

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Δ.Π.Μ.Σ.)

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ (ΑΔΙΣΠΟ)

Επιβλέπων Καθηγητής

Ηλίας Κουσκουβέλης

Διπλωματική Εργασία

«Ανταγωνισμός ισχύος και η στρατηγική της Ινδίας στο Διάστημα»

του Γεωργίου Μπέλλου

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Αθήνα, 24 Νοε 2020

Ο Δηλών

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής μου διατριβής στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους με βοήθησαν στην εκπόνηση της.

Ιδιαίτερη μνεία θα ήθελα να κάνω στον κ. Ηλία Κουσκουβέλη, Καθηγητή και Πρόεδρο του Τμήματος Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, για την επίβλεψη της μεταπτυχιακής μου διατριβής, την αμέριστη βοήθεια και τη συνεχή καθοδήγηση που μου παρείχε από την αρχή ως το τέλος.

Επιπλέον, ευχαριστώ θερμά τις κυρίες Φωτεινή Μπέλλου και Ρεβέκκα Παιδή διδάσκουσες του τμήματος Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών για τις γνώσεις που αποκόμισα για την συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Τις ευχαριστίες μου θα ήθελα να εκφράσω και σε όλους τους συναδέλφους μου μεταπτυχιακούς φοιτητές για το ενδιαφέρον τους και την ανταλλαγή απόψεων κατά την διάρκεια της φοίτησής μας στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, τη σύζυγό μου και τον γιο μου, που με την υπομονή και την ηθική τους συμπαράσταση συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας μου.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της Ινδίας ως «αναδυόμενης» δύναμης στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον και ο ανταγωνισμός της ισχύος υπό το πρίσμα του διαστημικού της προγράμματος.

Θα εξετασθεί κατά πόσο συμβάλλει το διαστημικό της πρόγραμμα στην αναβάθμιση της θέσης της ως μεγάλη περιφερειακή δύναμη στο διεθνές σύστημα. Θα γίνει μια περιγραφή της χώρας και των ιδιαιτεροτήτων της, θα παρουσιαστεί το διαστημικό της πρόγραμμα και θα αναλυθούν τα στοιχεία εκείνα του προγράμματος που επιδρούν καταλυτικά ως πολλαπλασιαστές των συντελεστών ισχύος.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	iii
Περίληψη	v
Περιεχόμενα.....	vii
Πίνακας Εικόνων – Γραφημάτων - Οργανογραμμάτων.....	i
Εισαγωγή	1
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ.....	3
1. Έννοιες των Διεθνών Σχέσεων.....	3
1.1. Θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων.....	3
1.1.1. Ρεαλισμός.....	4
1.1.2. Πλουραλισμός ή φιλελευθερισμός.....	5
1.1.3. Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός.....	7
1.2. Ισχύς -Συντελεστές Ισχύος.....	8
1.3. Ισορροπία Ισχύος.....	10
1.4. Αλληλεξάρτηση.....	10
2. Το Διεθνές Συστήμα σήμερα.....	12
2.1. Αμυντικές Δαπάνες.....	13
2.2. Νοτιοανατολική Ασία.....	16
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η Ινδία.....	18
3. Γενικά Στοιχεία.....	18

3.1.	Ένοπλες Δυνάμεις.....	20
3.2.	Ινδικό Πυρηνικό Πρόγραμμα	21
4.	Η πορεία της Ινδίας ως Αναδυόμενη Δύναμη	23
4.1.	Μέχρι την Ανεξαρτησία της (1947).....	23
4.2.	Περίοδος Ψυχρού Πολέμου (1947 μέχρι 1991).....	24
4.3.	Από τον λήξη του Ψυχρού Πολέμου μέχρι σήμερα.....	25
5.	Η Στρατηγική της Ινδίας.....	27
6.	Το διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας	32
6.1.	Εξέλιξη του προγράμματος.....	33
6.2.	Οχήματα Εκτόξευσης	35
6.3.	Δορυφορικό Πρόγραμμα	36
6.3.1.	Επικοινωνιακοί Δορυφόροι	37
6.3.2.	Δορυφόροι Πλοήγησης.....	38
6.3.3.	Δορυφόροι Παρατήρησης.....	40
6.4.	Αποστολές σε Σελήνη και Άρη.....	40
6.5.	Βάσεις Εκτόξευσης – Συστήματα Εδάφους.....	41
6.6.	Στρατιωτικές Εφαρμογές	44
6.7.	Διαστημικό Πρόγραμμα και πυρηνικά	46
6.8.	Μελλοντικός Σχεδιασμός.....	49
6.9.	Σύγκριση Διαστημικών Προγραμμάτων.....	50
6.9.1.	Διαστημικό Πρόγραμμα Κίνας.....	51
6.9.2.	Διαστημικό Πρόγραμμα Πακιστάν	54

6.10. Συμπεράσματα	56
7. Το Ινδικό Διαστημικό Πρόγραμμα ως Συντελεστής Ισχύος	58
7.1. Η επίδραση του διαστημικού προγράμματος	59
7.1.1. Συντελεστές «σκληρής ισχύος».....	59
7.1.2. Συντελεστές «ήπιας ισχύος».....	62
8. Συμπεράσματα.....	63
9. Οι σχέσεις της Ινδίας με την Ελλάδα – Προτάσεις	65
10. Επίλογος.....	66
Βιβλιογραφία	68

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Πίνακας Εικόνων – Γραφημάτων - Οργανογραμμάτων

Εικόνες

Εικόνα 1: Πύραυλοι-Φορείς Ινδικού Διαστημικού Προγράμματος.....	36
Εικόνα 2: Κάλυψη Indian Regional Navigation Satellite2	38
Εικόνα 3: Δορυφόροι του Συστήματος Indian Regional Navigation Satellite	39
Εικόνα 4: Μαγνητικός Ισημερινός	42
Εικόνα 5: Εγκαταστάσεις του ISRO	44
Εικόνα 6: Εμβέλεια Πυραύλων Agni.....	49
Εικόνα 7: Προϋπολογισμοί Διαστημικών Προγραμμάτων.....	57

Γραφήματα

Γράφημα 1:Μεταβολή της Συνολικής Δύναμης Ενόπλων Δυνάμεων.....	12
Γράφημα 2: Προϋπολογισμοί Αμυντικών Δαπανών Κρατών σε Δις \$.....	14
Γράφημα 3: Προϋπολογισμοί Αμυντικών Δαπανών Κρατών σε ποσοστό % του ΑΕΠ.....	15
Γράφημα 4: Ετήσια Μεταβολή Αμυντικών Δαπανών Κρατών	15

Οργανογράμματα

Οργανόγραμμα 1: Indian Space Research Organization – ISRO.....	32
--	----

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Εισαγωγή

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το διεθνές σύστημα παρουσιάζει μία, σύμφωνα με όλα τα κριτήρια, υπερδύναμη, τις Η.Π.Α, μία στρατιωτική λόγω πυρηνικών υπερδύναμη, τη Ρωσία, δύο πιθανώς αναδυόμενες μεγάλες δυνάμεις, την Κίνα και την Ινδία, και μία οικονομική υπερδύναμη, την Ευρωπαϊκή Ένωση¹. Οι ανακατατάξεις που συμβαίνουν στη διεθνή κοινότητα τις τελευταίες δεκαετίες και πυροδοτήθηκαν από την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έχουν επιφέρει μετασχηματισμούς ισχύος στις χώρες της Ασίας. Η μεγάλη δύναμη της περιοχής είναι αδιαμφισβήτητα η Κίνα, όπου διαφαίνεται μια συνεχόμενη μείωση της επιρροής των Η.Π.Α. στην περιοχή καθώς η Κίνα σε πολλές περιπτώσεις έχει αμφισβητήσει τη δύναμή τους. Η Ινδία, αν και τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει μια δυναμική παρουσία στην παγκόσμια οικονομία, στην εξωτερική της πολιτική διαφέρει από την Κίνα.

Η θέση της Ινδίας στο Διεθνές Σύστημα έχει νόημα να μελετηθεί μετά την ανεξαρτησία της. Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα εξεταστεί η προσπάθεια της Ινδίας, ως αναδυόμενη δύναμη, να αυξήσει την ισχύ της εκμεταλλευόμενη το διαστημικό της πρόγραμμα με τις απορρέουσες στρατιωτικές, οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις αυτού. Το διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας, το οποίο ξεκίνησε το 1962, την έχει πλέον κατατάξει στις κορυφαίες δυνάμεις διαστημικής έρευνας και φιλοδοξεί να γίνει μια μεγάλη δύναμη εκμεταλλευόμενη το διαστημικό της πρόγραμμα, που έχει την διττή ικανότητα εξυπηρέτησης των αναγκών άμυνας και ανάπτυξης. Εκτός τούτων, η επιτυχία του προγράμματος προσδίδει κύρος, το οποίο μπορεί μεν να θεωρείται ένας υποκειμενικός συντελεστής ισχύος δεν παύει δε να είναι σημαντικός. Περίτρανη απόδειξη τούτου, η κούρσα για την κατάκτηση του διαστήματος μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπου τεράστιοι πόροι είχαν δαπανηθεί για το διαστημικό πρόγραμμα προκειμένου να ενδυναμωθεί το κύρος και παράλληλα να πληγεί αυτό της αντίπαλης υπερδύναμης.

Αρχικά, θα γίνει μια σύντομη αναφορά στις θεωρήσεις Διεθνών Σχέσεων και σε βασικές έννοιές τους, όπως η ισχύς των κρατών, η ισορροπία δυνάμεων και η αλληλεξάρτηση. Στην συνέχεια, θα παρουσιαστεί η Ινδία, και θα εξεταστούν οι διαφοροποιήσεις της εξωτερικής πολιτικής και

---

¹ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα.

στρατηγικής της από την ημέρα της ανεξαρτησίας της το 1947 από την Μεγάλη Βρετανία και την δημιουργία ανεξαρτήτου κράτους μέχρι σήμερα. Κατόπιν τούτου, θα γίνει μια σύντομη περιγραφή του ινδικού διαστημικού προγράμματος και θα συγκριθεί με τα αντίστοιχα της Κίνας και του Πακιστάν. Ακολούθως, η μελέτη θα εξετάσει την στρατηγική που εφαρμόζει η Ινδία στην προσπάθειά της να βελτιώσει το ισοζύγιο της ισχύος της και της διεθνούς επιρροής της εξαιτίας του διαστημικού της προγράμματος. Η θέση της χώρας εξετάζεται σε σχέση με το διεθνές περιβάλλον που δρα, τόσο το εγγύς περιβάλλον της όσο και τις σχέσεις με τις μεγάλες δυνάμεις και οργανισμούς: τις Ηνωμένες Πολιτείες τις Αμερικής (Η.Π.Α.), την Κίνα, την Ρωσία και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τέλος, θα εξεταστούν οι σχέσεις της Ελλάδος με την Ινδία και πώς αυτές θα μπορούσαν να λειτουργήσουν προκειμένου η Ελλάδα να ωφεληθεί και να εκμεταλλευτεί το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΟΜΕΝΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ

1. Έννοιες των Διεθνών Σχέσεων

Ο όρος «διεθνείς σχέσεις» έχει καθιερωθεί και ανεξαρτήτως της περιγραφικής του ορθότητας νοηματοδοτεί κυρίως τις σχέσεις μεταξύ κρατών². Είναι ένας σύγχρονος επιστημονικός κλάδος που ως αντικείμενο έχει κυρίως τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, αλλά και όλα τα ζητήματα τα οποία ξεφεύγουν από τα στενά όρια ενός κράτους και αφορούν περισσότερα κράτη. Όταν προκύπτει η ανάγκη της εξέτασης της ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, είναι αυτονόητο ότι η μελέτη θα ξεκινήσει από τον Θουκυδίδη ο οποίος πρώτος εισήγαγε προς μελέτη την επιστημονική προσέγγιση της πολιτικής, εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής εξετάζοντας τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, τον πόλεμο μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής του, της Αθήνας και της Σπάρτης³. Κατά τον ρου της Ιστορίας το φαινόμενο της αντιπαλότητας δύο δυνάμεων, μεγάλων ή όχι, ήταν και συνεχίζει να είναι ένα συχνό φαινόμενο στο Διεθνές Σύστημα, μια πραγματικότητα η οποία επαναλαμβάνεται συνεχώς. Σύμφωνα με την θεωρία του Θουκυδίδη ο πελοποννησιακός πόλεμος ήταν συνέπεια του ανταγωνισμού της ισχύος και του φόβου που προκαλούσε στη Σπάρτη η αύξηση της ισχύος της Αθήνας: «Η πιο αληθινή λοιπόν αλλά και η λιγότερο ομολογούμενη αιτία ήταν, νομίζω, το γεγονός ότι η δύναμη των Αθηναίων γινόταν όλο και πιο μεγάλη, πράγμα που φόβισε τους Λακεδαιμονίους και τους ανάγκασε να πολεμήσουν...», όπως αναφέρει στο έργο του «Θουκυδίδου, Ιστορία». Για την μελέτη της ισχύος που αφορά στην Ινδία σε σχέση με το Διαστημικό της Πρόγραμμα θα πρέπει να επιλεγεί η κατάλληλη θεώρηση.

1.1. Θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων

«Οι θεωρήσεις της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων είναι ομαδοποιήσεις αξιωμάτων που εκφράζουν δογματικά απόψεις περί λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής και των σχέσεων μεταξύ των παραγόντων του διεθνούς συστήματος»⁴. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν εν συντομία αυτές οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα μελέτη.

---

² Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 22

³ Στο ίδιο. Σελ.37

⁴ Στο ίδιο. Σελ. 58

1.1.1. Ρεαλισμός

«Οι ρίζες της θεώρησης του κλασικού ή πολιτικού ρεαλισμού (classical, political realism), της λεγομένης «παραδοσιακής» θεώρησης, φθάνουν ως τον Θουκυδίδη, τον Μακιαβέλλι, τον Χομπς και τον Κλαούζεβιτς, ενώ στον 20^ο αιώνα επιφανέστεροι ρεαλιστές είναι οι E. H. Carr, N. Spykman, Hans Morgenthau, Raymond Aron, Henry Kissinger, Z.Brzezinski, S. Huntington»⁵. Για τον κλασσικό ρεαλισμό, στις διεθνείς σχέσεις, μεταξύ άνισων κρατών πάντα επικρατεί ο ισχυρότερος. Η δικαιοσύνη και η ηθική δεν έχουν θέση. Τα κράτη είναι οι πιο σημαντικοί ή ακόμα και οι παράγοντες του διεθνούς συστήματος και επιδιώκουν πάντα την ισχύ, ιδίως την στρατιωτική. Τόσο οι διεθνείς οργανισμοί, που είναι δημιουργήματα και εργαλεία στα χέρια των ισχυρών, όσο και οι συμμαχίες υπάρχουν για όσο υφίστανται σταθερά κοινά συμφέροντα και ανάλογα με την ισχύ των κρατών-μελών. Η εικόνα που ως παρομοίωση θα περιέγραφε τον κόσμο των ρεαλιστών, είναι αυτή της ζούγκλας⁶. Τελικός στόχος είναι η επιβίωση του κράτους και η απομάκρυνση των απειλών και η ηθική σε καμία περίπτωση δεν υπαγορεύει τις ενέργειες του κράτους καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να υπονομεύσει την ίδια του την ύπαρξη. Τα 10 κύρια σημεία της κλασικής ρεαλιστικής θεώρησης είναι:

- Η ηθική είναι άσχετη (irrelevant) με τη διεθνή πολιτική.
- Η διεθνής κοινωνία είναι σε κατάσταση αναρχίας, σε «κατάσταση πολέμου».
- Τα κράτη διεθνώς βρίσκονται σε συνεχή κατάσταση «αυτοβοήθειας».
- Κύριο μέλημα είναι η υπεράσπιση του εθνικού συμφέροντος.
- Η επιθετικότητα του ανθρώπου και των κρατών είναι εγγενής.
- Τα κράτη ρέπουν προς την εγωιστική συμπεριφορά.
- Η επιβίωση αποτελεί το πρωταρχικό μέλημα του κράτους στη διεθνή ζωή.
- Το κράτος είναι καθοριστικό στο διεθνές γίνεσθαι και κυρίως τα ισχυρά κράτη.
- Ο ρόλος της ισχύος διεθνώς είναι καίριος.
- Η ισορροπία ισχύος αποτελεί τον κύριο παράγοντα ειρήνης και σταθερότητας.

---

⁵ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 59

⁶ Στο ίδιο Σελ. 63

Εξέλιξη του κλασικού ρεαλισμού είναι ο δομικός ρεαλισμός (structural realism), γνωστός και ως νεορεαλισμός (neorealism) που διαμόρφωσε ο Kenneth Waltz⁷. Ο Kenneth Waltz στο έργο του Theory of International Politics ορίζει ότι τα κράτη στο άναρχο και διεθνές σύστημα «κατ' ελάχιστον επιδιώκουν την επιβίωση τους και κατά μέγιστον επιδιώκουν την παγκόσμια κυριαρχία»⁸. Στο πλαίσιο της διεθνούς αναρχίας που επικρατεί, όλα τα κράτη είναι ίδια στις βασικές τους λειτουργίες στη διεθνή σκηνή, ανεξαρτήτως των άλλων χαρακτηριστικών τους (ιδεολογία, πολίτευμα κ.λπ.), τα οποία ο Waltz δεν θεωρεί σημαντικά στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής.

1.1.2. Πλουραλισμός ή φιλελευθερισμός

«Πλουραλισμός: η οιονεί πλουραλιστική θεώρηση (pluralism), γνωστή και ως διεθνική (transnational), διακυβερνητική(transgovernmental), φιλελεύθερη (liberal) ή και ως ιδεαλισμός (idealism), είναι αποτέλεσμα αφενός των αδυναμιών που παρατηρήθηκαν και της κριτικής που ασκήθηκε στον ρεαλισμό αφετέρου της σύγκλισης συμπερασμάτων από διαφορετικά πεδία της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων και από όλα τα ρεύματα που ουσιαστικά εκφράζουν τα παραπάνω διαφορετικά ονόματα της θεώρησης»⁹. Μια βασική διαφοροποίηση του πλουραλισμού με τον ρεαλισμό είναι ότι οι κύριες θέσεις του δεν είναι ευδιάκριτες, όπως είναι στον ρεαλισμό. Ο πλουραλισμός θεωρεί ότι το Διεθνές Σύστημα είναι πιο περίπλοκο από αυτό που παρουσιάζεται στον ρεαλισμό. Αν και μερικές φορές επικρατεί ο ισχυρότερος, εντούτοις υπάρχουν τόσο περιπτώσεις συνεργασίας όσο και περιπτώσεις ανταγωνισμού. Θεωρεί ότι η αναζήτηση ισχύος δεν είναι εγγενή στοιχεία του ανθρώπου ή του κράτους, αλλά αποτελέσματα συγκυριών και συγκεκριμένων συνθηκών. Ο άνθρωπος, οι κοινωνίες και τα κράτη θα μπορούσαν να μάθουν να είναι φιλειρηνικά, γιατί η διακρατική βία όχι μόνο είναι ηθικά και νομικά καταδικαστέα, αλλά φέρνει και άλλη βία, δεν τη μειώνει. Επιπλέον, η ένοπλη βία είναι ασύμφορη, έχει τόσο μεγάλο κόστος, ώστε δεν συνιστάται ως προέκταση της πολιτικής με άλλα μέσα¹⁰. Η αναγκαιότητα της δεσμευτικότητας του διεθνούς δικαίου και των διεθνών θεσμών που στόχο έχουν να μειώσουν τις

---

⁷ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 64

⁸ Waltz, K. N., 2010. Theory of International Politics. Long Grove: Waveland Press.

⁹ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 59

¹⁰ Ηρακλείδης, Α., 2015. Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

ένοπλες διεθνείς συγκρούσεις πηγάζουν από την ιδεαλιστική θεώρηση. Τα κύρια σημεία της πλουραλιστικής θεώρησης είναι τα παρακάτω¹¹:

- Το διεθνές σύστημα αποτελείται από κράτη και διεθνείς οργανισμούς.
- Το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο και ανταγωνιστικό· όμως δεν επικρατεί παντελής αταξία λόγω της ύπαρξης μορφών συνεργασίας.
- Ο ορθολογισμός και η ενότητα των κρατών καταργούνται μεθοδολογικά· οι πολιτικές συμπεριφορές είναι αποτέλεσμα σύνθετων εσωτερικών διεργασιών.
- Η έννοια του «εθνικού» συμφέροντος είτε καταργείται είτε τροποποιείται, ώστε να συμπεριλάβει και άλλα συμφέροντα εκτός της εθνικής ασφάλειας, όπως συμφέροντα οικονομικής φύσης.
- Η ασφάλεια επιτυγχάνεται μέσω διαφορετικών μορφών ισχύος και συνεργασιών, τις οποίες τα κράτη επιδιώκουν.
- Οι κανόνες (διεθνούς) δικαίου παίζουν ρόλο και επηρεάζουν τη συμπεριφορά των κρατών.
- Οι διεθνείς οργανισμοί είναι αποτέλεσμα συνεργασιών μεταξύ των κρατών.
- Αν, τέλος, όπως παραπάνω στον ρεαλισμό, χρειαζόταν μια εικόνα που ως παρομοίωση θα περιέγραφε τον κόσμο των πλουραλιστών, αυτή θα ήταν η εικόνα ενός δικτύου ή ενός ιστού.

Επειδή η Ινδία είναι δημοκρατία και θεωρείται, ως τώρα, ηθική και υπεύθυνη δύναμη, στην παρούσα μελέτη θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι «ο ιδεαλισμός αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη μέθοδο απόκρυψης της πολιτικής στόχευσης υπό ηθικιστικές εκλογικεύσεις»¹². Αναφορικά με την ιδεολογία αναφέρει ο Παναγιώτης Ήφαιστος¹³: «Ως ιδεολογία ορίζουμε το σύνολο των κοινωνικοπολιτικών αρχών, αντιλήψεων, πεποιθήσεων και αξιωμάτων που μια εθνοκρατική οντότητα έχει ενθυλακώσει στις εσωτερικές θεσμικές, υλικές και άυλες δομές που καθορίζουν την ίδια την ύπαρξη της στο διεθνές γίγνεσθαι, αλλά και υποδηλώνουν τη σύνθεση μεταξύ της

---

¹¹ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 75

¹² Λίτσας, Σ., 2012. Τα αίτια εκδήλωσης του Ψυχρού Πολέμου: μια απο-ιδεολογικοποιημένη θεωρητική προσέγγιση. Στο: Η Έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή Ιδεολογικά Αίτια;. Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων -Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σελ. 321-354.

¹³ Ήφαιστος, Π., 2001. Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ.66

ενστικτώδους, από τη μια, και οργανωμένης, από την άλλη, προσπάθειας επίτευξης της οντολογικού χαρακτήρα κοσμοθεωρητικής ετερότητας της».

1.1.3. Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός

Στο έργο «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις» του καθηγητού Ηλία Κουσκουβέλη, αναφέρεται η πρόταση του Robert O. Keohane για τη βελτίωση του κλασικού και του δομικού ρεαλισμού με στοιχεία από την πλουραλιστική θεώρηση. Η νέα θεώρηση στέκεται ανάμεσα στην ρεαλιστική και πλουραλιστική θεώρηση με σκοπό τη διαμόρφωση ενός πιο αποτελεσματικού υπόβαθρου για την οικοδόμηση θεωριών των Διεθνών Σχέσεων. Την τροποποίηση πρότεινε ο ως εξής¹⁴:

- Το αξίωμα ότι τα κράτη είναι οι κύριοι παράγοντες του διεθνούς συστήματος παραμένει ισχύον.
- Όμως δίνεται μεγαλύτερη προσοχή και έμφαση στους μη κρατικούς φορείς, διακυβερνητικούς οργανισμούς, στους διεθνείς θεσμούς γενικότερα.
- Διατηρείται το αξίωμα του ορθολογισμού με στόχο τη μεγιστοποίηση των οφελών υπό τους περιορισμούς που δέχονται οι κλασσικοί ρεαλιστές.
- Το αξίωμα ότι τα κράτη επιζητούν πάντα τη στρατιωτική ισχύ περιορίζεται σημαντικά, καθώς αυτά, ιδιαίτερα όταν επικρατούν ευνοϊκές συνθήκες στο σύστημα, μπορούν να στρέψουν την προσοχή τους σε άλλα ενδιαφέροντα (π.χ. οικονομία).
- Η αξία της ισχύος εξαρτάται από τους στόχους που επιδιώκονται, καθώς οι πηγές ισχύος δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικές σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων του διεθνούς συστήματος και οι παράγοντες είτε χρησιμοποιούν άλλα (εκτός της ισχύος) μέσα ή διαπραγματευόμενοι διασυνδέουν (linkage) διαφορετικούς τομείς δραστηριοτήτων.
- Ο προσδιορισμός των συμφερόντων επηρεάζεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος αλλά και από άλλους διεθνείς θεσμούς και εσωτερικούς παράγοντες (π.χ. πολιτικές ανακατατάξεις, ιστορικές εμπειρίες, κοινή γνώμη κ.λπ.)

---

¹⁴ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα

1.2. Ισχύς -Συντελεστές Ισχύος

Ο John Mearsheimer στο έργο του «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων»¹⁵ αναφέρει για την ισχύ: «Η ισχύς είναι το νόμισμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων και τα κράτη ανταγωνίζονται για αυτή. Ό,τι είναι τα χρήματα για τα οικονομικά είναι η ισχύς για τις διεθνείς σχέσεις». Στο έργο του προσπαθεί να απαντήσει στα ερωτήματα, γιατί οι μεγάλες δυνάμεις θέλουν ισχύ, πώς ορίζεται η ισχύς και με ποιους τρόπους και στρατηγικές τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ ή για να διατηρήσουν την υφιστάμενη, ιδίως όταν μια άλλη μεγάλη δύναμη απειλεί να ανατρέψει την ισορροπία ισχύος. Ο Waltz υποστηρίζει ότι η δομή του διεθνούς συστήματος υποχρεώνει τα κράτη να επιδιώξουν την ισχύ προκειμένου να ενισχύσουν τις προοπτικές τους για επιβίωση. Τα κράτη χρησιμοποιούν μία σειρά μέσων (οικονομικά, διπλωματικά, και στρατιωτικά) προκειμένου να ανατρέψουν υπέρ τους την ισορροπία ισχύος, ακόμη κι αν αυτό κάνει τα άλλα κράτη καχύποπτα ή ακόμη και εχθρικά, επειδή οι μεγάλες δυνάμεις τείνουν να έχουν μία νοοτροπία μηδενικού αθροίσματος όταν ασχολούνται η μία με την άλλη. Όσον αφορά στην ισχύ έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί, «Πρόκειται γενικώς για τη δυνατότητα να ενεργεί κανείς θετικά ή αρνητικά (με διαταγή ή απαγόρευση) πάνω σε κάποιον ή σε κάτι. Ισχύς είναι επίσης η δυνατότητα πρόκλησης ή παραγωγής αποτελεσμάτων, τα οποία δεν θα συνέβαιναν διαφορετικά»¹⁶. Ο πρωταρχικός στόχος κάθε κράτους είναι η επαύξηση της ισχύος του στο διεθνές σύστημα. Η ισχύς ενός κράτους μπορεί να διακριθεί σε «σκληρή ισχύ» (hard power) και «ήπια ισχύ» (soft power). Η πρώτη είναι καταναγκαστική και αφορά στην πολιτική, οικονομική και κυρίως στρατιωτική ισχύ ενός κράτους.

Η στρατιωτική ισχύς πηγάζει κυρίως από το μέγεθος της στρατιωτικής δύναμης καθώς και το δόγμα της έχει επιθετικό προσανατολισμό. Επιπλέον, η ύπαρξη ή μη εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει την στρατιωτική ισχύ ενός κράτους, ενώ και η έρευνα και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών στον τομέα της άμυνας σε συνδυασμό με την δυνατότητα αφομοίωσης τους από τις ένοπλες δυνάμεις λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής της στρατιωτικής ισχύος. Ο πληθυσμός συνήθως, αλλά όχι πάντα, λειτουργεί κι αυτός ως πηγή στρατιωτικής ισχύος. Αν ισχύς είναι η ικανότητα κάποιου κράτους να επηρεάζει τη συμπεριφορά κάποιου άλλου, τότε σκληρή ισχύς είναι η ικανότητά του πρώτου να επιβάλει την συμπεριφορά που αυτό επιθυμεί στο

---

¹⁵ Mearsheimer, J., 2009. *The Tragedy of Great Power Politics-Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων* (επιμέλεια: Ήφαιστος Π. & Κουσκουβέλης Ηλ.). Αθήνα: Ποιότητα.

¹⁶ Κουσκουβέλης, Η., 2004. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

δεύτερο και η στρατιωτική ισχύς είναι να το επιβάλει συγκεκριμένα με την απειλή ή χρήση στρατιωτικής βίας.

Η έννοια της «ήπιας ισχύος», επινοήθηκε από τον Nye και πηγάζει «από τη θελκτικότητα της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και των πολιτικών επιλογών μιας χώρας». Με άλλα λόγια είναι ο τρόπος να αποκτά το κράτος τα επιθυμητά αποτελέσματα μέσω της πειθούς (λογικής και βασισμένης σε επιχειρηματολογία) και της γοητείας (θελκτικότητας συγκεκριμένων αξιών του) που εκπέμπει και όχι μέσω του καταναγκασμού. Πιο συγκεκριμένα, ένα κράτος μπορεί να έχει διεθνή επιρροή τέτοια που να μην χρειάζεται να χρησιμοποιήσει οικονομικά, διπλωματικά ή στρατιωτικά μέτρα προκειμένου να πείσει κάποια άλλα κράτη να αποδεχτούν τις θέσεις του για συγκεκριμένα ζητήματα διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον η ήπια ισχύς συνδέεται με την στρατηγική του nation branding που έχει ως σκοπό τη δημιουργία θετικής προδιάθεσης των υπολοίπων προς το κράτος που την εφαρμόζει. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως παρατηρεί ο Nye, «χρειάζεται ένας συνδυασμός σκληρής και ήπιας ισχύος για να υπάρχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα, συγκεκριμένα ο οποίος έχει ονομαστεί «ευφυής ισχύς»¹⁷.

Ο Θουκυδίδης ήταν ο πρώτος που συσχέτισε το ζήτημα του πολέμου με την αλλαγή στο ισορροπία ισχύος (balance of power) προκειμένου να εξηγήσει τους πολέμους μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για την πρωτοκαθεδρία στο διεθνές σύστημα (ηγεμονικούς πολέμους) και γενικότερα την άνοδο και την πτώση των μεγάλων δυνάμεων¹⁸. Όσον αφορά στους συντελεστές ισχύος, η πιο συνηθισμένη κατηγοριοποίηση, όπως παρουσιάζεται στο έργο «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις»¹⁹ είναι:

- Υλικοί ή αντικειμενικοί: Η γεωγραφία, ο πληθυσμός, οι πηγές πλούτου και οι ένοπλες δυνάμεις.
- Λειτουργικοί: Το πολιτικό σύστημα, η διοίκηση, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση στο διεθνές σύστημα.
- Υποκειμενικοί συντελεστές: Ηγεσία και το διεθνές κύρος του κράτους.

Κατόπιν των παραπάνω, με τον όρο «μεγάλη δύναμη» μπορούμε να θεωρήσουμε το κράτος εκείνο που έχει υπέρμετρα αυξημένους συντελεστές ισχύος σε όλα τα επίπεδα (στρατιωτικό,

---

¹⁷ Coutu, D., 2008. Smart Power. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://hbr.org/2008/11/smart-power>[Πρόσβαση 10 Νοε 2020].

¹⁸ Gilpin, R., 1981. War and Change in World Politics. Cambridge : Cambridge University Press. Σελ.93

¹⁹ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα, Σελ. 47

οικονομικό, πολιτικό, τεχνολογικό), συγκριτικά με τα περισσότερα άλλα κράτη. Συνέπεια αυτών είναι η ισχύς αυτού του κράτους, κυρίως η στρατιωτική, να του παρέχει το συγκριτικό πλεονέκτημα στον ανταγωνισμό έναντι των άλλων κρατών. Επιπλέον, του δίνει την δυνατότητα να αντιτάξει σοβαρό αγώνα σε ένα ολοκληρωτικό συμβατικό πόλεμο έναντι των άλλων μεγάλων δυνάμεων, αν και εφόσον αυτό απαιτηθεί.

1.3. Ισορροπία Ισχύος

Στο άναρχο διεθνές σύστημα, η έννοια της ισορροπίας ισχύος κατέχει πρωτεύουσα θέση στη ρεαλιστική σκέψη. Για την ισορροπία ισχύος δεν υπάρχει στην βιβλιογραφία ένας και μόνος ορισμός. Για τη μελέτη της περίπτωσης της Ινδίας στο Διεθνές Σύστημα ως ισορροπία ισχύος θα «σημαίνει τον συσχετισμό εκείνο δυνάμεων που επιτρέπει στους δύο αντιπάλους, να εμποδίσουν, ο καθένας χάρη στα δικά του μέσα, μια επίθεση γενικά και μια επίθεση με πυρηνικά όπλα ειδικότερα»²⁰. Η επίτευξη δηλαδή ισορροπίας ισχύος (κυρίως στρατιωτικής) επιδιώκει να δημιουργήσει μια κατάσταση αμοιβαίας αποτροπής που ελαχιστοποιεί την πιθανότητα ενός ολοκληρωτικού πολέμου. Όπως η ισορροπία ισχύος λειτούργησε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αναλογικά μπορεί να λειτουργήσει σε διαφορετικά ζεύγη δυνάμεων. Όπως, δηλαδή, απέτρεψε να συμβεί ένας ολοκληρωτικός πόλεμος μεταξύ των δύο συνασπισμών, αλλά δεν εμπόδισε διάφορες περιφερειακές συγκρούσεις, έτσι και στην μετά ψυχροπολεμική εποχή ο συσχετισμός δυνάμεων, πυρηνικών και συμβατικών μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, για παράδειγμα, απέτρεψε τις δύο χώρες να εμπλακούν σε ολοκληρωτικό πόλεμο, αλλά δεν αποτέλεσε τροχοπέδη στις κατά καιρούς μικρές αλλά σοβαρές συνοριακές εμπλοκές.

1.4. Αλληλεξάρτηση

Στο βιβλίο των Robert Keohane και Joseph Nye, «Power and Interdependence» ορίζεται «Η αλληλεξάρτηση ορίζεται ως αμοιβαία εξάρτηση. Η αλληλεξάρτηση στην παγκόσμια πολιτική περιγράφει καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από αμοιβαίες συνέπειες (effects) μεταξύ κρατών ή μεταξύ παραγόντων σε διάφορες χώρες»²¹. Επίσης ο Θάνος Ντόκος αναφέρει: «Στη

---

²⁰ Κουσκουβέλης, Η., 2000. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ.42

²¹ Κουσκουβέλης, Η., 2004. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ.449

μεταψυχροπολεμική εποχή, το έθνος-κράτος παραμένει ο κύριος πρωταγωνιστής στο παιχνίδι της διεθνούς πολιτικής, αλλά μειώνεται η επιρροή του, τόσο σε σχετικά όσο και σε απόλυτα μεγέθη (ειδικά στον τομέα της οικονομίας, λόγω παγκοσμιοποίησης και αλληλεξάρτησης)²²».

Η θεωρία της αλληλεξάρτησης μεταξύ δύο κρατών δεν σημαίνει ότι έχει αποκλειστεί εξ ορισμού η πιθανότητα σύγκρουσης μεταξύ τους αλλά μειώνει την σημασία της στρατιωτικής ισχύος και προκρίνει την χρησιμοποίηση της πειθούς αντί του εξαναγκασμού για την επίτευξη των σκοπών του κράτους. Κατά κύριο λόγο η αλληλεξάρτηση περιγράφει μια κατάσταση στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος που οφείλεται σε σχέσεις κυρίως οικονομικού χαρακτήρα.

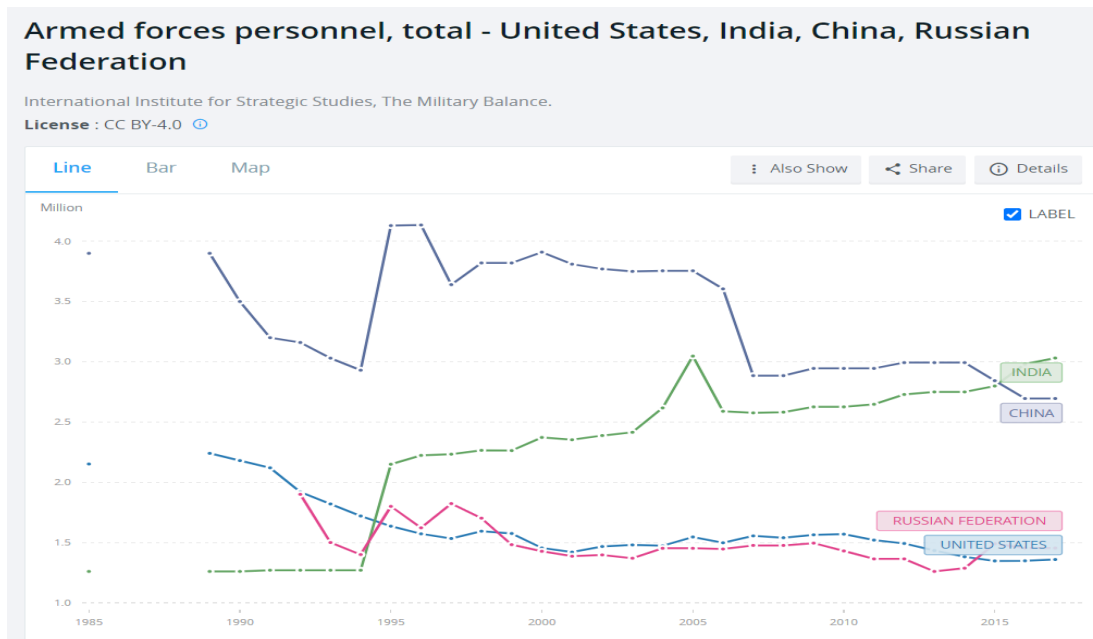
---

²² Ντόκος, Θ., 2003. Το Διεθνές Σύστημα: Χαρακτηριστικά και Τάσεις. Στο: Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.

2. Το Διεθνές Συστήμα σήμερα

Το κύριο χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος σήμερα είναι η συνέχιση της πρωτοπορίας των ΗΠΑ αναφορικά με τη δυνατότητα προβολής στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφελίου, η οποία παρά το ότι βαίνει μειούμενη συνεχίζει να υφίσταται. Ταυτόχρονα, όμως, παρατηρείται η ανάδυση περιφερειακών δυνάμεων όπως, κατά κύριο λόγο, η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία, οι οποίες προβάλλουν αξιώσεις ηγεμονίας στην περιφέρειά τους. Η σταδιακή μεταβολή του ισοζυγίου ισχύος εκφράζεται από την προοδευτική ανάδυση της Κίνας, και την σταδιακή υποχώρηση των Η.Π.Α., η οποία είναι ακόμα η κραταιά ηγεμονική δύναμη του Διεθνούς Συστήματος στην μεταψυχροπολεμική εποχή. Παρατηρούμε επίσης ότι σε πολλές περιοχές του κόσμου υφίστανται διάφορες κρίσεις. Μια από αυτές είναι η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας, λόγω της διαμάχης κρατών για διαφιλονικούμενες περιοχές στα σύνορά τους, όπως μεταξύ Ινδίας και Κίνας, Ινδίας και Πακιστάν ή Κίνας και Ιαπωνίας²³.

Στο παρακάτω γράφημα φαίνεται η μεταβολή της συνολικής δύναμης των ενόπλων δυνάμεων των παλαιών υπερδυνάμεων και των αναδύομενων μεγάλων δυνάμεων:

Γράφημα 1 Μεταβολή της Συνολικής Δύναμης Ενόπλων Δυνάμεων Πηγή: The World Bank

²³ Ευαγόρου, Ε., 2018. Αμερικανικός ηγεμονισμός και ανάδυση νέων περιφερειακών δυνάμεων: Ανακατατάξεις στο σύγχρονο διεθνές. Αθήνα: Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης.

Στο γράφημα παρουσιάζεται χαρακτηριστικά η συνεχιζόμενη ανοδική πορεία της οροφής των ενόπλων δυνάμεων της Ινδίας η οποία ξεκίνησε ακριβώς με το τέλος της εποχής του Ψυχρού Πολέμου και την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Παρατηρούμε επίσης ότι μετά 2015 ξεπέρασε την δύναμη της Κίνας ενώ οι δυνάμεις της Ρωσίας και των Η.Π.Α. βρίσκονται στα ίδια επίπεδα, σαφώς όμως μικρότερες από την ψυχροπολεμική εποχή.

Οι Η.Π.Α. είναι η μοναδική δύναμη που έχει τη δυνατότητα ταυτόχρονης επιχειρησιακής στρατιωτικής δράσης σε όλες σχεδόν τις περιοχές του πλανήτη, γεγονός που φανερώνει την υπεροχή ισχύος έναντι των άλλων κρατών σε ό,τι αφορά στον παγκόσμιο ανταγωνισμό ισχύος. Αντίθετα, η Κίνα έχει την δυνατότητα, προς το παρόν, επιχειρησιακής δράσης μόνο στην ευρύτερη περιοχή της Ασίας, αλλά μπορεί να προβάλλει την ισχύ της και σε άλλα σημεία της υφηλίου, αφού διαθέτει τη μεγαλύτερη ναυτική δύναμη του κόσμου, σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Υπουργείου Άμυνας των Η.Π.Α.²⁴ Η προβολή της ναυτικής δύναμης στην Μεσόγειο Θάλασσα ξεκίνησε με αφορμή τον εμφύλιο πόλεμο στην Συρία, όπου συμμετείχε για να ενισχύσει το ρωσικό Πολεμικό Ναυτικό και να εκφράσει την υποστήριξη της χώρας στην Συρία. Στην Μεσόγειο η Κίνα κάνει ένα βήμα προς τον Ατλαντικό²⁵. Επιπρόσθετα, έχοντας αυξήσει τις στρατιωτικές δαπάνες της, διαθέτει πλέον ιδιαίτερα ισχυρή πολεμική μηχανή, ικανή να προστατέψει τα οικονομικά της συμφέροντα στην ευρεία περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας, αλλά και να έχει τον πλήρη στρατιωτικό έλεγχο της γεωγραφικής της περιφέρειας.

2.1. Αμυντικές Δαπάνες

«Ο βαθμός της δαπάνης για στρατιωτικούς εξοπλισμούς φανερώνει αφενός μεν το βαθμό της στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους, αφετέρου δε το διαχρονικό ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και το διαρκή φόβο για τη στρατιωτική ισχύ των άλλων κρατών. Βέβαια, η στρατιωτική ισχύς είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική, και τα δύο με την εθνική ασφάλεια»²⁶.

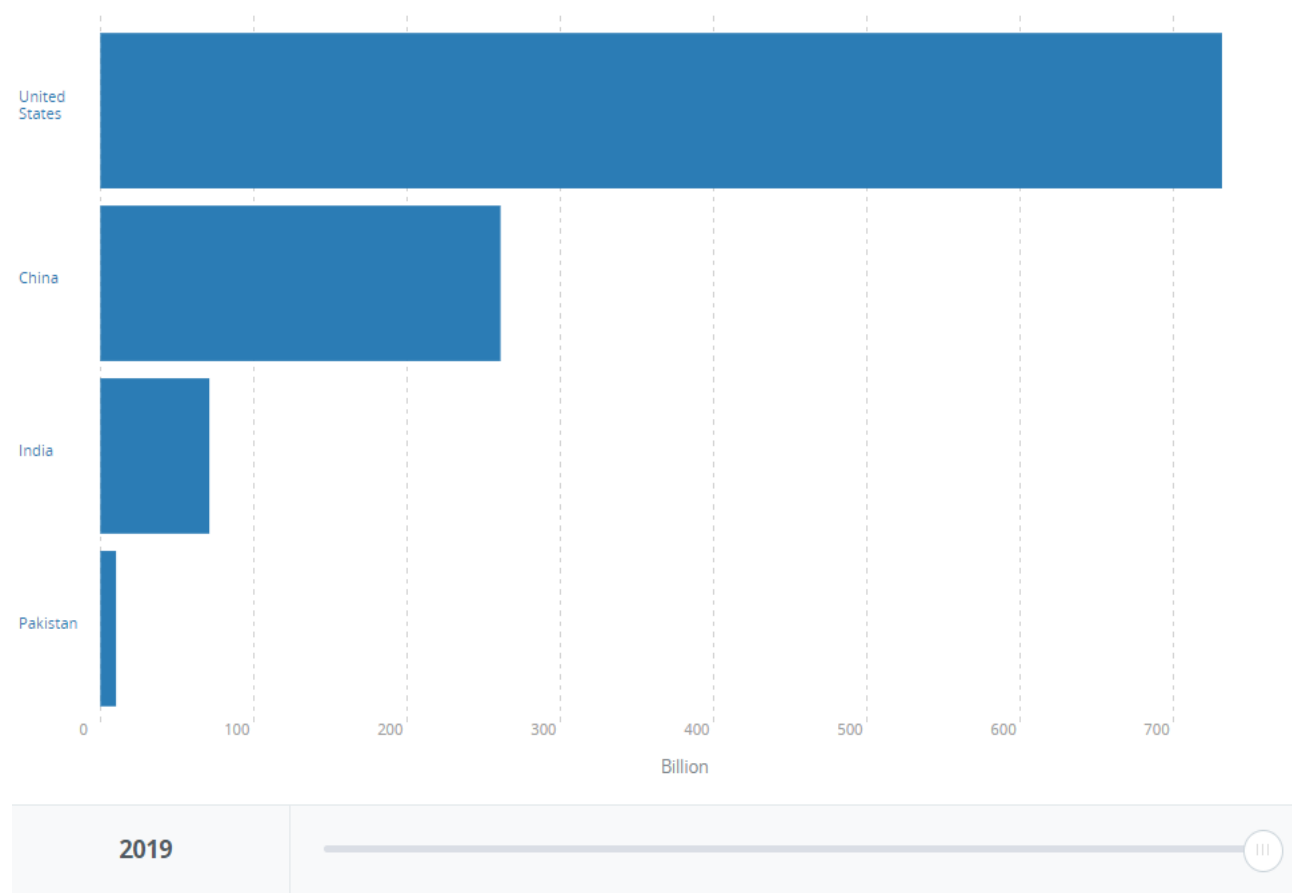
---

²⁴ Office of the Secretary of Defense, 2020. Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF> επιμ. Washington DC: Office of the Secretary of Defense.

²⁵ Chang, G., 2020. China In The Mediterranean. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.hoover.org/research/china-mediterranean>[Πρόσβαση 12 Νοε 2020].

²⁶ Dumas, L., 1990. Economic Power, Military Power, and National Security. JOURNAL OF ECONOMIC ISSUES, 2 Ιουν, Σελ. 653-661.

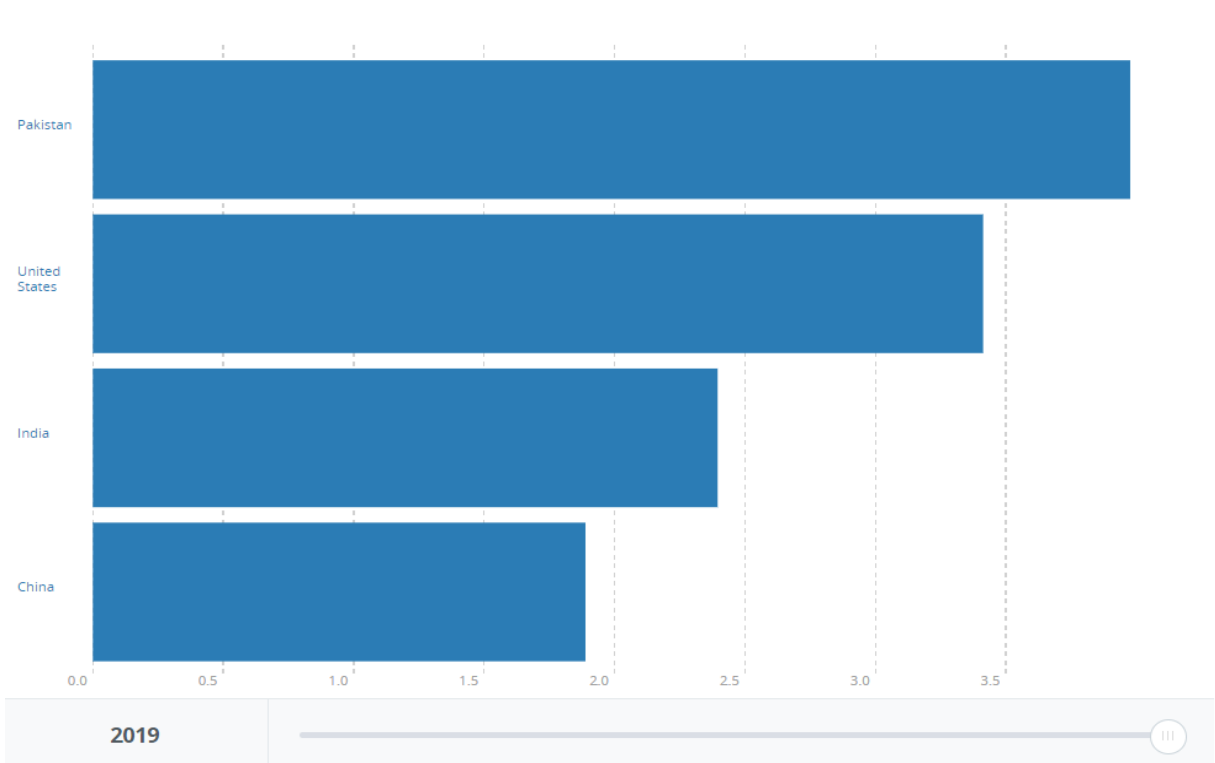
Τα ποσά που δαπανούν για στρατιωτικούς εξοπλισμούς οι παραπάνω δυνάμεις δίνουν μια εικόνα της ισχύος τους. Οι Η.Π.Α. βρίσκονται στην πρώτη θέση και μάλιστα με ποσοστό 55% επί των παγκόσμιων δαπανών για την άμυνα²⁷, δηλαδή ο αμυντικός τους προϋπολογισμός ξεπερνάει τον προϋπολογισμό όλων των υπολοίπων χωρών. Σημειώνεται ότι αναφορικά με τις δαπάνες για άμυνα, μετά τις Η.Π.Α. όπου διατέθηκαν \$732 Δις το 2019, ακολουθεί η Κίνα με \$ 261 Δις και στην 3^η θέση βρίσκεται η Ινδία με \$ 71 Δις. Στα παρακάτω διαγράμματα που αντλήθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα φαίνονται εποπτικά οι αμυντικές δαπάνες της Ινδίας σε σχέση με αυτές των Η.Π.Α., της Κίνας και του Πακιστάν²⁸.

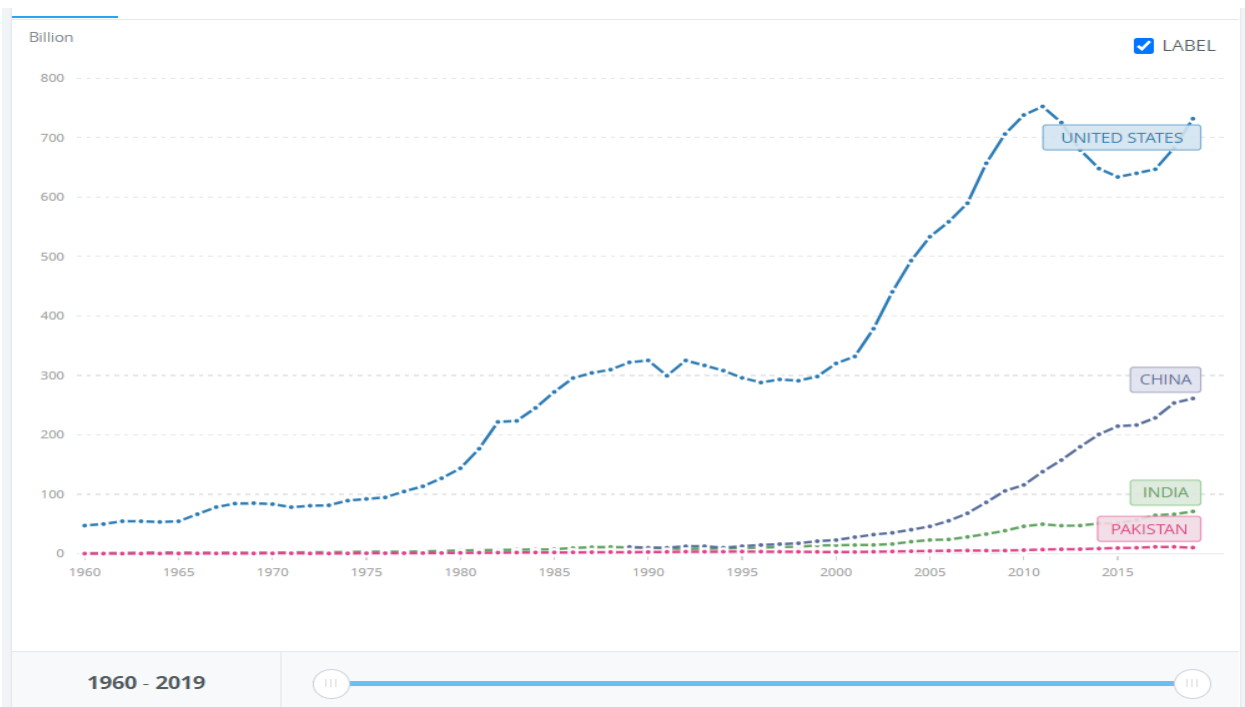
Γράφημα: 2 Προϋπολογισμοί Αμυντικών Δαπανών Κρατών σε Δις \$ Πηγή: The World Bank

²⁷ Bank, T. W., 2020. Military expenditure. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?most_recent_value_desc=true [Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

²⁸ Η αναφορά στο Πακιστάν γίνεται καθώς σχετίζεται άμεσα με την Ινδία και προκειται να μελετηθεί στην συνέχεια σε σχέση με αυτή.

Γράφημα 3 Προϋπολογισμοί Αμυντικών Δαπανών Κρατών σε ποσοστό % του ΑΕΠ Πηγή: The World Bank

Γράφημα 4 Ετήσια Μεταβολή Αμυντικών Δαπανών Κρατών Πηγή: The World Bank

Η Κίνα έχει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της ισχύος που φανερώνουν ότι θα φτάσει και θα ξεπεράσει τις Η.Π.Α. Παρά τις συχνές εντάσεις και διενέξεις σε περιφερειακό επίπεδο, όπου εμπλέκονται τα δύο κράτη, χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί εντελώς μια αναβάθμιση της έντασης σε τοπική σύρραξη διαφαίνεται ότι οι αλλαγές στη φύση του συγχρόνου διεθνούς συστήματος έχουν σχεδόν αποκλείσει το ενδεχόμενο της δραστηκής αλλαγής μέσω ενός ηγεμονικού πολέμου. Οι λόγοι που ελαχιστοποιούν αυτή την πιθανότητα είναι οι αλλαγές στην φύση του συγχρόνου διεθνούς συστήματος, η ύπαρξη και διάδοση των πυρηνικών όπλων αλλά και η πληθώρα ισχυρών μη κρατικών δρώντων μαζί με το παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα. «Στην παρούσα φάση του διεθνούς συστήματος ο βασικός καταμερισμός ισχύος δεν αλλάζει δραστικά. Οι ΗΠΑ παραμένουν με διαφορά η ισχυρότερη δύναμη στο διεθνές σύστημα. Η Κίνα παραμένει η σημαντικότερη ανερχόμενη δύναμη στο διεθνές σύστημα, αλλά η πλανητική πολιτική της εκδιπλώνεται σταδιακά και σε βάθος χρόνου».²⁹

2.2. Νοτιοανατολική Ασία

Κατόπιν των παραπάνω, αν επικεντρωθούμε στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας παρατηρούμε ότι τόσο η Κίνα όσο και η Ινδία αυξάνουν τη γεωστρατηγική επιρροή ενισχύοντας τόσο τη στρατιωτική όσο και την οικονομική ισχύ τους. Επιπλέον, η Ιαπωνία παραμένει υπολογίσιμη δύναμη τουλάχιστον στον οικονομικό τομέα. Παρά τον ανταγωνισμό ισχύος όμως οι χώρες έχουν πολλές εμπορικές και οικονομικές σχέσεις, στοιχείο το οποίο περιπλέκει την κατάσταση (η Κίνα και η Ινδία για παράδειγμα είναι ενεργά μέλη του BRICS). Η άλλη ανερχόμενη ισχυρή δύναμη της περιοχής είναι η Ινδία που μετά τις Η.Π.Α. είναι η δεύτερη μεγαλύτερη δημοκρατία. Η οικονομία της αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, βρίσκεται στην 3^η θέση αναφορικά με τις στρατιωτικές δαπάνες, διαθέτει πυρηνικά και λειτουργεί ένα ιδιαίτερα επιτυχημένο διαστημικό πρόγραμμα.

Όσον αφορά την περίπτωση της Ινδίας, οι συνεργασίες που επηρεάζουν άμεσα την κατανομή της ισχύος της στην περιοχή είναι: Η συνεργασία μεταξύ Κίνας και Πακιστάν που είναι αμοιβαία επωφελής για τα δύο κράτη σε βάρος της Ινδίας και η συνεργασία Ινδίας και Η.Π.Α. σε βάρος της Κίνας. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός των Η.Π.Α. με την Κίνα, αρχικά στο εμπορικό τομέα αλλά

---

²⁹ Αρβανιτόπουλος, Κ., 2020. Η Διαδικασία της Συστημικής Αλλαγής στις Διεθνείς Σχέσεις. Στο: Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019. Αθήνα: Πεδίο, Σελ. 48-57

ακολούθως και σε στρατιωτικό επίπεδο, τις εξανάγκασαν να αναθεωρήσουν την στάση τους προς την Ινδία, όπου στο πλαίσιο της νέας σχέσης προχώρησαν σε σοβαρές παραχωρήσεις: Την αναθεώρηση της στάσης τους ως προς το πυρηνικό πρόγραμμα της Ινδίας αλλά και την ανοχή τους ως προς την σχέση με την Ρωσία. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 κατέρρευσε και η Ινδο-Σοβιετική Συνθήκη Φιλίας και Συνεργασίας, όμως με την Ρωσία πλέον οι σχέσεις συνεχίζουν να είναι πολύ στενές, ιδιαίτερα στην άμυνα, την τεχνολογία αλλά και στον οικονομικό τομέα. Οι σχέσεις μεταξύ των προαναφερόμενων κρατών δεν ήταν πάντα οι ίδιες. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια του Ψυχρού πολέμου η αντίδραση της Ινδίας στην Αμερικανική ιμπεριαλιστική πολιτική, η τότε υποστήριξη του Πακιστάν καθώς και η αντίδραση των Η.Π.Α. στην προσπάθεια της Ινδίας να γίνει πυρηνική δύναμη, αναπτύσσοντας το αντίστοιχο οπλοστάσιο και προχωρώντας σε πυρηνική δοκιμή το 1974, είχαν παγώσει τις διμερείς σχέσεις.

Η Νοτιοανατολική Ασία αποτελεί επίκεντρο του ανταγωνισμού ισχύος των Η.Π.Α. με την Κίνα. Επιπροσθέτως, εξαιτίας της ύπαρξης πυρηνικών αποθεμάτων, πολλών συνοριακών διαφορών μεταξύ των χωρών της περιοχής, όπως για παράδειγμα η Ινδία με την Κίνα και με το Πακιστάν και η Κίνα με την Ιαπωνία, ο ανταγωνισμός ισχύος στην περιοχή γίνεται περίπλοκος. Η ανοδική πορεία της Ινδίας ως τρίτη δύναμη μετά τις Η.Π.Α. και την Κίνα κάνει πιο σύνθετη τη διαμάχη.

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η Ινδία

3. Γενικά Στοιχεία

Η Ινδία είναι η δεύτερη σε πληθυσμό χώρα της υφελίου μετά την Κίνα, με πληθυσμό πάνω από 1,3 δις κατοίκους³⁰. Βρίσκεται στην Νοτιοανατολική Ασία ανάμεσα στο Πακιστάν και την Βιρμανία και η επίσημη ονομασία της είναι «Δημοκρατία της Ινδίας». Στο παρελθόν υπήρξε κοιτίδα πολιτισμών και θρησκειών. Υποτάχθηκε σταδιακά τον 18^ο αιώνα στο Ηνωμένο Βασίλειο και απέκτησε την ανεξαρτησία της μετά από αγώνα, εμπνευστής του οποίου ήταν ο Μαχάτμα Γκάντι³¹. Μέχρι τότε υπήρξαν ένοπλες εξεγέρσεις με σκοπό την εκδίωξη των Βρετανών αλλά καμία δεν στέφτηκε από επιτυχία. Παράλληλα, οι Ινδοί πολέμησαν στο πλευρό των Βρετανών και των συμμάχων τους, τόσο κατά τον Α΄ΠΠ όσο και κατά τον Β΄ΠΠ με την ελπίδα ότι έτσι θα κέρδιζαν την ανεξαρτησία τους. Τον Αύγουστο του 1942, ο Γκάντι με το «Quit India» αποφάσισε να ξεκινήσει ένα μαζικό κίνημα πολιτικής ανυπακοής «Do or Die» για να αναγκάσει τους Βρετανούς να εγκαταλείψουν την Ινδία³². Χαρακτηριστικό αυτού του αγώνα για την ανεξαρτησία ήταν η μη χρήση βίας. Σύμφωνα με τον επίσημο δικτυακό τόπο της Ινδικής κυβέρνησης, μετά το τέλος του Β΄ΠΠ το Εργατικό Κόμμα της Μεγάλης Βρετανίας υπό του Πρωθυπουργού Κλήμεντ Ρίτσαρντ Άτλι³³, ανέλαβε την εξουσία στη Βρετανία. Το Εργατικό Κόμμα έβλεπε με συμπάθεια την προσπάθεια για ανεξαρτησία της Ινδίας. Μια αποστολή Υπουργικού Συμβουλίου εστάλη στην Ινδία τον Μάρτιο του 1946, η οποία μετά από προσεκτική μελέτη του ινδικού πολιτικού σεναρίου, πρότεινε το σχηματισμό προσωρινής κυβέρνησης και τη σύγκληση Συντακτικής Συνέλευσης που θα απαρτίζεται από μέλη που εκλέγονται από τους επαρχιακούς νομοθέτες και υποψηφίους των ινδικών κρατιδίων. Εγκαθιδρύθηκε προσωρινή κυβέρνηση με επικεφαλής τον Τζαβαχαρλάλ

---

³⁰ Central Intelligence Agency (CIA), 2020. The World Factbook. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>[Πρόσβαση 22 Σεπ 2020].

³¹Μοχάντας Καραμτσάντ Γκάντι (2 Οκτωβρίου 1869 - 30 Ιανουαρίου 1948): Ινδός πολιτικός, στοχαστής και επαναστάτης ακτιβιστής. Υπήρξε η κεντρική μορφή του εθνικού κινήματος για την ινδική ανεξαρτησία και ο εμπνευστής της μεθόδου παθητικής αντίστασης χωρίς τη χρήση βίας έναντι των καταπιεστών.

³²National Informatics Centre, 2019. Government of India. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://knowindia.gov.in/>[Πρόσβαση 15 Οκτ 2020].

³³Clement Richard Attlee, 3 Ιανουαρίου 1883 – 8 Οκτωβρίου 1967): Βρετανός πολιτικός, ηγέτης του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος επί εικοσαετίας (1935 - 1955) και Πρωθυπουργός κατά τη διάρκεια της περιόδου 1945 – 1951, Ιππότης της Περικνημίδας, μέλος του Τάγματος της Αζίας, Σύντροφος της Τιμής, μέλος του Συμβουλίου Επικρατείας του Ηνωμένου Βασιλείου, μέλος της Βασιλικής Εταιρείας.

Νεχρού³⁴. Ωστόσο, ο Μουσουλμανικός Σύνδεσμος αρνήθηκε να συμμετάσχει στις συζητήσεις της Συντακτικής Συνέλευσης και πίεσε για ξεχωριστό κράτος για το Πακιστάν. Τότε, ο Λόρδος Λούις Μαουντμπάττεν, ο διορισμένος Αντιβασιλέας της Ινδίας, παρουσίασε ένα σχέδιο για τη διάσπαση της Ινδίας: την Ινδία και το μουσουλμανικό Πακιστάν. Έτσι, η Ινδία μετά τα μεσάνυχτα της 14^{ης} Αυγούστου του 1947 απέκτησε την ανεξαρτησία της και ο Τζαβαχαρλάλ Νεχρού έγινε ο πρώτος πρωθυπουργός της ελεύθερης πλέον Ινδίας, μέχρι τον θάνατό του το 1964. Το 1947 τελικά η Ινδία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος.

Το πολίτευμα της είναι ομοσπονδιακή κοινοβουλευτική δημοκρατία. Αρχηγός Κράτους είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται από το ειδικό εκλογικό σώμα (που αποτελείται από μέλη του κοινοβουλίου) για πενταετή, ανανεώσιμη θητεία. Σήμερα η Ινδία χαρακτηρίζεται ως η «μεγαλύτερη Δημοκρατία του κόσμου», σε αντιδιαστολή με την άλλη μεγάλη δύναμη της Ασίας, την Κίνα, όπου διατηρείται το αυταρχικό κομμουνιστικό καθεστώς του Πεκίνου. Η οικονομία της χώρας περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, με την γεωργία να απασχολεί σχεδόν το μισό εργατικό δυναμικό της (45%) η οποία παράγει μόλις το 15% του ΑΕΠ³⁵. Όμως, κύρια πηγή οικονομικής ανάπτυξης είναι οι υπηρεσίες, που αντιπροσωπεύουν σχεδόν τα δύο τρίτα της παραγωγής της Ινδίας, αλλά απασχολούν λιγότερο από το ένα τρίτο του εργατικού δυναμικού της. Η Ινδία έχει καταφέρει να αξιοποιήσει το μεγάλο ποσοστό αγγλόφωνων αλλά και μορφωμένων πολιτών της προκειμένου να εξάγει υπηρεσίες τεχνολογίας και πληροφορικής. Μετά το 1991 και την σύναψη δανείου από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), εξαναγκάστηκε να εξελίξει την οικονομία της σε μια οικονομία ανοικτής αγοράς από κρατικά ελεγχόμενη που ήταν ως τότε. Τα μέτρα οικονομικής φιλελευθεροποίησης, όπως η ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων και οι μειωμένοι έλεγχοι στο εξωτερικό εμπόριο και επενδύσεις, συνέβαλαν στην επιτάχυνση της ανάπτυξης της χώρας, η οποία ήταν κατά μέσο όρο σχεδόν 7% ετησίως από το 1997 έως το 2019. Αυτό κατέστη εφικτό καθώς κατάφερε να αυξήσει την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητά της χάρη στην αστικοποίηση αλλά κυρίως με την

---

³⁴ Τζαβαχαρλάλ Νεχρού ή ορθότερα Τζαβαχάρ-λαλ Νεχρού (14 Νοεμβρίου 1889 – 27 Μαΐου 1964) και επονομαζόμενος «Παντίτ» (= μορφωμένος) : Ινδός πολιτικός, ηγέτης του κινήματος της ανεξαρτησίας, διετέλεσε πρώτος πρωθυπουργός της ανεξάρτητης Ινδίας και υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Ήταν ο πατέρας της Ίντιρα Γκάντι και παππούς του Ρατζίβ Γκάντι. Θεωρείται ο αρχιτέκτονας της σύγχρονης Ινδίας.

³⁵ Panagariya, A., 2018. Τέσσερα χρόνια Modinomics. [Ηλεκτρονικό] Available at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71846/arvind-panagariya/tessera-xronia-modinomics>[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

εφαρμογή νέων τεχνολογιών. Ωστόσο, ακόμα και τώρα, παραμένουν πολλά στοιχεία από τις προηγούμενες πολιτικές της. Έχει καταφέρει όμως να αναβαθμίσει την θέση της και να βρίσκεται πλέον στην πρώτη πεντάδα με τις χώρες που κατέχουν τις ισχυρότερες οικονομίες, με βάση το ΑΕΠ τους. Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), κατάφερε να σκαρφαλώσει στην τρίτη θέση της λίστας, μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα, προσπερνώντας την Ιαπωνία και τη Γερμανία³⁶. Ενώ η οικονομία της αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς, μεγάλο μέρος των πολιτών βιώνει ακραία φτώχεια, φαινόμενο το οποίο ήταν και παραμένει το μεγαλύτερο κοινωνικό πρόβλημα της χώρας. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υγειονομικές δομές, ενώ οι προοπτικές ανάπτυξης και οι νέες ευκαιρίες για τους κατοίκους παρουσιάζουν μεγάλη ανισότητα ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή και την κάστα τους.

3.1. Ένοπλες Δυνάμεις

Η Ινδία διαθέτει τους τρεις κλάδους των ενόπλων δυνάμεων ήτοι Στρατό Ξηράς, Πολεμικό Ναυτικό (και πεζοναύτες) και Πολεμική Αεροπορία, αλλά και πλήθος άλλων υπηρεσιών, τόσο στο κλάδο της άμυνας όσο και στον κλάδο της ασφάλειας, όπως Ακτοφυλακή, Σώμα Άμυνας (Defense Security Corps), Αστυνομία, Δυνάμεις φύλαξης συνόρων, Δυνάμεις φύλαξης βιομηχανικών εγκαταστάσεων κ.α. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της CIA³⁷ στις Ένοπλες δυνάμεις της Ινδίας υπηρετεί περίπου 1,45 εκατομμύρια ενεργό προσωπικό. Η κατανομή του είναι περίπου 1,25 εκατομμύρια στον Στρατό Ξηράς, 66.000 στο Πολεμικό Ναυτικό 140.000 στην Πολεμική Αεροπορία και 11.000 στην Ακτοφυλακή. Πλέον αυτών, περίπου 1,5 εκατομμύρια είναι το προσωπικό των δυνάμεων ασφαλείας (Υπουργείο Άμυνας και Υπουργείο Εσωτερικών). Όσον αφορά τον εξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων, το μεγαλύτερο μέρος του αποθέματος των ινδικών ενόπλων δυνάμεων αποτελείται κυρίως από εξοπλισμό ρωσικής προέλευσης, τόσο παρωχημένο όσο και σύγχρονο. Αν και η Ρωσία είναι παραδοσιακά ο κορυφαίος προμηθευτής όπλων, η Ινδία αναβαθμίζει το οπλοστάσιό της και από χώρες της Δύσης: τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ αλλά και το Ισραήλ. Επιπλέον, η αμυντική βιομηχανία της Ινδίας είναι σε θέση να παράγει μια σειρά συστημάτων αέρα, εδάφους, πυραύλων και ναυτικών όπλων. Η εύρωστη οικονομία της

---

³⁶ International Monetary Fund, 2020. GDP, current prices. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD>[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

³⁷ Central Intelligence Agency (CIA), 2019. The World Factbook. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>[Πρόσβαση 22 Σεπ 2020].

Ινδίας της δίνει την δυνατότητα να αποδίδει περίπου 2,4 % του ΑΕΠ της στην Άμυνα. Το 2019, ήταν η τρίτη χώρα στο κόσμο (μετά τις Η.Π.Α. και την Κίνα) αναφορικά με το ύψος των δαπανών για την Άμυνα. Οι στρατιωτικές δαπάνες της το 2019, αυξήθηκαν κατά 6,8% από το 2018, φτάνοντας στα 71,1 δισεκατομμύρια δολάρια. Σύμφωνα με τον Siemon T. Wezeman, αναλυτή του Διεθνούς Ινστιτούτου Ερευνών για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (Stockholm International Peace Research Institute - SIPRI): «Οι εντάσεις και η αντιπαλότητα της Ινδίας με το Πακιστάν και την Κίνα συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικότερων μοχλών για την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών της»³⁸.

3.2. Ινδικό Πυρηνικό Πρόγραμμα

Αρχικά, υπήρξε έντονη εσωτερική διαμάχη σχετικά με το εάν η Ινδία πρέπει να αναπτύξει πυρηνικά όπλα ή όχι. Από τη μία πλευρά, υπήρξε η άποψη ότι ήταν θέμα κύρους να αποδείξει ότι η χώρα ήταν τεχνικά ικανή να κατασκευάσει και να δοκιμάσει πυρηνικά όπλα. Αν και πολλοί πολιτικοί αντιτάχθηκαν στα πυρηνικά όπλα τόσο για οικονομικούς όσο και για ηθικούς λόγους, υποστηρίζοντας ότι τα πυρηνικά όπλα δεν θα κάνουν την Ινδία ασφαλέστερη και ότι η λύση στον πυρηνικό πολλαπλασιασμό ήταν ο συνολικός παγκόσμιος πυρηνικός αφοπλισμός, οι εξελίξεις στην Κίνα και στο Πακιστάν καταδείκνυαν ότι η απόκτηση πυρηνικού αποτρεπτικού παράγοντα ήταν μονόδρομος. Ως αποτέλεσμα, προέκυψε η πολιτική απόφαση ότι η Ινδία θα έπρεπε να υπογράψει τη Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων (NPT) το 1968, εκτός εάν τα κράτη πυρηνικών όπλων συμφωνούσαν σε ένα σαφές σχέδιο για συνολικό πυρηνικό αφοπλισμό³⁹. Οπότε, ως απόρροια αυτής της απόφασης η Ινδία προχώρησε το 1974 στην πρώτη της πυρηνική δοκιμή. Αν και θέλησε να δώσει ειρηνική διάσταση στην δοκιμή αυτή χαρακτηρίζοντας την ως Peaceful Nuclear Explosion (PNE), εντούτοις το εγχείρημα αυτό καταδικάστηκε από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας με αποτέλεσμα να μην συνεχίσει περαιτέρω τις δοκιμές. Το 1998 όμως εκτέλεσε εκ νέου πυρηνικές δοκιμές ακολουθούμενη άμεσα από το Πακιστάν.

---

³⁸ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2020. World military expenditure, by region, 1988–2019. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>[Πρόσβαση 1 Νοε 2020]

³⁹ Kerttunen, M., 2009. 'A Responsible Nuclear Weapons Power' – Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy. Helsinki: National Defence University Department of Strategic and Defence Studies.

Πάρα τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν από τις Η.Π.Α., το 2005 σε μια προσπάθεια εμπλοκής των Η.Π.Α. υπεγράφη με την Ινδία συμφωνία πυρηνικής συνεργασίας, επιτρέποντάς της έτσι στην Ινδία να συμμετάσχει στο διεθνές πυρηνικό εμπόριο. Σήμερα τα πυρηνικά όπλα της χώρας παραμένουν υπό τον έλεγχο της μη στρατιωτικής Αρχής Πυρηνικής Διοίκησης (Nuclear Command Authority - NCA), που αποτελείται από πολιτικό συμβούλιο υπό της προεδρίας του πρωθυπουργού και εκτελεστικό συμβούλιο, με επικεφαλής τον σύμβουλο εθνικής ασφαλείας. Ως φορείς των πυρηνικών κεφαλών εκτιμάται ότι η Ινδία δύναται, πλέον των βαλλιστικών πυραύλων, να χρησιμοποιήσει πολεμικά αεροσκάφη, πολεμικά πλοία και υποβρύχια. Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Ερευνών για την Ειρήνη της Στοκχόλμης⁴⁰ αλλά και άλλες πηγές⁴¹, η Ινδία διαθέτει 130 με 140 πυρηνικές κεφαλές. Επιπλέον, εκτιμάται ότι έχει αποθηκεύσει περίπου 4 τόνους εμπλουτισμένου ουρανίου για χρήση από τα υποβρύχια αλλά και από ερευνητικούς πυρηνικούς αντιδραστήρες.

Τέλος, διατηρεί την επίσημη δέσμευσή της να μη χρησιμοποιήσει πρώτη πυρηνικά όπλα. Στο επίσημο δόγμα της για την χρήση αναφέρονται τα εξής: «Όχι πρώτη χρήση»: τα πυρηνικά όπλα θα χρησιμοποιηθούν μόνο ως αντίποινα ενάντια σε μια πυρηνική επίθεση στο έδαφος της Ινδίας ή στις ινδικές δυνάμεις οπουδήποτε», και επίσης «Τα πυρηνικά αντίποινα σε μια πρώτη πυρηνική επίθεση θα είναι τεράστια και θα σχεδιαστούν για να προκαλέσουν μη ανεκτές καταστροφές»⁴². Ωστόσο, κατά τη διάρκεια επίσκεψης στον πυρηνικό χώρο δοκιμών του Pokhran τον Αύγουστο του 2019, ο Ινδός υπουργός Άμυνας Rajnath Singh ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η πολιτική πρώτης χρήσης της Ινδίας εξαρτάται από τις συνθήκες⁴³. Η δήλωση αυτή του Ινδού υπουργού μπορεί να μην αλλάζει το ισχύον δόγμα δείχνει όμως την τάση της χώρας του για την επίδειξη της ισχύος που διαθέτει.

---

⁴⁰ Martin, J., 2020. Nuclear Threat Initiative. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.nti.org/learn/countries/india/nuclear/>[Πρόσβαση 2 Νοε 2020]

⁴¹ Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2019. India's Nuclear Capabilities. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://armscontrolcenter.org>[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

⁴² Ministry of External Affairs, G. o. I., 2003. The Cabinet Committee on Security Reviews perationalization of India's Nuclear Doctrine. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/20131/The+Cabinet+Committee+on+Security+Reviews+perationalization+of+Indias+Nuclear+Doctrine>[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

⁴³ Clary, C. & Narang, V., 2019. 'No first use' nuke policy isn't dead, but losing sanctity. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.hindustantimes.com/analysis/no-first-use-isn-t-dead-but-it-s-now-meaningless/story-Hyq9Uo78OmqpLqN7iP1zEJ.html>[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

4. Η πορεία της Ινδίας ως Αναδύομενη Δύναμη

4.1. Μέχρι την Ανεξαρτησία της (1947)

Μέχρι την ανεξαρτησία της, η Ινδία βίωνε μία εξαιρετικά αυταρχική (ιδιαίτερα μετά την εξέγερση του 1857), βρετανική αποικιοκρατία η οποία εκμεταλλεύθηκε τους οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους της Ινδίας οδηγώντας την σε μια χωρίς ιστορικό προηγούμενο παρακμή. Χαρακτηριστικό της διακυβέρνησης από την Μεγάλη Βρετανία είναι η στάση της όταν λίγα μόλις χρόνια πριν αποσυρθεί από την χώρα, κατά την διάρκεια του Β' ΠΠ πολέμου, ξέσπασε λιμός στην επαρχία της Βεγγάλης. Ο λιμός κόστισε την ζωή εκατομμυρίων Ινδών καθώς το σχέδιο διανομής τροφίμων προέβλεπε την παροχή υψηλότερων ποσοτήτων αγαθών και υπηρεσιών σε αυτούς που είχαν ρόλους υψηλής σημασίας για την συνέχιση του πολέμου, όπως είναι οι ένοπλες δυνάμεις, οι πολεμικές βιομηχανίες και οι κυβερνητικοί υπάλληλοι, ώστε να μη εγκαταλείπουν τα καθήκοντά τους, παραβλέποντας την πλειονότητα του πληθυσμού. Σε μια ομιλία στην ένωση της Οξφόρδης του Shashi Tharoor, πρώην Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών, που αφορούσε σε συζήτηση για τις αποζημιώσεις που όφειλε η Μ. Βρετανία στις πρώην αποικίες της, περιέγραψε την Βρετανική κατοχή αποδομώντας τις κατά καιρούς αιτιάσεις ότι η επίδραση της ήταν θετική, αναλύοντας τα μεγαλύτερα δεινά που άφησε η βρετανική κατοχή.

Καταρχάς εφαρμόστηκε από την Μ. Βρετανία η προσφιλής της στρατηγική «διαίρει και βασίλευε». Η Μ. Βρετανία ενίσχυσε το σύστημα της ινδουιστικής κάστας⁴⁴ κυρίως όμως εμβάθυνε τις θρησκευτικές διαφορές μεταξύ ινδουιστών και μουσουλμάνων. Συνέπεια αυτού ήταν κατά την ανεξαρτησία οι Βρετανικές κτήσεις να χωριστούν σε δυο διαφορετικά κράτη, την Ινδία και το Πακιστάν (Δυτικό και Ανατολικό), με ινδουιστικό και μουσουλμανικό πληθυσμό αντίστοιχα. Κατόπιν, μετά τον πόλεμο του 1971 το Ανατολικό Πακιστάν έγινε ανεξάρτητο κράτος, το Μπαγκλαντές. Κατά την διάρκεια την βρετανικής κατοχής, μεταξύ 1770 και 1947, ο λαός της Ινδίας υπέφερε τουλάχιστον 11 σημαντικούς λιμούς, που είχαν ως αποτέλεσμα τον 35 εκατομμυρίων Ινδών. Τέλος, λέει ο Tharoor, «Κάποτε ήταν μια από τις πλουσιότερες και πιο βιομηχανικές οικονομίες του κόσμου, οι οποίες μαζί με την Κίνα εκπροσωπούσαν σχεδόν το 75% της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής το 1750, όμως μετά την λεηλασία που υπέστη η ινδική

---

⁴⁴ <https://www.britannica.com/topic/caste-social-differentiation>: Το «σύστημα κάστας» αναπτύσσεται στις ινδουιστικές κοινωνίες και αφορά οποιαδήποτε από τις ταξινομημένες, κληρονομικές, ενδογαμικές κοινωνικές ομάδες και που συχνά συνδέονται με το επάγγελμα.

κοινωνία κατέληξε να είναι μία από τις φτωχότερες, πιο καθυστερημένες, αναλφάβητες και άρρωστες κοινωνίες στη Γη, μέχρι την εποχή της ανεξαρτησίας το 1947»⁴⁵. Η κατάσταση της κοινωνίας του νεοσύστατου κράτους επηρέασε την εξωτερική πολιτική της Ινδίας, καθώς μπροστά στα μείζονα εσωτερικά προβλήματα όπως η έλλειψη υποδομών, οι εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές αλλά κυρίως η εκτεταμένη φτώχεια, ήταν ως επί το πλείστον δευτερεύουσας σημασίας.

4.2. Περίοδος Ψυχρού Πολέμου (1947 μέχρι 1991)

Το διεθνές σύστημα το 1947 είχε ήδη ξεκινήσει να εξελίσσεται σε διπολικό έχοντας ως δυο πόλους τις δύο υπερδυνάμεις, τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, οι οποίες δημιούργησαν συμμαχίες σε ολόκληρο τον πλανήτη. Η εξωτερική πολιτική που διαμόρφωσε η Ινδία μετά την ανεξαρτησία της από τη βρετανική αποικιακή κυριαρχία το 1947 ήταν σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένη από τα ιδανικά των φιλοσοφιών του Γκάντι και του Νεχρού, όπου η «ηθική» φαινόταν να διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο. Πάρα το δόγμα «ahimsa⁴⁶» που θεωρητικά εφάρμοζε η Ινδία του Νεχρού, κατά την δεκαετία του 1960 ενεπλάκη σε συνοριακές διαφορές με το Πακιστάν και την Κίνα οι οποίες οδήγησαν σε πολέμους. Ο πόλεμος μεταξύ Ινδίας και Κίνας το 1962 κατέληξε σε βαριά ήττα της Ινδίας. Υπήρξαν ακόμα δύο συγκρούσεις μικρότερης έντασης το 1967 και το 1987. Όσον αφορά τους πολέμους με το Πακιστάν, οι δύο χώρες συγκρούστηκαν 4 φορές με κύρια αιτία τις εδαφικές διαφορές στο Κασμίρ και στο Μπαγκλαντές. Η Ινδία, αν και μη ανεξάρτητο κράτος, ήταν από τα ιδρυτικά μέλη των Ηνωμένων Εθνών κατά το έτος 1945⁴⁷. Επιπλέον, παρέμεινε ως μέλος στην Κοινοπολιτεία (πρώην Βρετανική Κοινοπολιτεία των Εθνών⁴⁸) και το 1950 έγινε η πρώτη χώρα της Κοινοπολιτείας που άλλαξε από κυριαρχία σε δημοκρατία.

Η εξωτερική πολιτική της Ινδίας ήταν επίσημα μη ευθυγραμμισμένη με τις δύο υπερδυνάμεις, τις ΗΠΑ και τις ΕΣΣΔ και ακολουθούσε τον δικό της δρόμο. Αποτέλεσε ιδρυτικό μέλος του

---

⁴⁵ Tharoor, D. S., 2015. Britain Does Owe Reparations. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=f7CW7S0zxv4>[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

⁴⁶ Το Ahimsa είναι μια αρχαία ινδική αρχή της μη βίας που ισχύει για όλα τα έμβια όντα.

⁴⁷ Ηνωμένα Έθνη, 2020. Ηνωμένα Έθνη. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.un.org/en/member-states/>[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

⁴⁸ Η Κοινοπολιτεία των Εθνών, γνωστή ως Κοινοπολιτεία και παλαιότερα ως Βρετανική Κοινοπολιτεία, είναι εθελοντική - ελεύθερη ένωση 54 ανεξάρτητων κρατών, τα οποία είναι πρώην αποικίες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Κινήματος των Αδεσμεύτων⁴⁹ που αριθμούσε 120 χώρες-μέλη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Τα περισσότερα από αυτά τα κράτη ήθελαν να αποφύγουν την ένταξη τους σε έναν από τους δύο μεγάλους συνασπισμούς. Σκοπός τους ήταν το διπολικό σύστημα που προέκυψε μετά το τέλος του Β' ΠΠ να καταστεί πιο χαλαρό, έτσι ώστε να δίνει στα αδέσμευτα κράτη την δυνατότητα διπλωματικών ελιγμών και διαμεσολάβησης. Επιπλέον, ως απόρροια θα είχε την αποδυνάμωση της πιθανότητας μιας πολεμικής αναμέτρησης μεταξύ των δύο συνασπισμών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ουσιαστικά η πολιτική μη ευθυγράμμισης εγκαταλείφθηκε, όταν ξεκίνησε η επαναπροσέγγιση των Η.Π.Α. με την Κίνα ωθώντας την Ινδία προς τον άλλο πόλο. Επισήμως, η Ινδία εγκατέλειψε ουσιαστικά τη μη ευθυγραμμισμένη πολιτική της με την υπογραφή της Ινδο-Σοβιετικής Συνθήκης Ειρήνης, Φιλίας και Συνεργασίας τον Αύγουστο του 1971, η οποία καθόριζε την αμοιβαία στρατηγική συνεργασία. Παρά την υπογραφή της παραπάνω συνθήκης, η Ινδία με τον πιο επίσημο τρόπο, την ετήσια αναφορά του Υπουργείου Εξωτερικών της εποχής, δήλωνε ότι δεν είχε εγκαταλείψει την πολιτική μη ευθυγράμμισης⁵⁰.

4.3. Από τον λήξη του Ψυχρού Πολέμου μέχρι σήμερα

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η Ινδία βρέθηκε σε δυσμενή θέση στον παγκόσμιο χάρτη. Ως τότε οι σχέσεις με την Σοβιετική Ένωση ήταν ισχυρές τόσο στην στρατιωτική συνεργασία όσο και στους τομείς του εμπορίου και την οικονομίας. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τα προβλήματα που προκάλεσε ο πόλεμος του Κόλπου⁵¹ το 1991 ανάγκασαν την Ινδία να αποταθεί στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για να λάβει χρηματοδότηση. Σε αντάλλαγμα για τη βοήθεια αυτή, υποχρεώθηκε να αλλάξει το οικονομικό της σύστημα από το κλειστό που διατηρούσε σε νεοφιλελεύθερο σύστημα οικονομικής ανάπτυξης. Εκ των πράγματων, μετά τις κοσμογονικές αλλαγές που επήλθαν στο Διεθνές Σύστημα, η Ινδία

---

⁴⁹ Το Κίνημα των Αδεσμεύτων ή Κίνηση των Αδεσμεύτων, NAM (Non-Aligned Movement), είναι μία διεθνής οργάνωση αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ μεταξύ των Αδεσμεύτων χωρών, των οποίων η πολιτική δεν ευθυγραμμίζεται με την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων (ΗΠΑ-Ρωσίας). Αποτελείται από 120 κράτη, ενώ συμμετέχουν και 17 κράτη παρατηρητές είτε με ομαδική εκδήλωση συγκεκριμένης ιδεολογίας είτε ως σύνολο συμμετεχόντων σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

⁵⁰ Horimoto, Takenori. Explaining India's Foreign Policy: From Dream to Realization of Major Power. Gifu: Oxford University Press in association with the Japan Association of International Relations, 2017.

⁵¹ Ως Πόλεμος του Κόλπου (2 Αυγούστου 1990 - 28 Φεβρουαρίου 1991) ορίζεται πολεμική σύρραξη μεταξύ διεθνούς συμμαχίας από τουλάχιστον 31 κράτη υπό την καθοδήγηση των Η.Π.Α. και την εξουσιοδότηση του Ο.Η.Ε. κατά του Ιράκ, για την απελευθέρωση του Κουβέιτ.

αναγκάστηκε να αναθεωρήσει σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική της πολιτική. Υπήρξε προσέγγιση τόσο με τις Η.Π.Α. όσο και με την Κίνα. Πλέον η Ινδία καθιέρωσε ως πυλώνες της εξωτερικής της πολιτικής τόσο τη σύναψη διμερών στρατηγικών συμφωνιών όσο και τη συμμετοχή της σε ενώσεις κρατών, όπως την ASEAN (Association of Southeast Asian Nations- Ένωση Εθνών Νοτιοανατολικής Ασίας) και την BRICS (Brazil, Russia, India, China και South Africa), οργανισμός των μεγαλύτερων αναδυομένων οικονομιών.

Την αλλαγή στάσης της Ινδίας στο Διεθνές Σύστημα σηματοδότησε τον Μάιο του 1998 η διενέργεια πολλαπλών υπόγειων πυρηνικών δοκιμών, οι πρώτες μετά το 1974⁵². Παρά τις έντονες αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα, η Ινδία με αυτή την κίνηση έκανε πια σαφές ότι δεν έχει σκοπό να παραμείνει και να εξελιχθεί μόνο σε μια ισχυρή οικονομική δύναμη, αλλά έδειξε και τις προθέσεις της να αυξήσει τον ρυθμό ανάπτυξης της ισχύος της καθώς «τα πυρηνικά παραμένουν ένας σημαντικός συντελεστής ισχύος στη διεθνή σκακιέρα [...] στα πλαίσια δηλαδή του μονοπολικού συστήματος και των σχέσεων όχι πλέον μόνο των υπερδυνάμεων αλλά και των περιφερειακών και συχνά γειτονικών δυνάμεων»⁵³. Η ενέργεια αυτή είχε μεν ως κύριους αποδέκτες την Κίνα και το Πακιστάν, αφορούσε δε το σύνολο του Διεθνούς Συστήματος. Η προσπάθεια της Ινδίας για αύξηση όλων των συντελεστών ισχύος καθώς και του γοήτρου-κύρους συνεχίζεται με αμείωτο ρυθμό, όπως αυτός αποτυπώνεται από την αύξηση των αμυντικών δαπανών και τις κινήσεις σε διπλωματικό επίπεδο όπου επιδιώκει να ενταχθεί ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

---

⁵²Burns, J. F., 1998. The New York Times. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.nytimes.com/1998/05/12/world/india-sets-3-nuclear-blasts-defying-a-worldwide-ban-tests-bring-a-sharp-outcry.html?auth=login-google>[Πρόσβαση 17 Οκτ 2020].

⁵³ Κουσκουβέλης, Η., 2000. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ.22

5. Η Στρατηγική της Ινδίας

Όπως έχει προαναφερθεί, η Ινδία μόλις το 1947 απέκτησε την ανεξαρτησία της από την Μεγάλη Βρετανία και για πολλές δεκαετίες δεν φαινόταν σε πρώτη ανάγνωση να επιδιώκει περισσότερη ισχύ. Επιπλέον, δεν υπήρξε άμεση απειλή από άλλη μεγάλη δύναμη. Η εξωτερική πολιτική που διαμόρφωσε μετά την απελευθέρωση από τον Βρετανικό ζυγό ήταν σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένη από τα ιδανικά του Γκάντι και του Νεχρού, τα οποία συνοψίζονται σε πέντε αρχές: την ισότητα, την εδαφική ακεραιότητά της, την μη ανάμειξή της στα εσωτερικά των άλλων κρατών, την μη συμμετοχή της σε κανένα από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα των δύο υπερδυνάμεων που δημιουργήθηκαν μετά την λήξη τους Β' ΠΠ και τέλος την επιδίωξη για ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία μεταξύ των Εθνών με σκοπό το αμοιβαίο όφελος⁵⁴. Παρά το ότι η ηθική είχε σημαίνοντα ρόλο στην εξωτερική πολιτική, ιδίως μέχρι το 1964 κατά την διακυβέρνηση από τον Νεχρού, σε πολλές περιπτώσεις δεν κατάφερε να αποφύγει τις συγκρούσεις με την Κίνα και το Πακιστάν με κύρια αιτία τις συνοριακές διαφορές. Η ιδεαλιστική εξωτερική πολιτική που ακολούθησε η Ινδία μετά την ανεξαρτησία της είχε τις ρίζες της στα δεινά που υπέμενε η χώρα υπό την κατοχή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Για δύο σχεδόν αιώνες ο λαός της Ινδίας υπέστη καταπίεση και εκμετάλλευση. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια της βρετανικής κατοχής συνέπεσαν με την διεξαγωγή του Β'ΠΠ, το τέλος του οποίου βρήκε την Ινδία να ταλανίζεται με τεράστια εσωτερικά προβλήματα, ακραία φτώχεια, κατεστραμμένες υποδομές καθώς και μεγάλες θρησκευτικές διαφορές.

Από τότε μέχρι την σημερινή εποχή η Ινδία πέρασε από διάφορες θεωρήσεις την στρατηγικής της και κατά συνέπεια της εξωτερικής της πολιτικής. Η πρώτη περίοδος αφορά το χρονικό διάστημα από την ανεξαρτησία της μέχρι το 1966, όπου υπό την πρωθυπουργία τους Νεχρού επιδίωξε και κατάφερε να μην εμπλακεί στον ανταγωνισμό των δύο υπερδυνάμεων και μάλιστα κατάφερε να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Σε αυτό το χρονικό διάστημα τάχθηκε υπέρ της αποαποικιοποίησης. Προβάλλοντας την νίκη της χώρας επί της βρετανικής αποικιοκρατίας προσπάθησε να εμπνεύσει άλλους λαούς στους δικούς τους αγώνες για αυτοδιάθεση - και, μέσω αυτής της διαδικασίας, να αποκτήσουν μεγαλύτερη παγκόσμια επιρροή από ό,τι θα ήταν δυνατό για μια φτωχή χώρα. Με τον τρόπο αυτό, η εξωτερική πολιτική της Ινδίας

---

⁵⁴ Shahi, D., 2014. India in the Emerging World Order: A status quo power or a revisionist force?. Στο: Critical perspectives on emerging economies. Άμστερνταμ,: Transnational Institute.

την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, αν και κατά κύριο λόγο αφορούσε στα εθνικά συμφέροντα, περιείχε κι ένα στοιχείο ιδεαλισμού και το ανοδικά βελτιωμένο διεθνές προφίλ της χώρας κατά τη διάρκεια αυτών των πρώτων δεκαετιών της ανεξαρτησίας χρησιμοποιήθηκε ως ένα ισχυρό σύμβολο ελευθερίας και αυτονομίας στον Τρίτο Κόσμο.

Κατά την διάρκεια των επομένων χρόνων ο άσπονδος εχθρός της, το Πακιστάν, ξεκίνησε να δέχεται βοήθεια τόσο από την Κίνα όσο και από τις Η.Π.Α. Οπότε εκ των πραγμάτων η Ινδία στράφηκε προς την Σοβιετική Ένωση. Εκείνη την περίοδο παρατηρείται και μια στροφή της στρατηγικής από ιδεαλιστική σε μια πιο ρεαλιστική. Αυτό είναι εμφανές καθώς ξεκίνησε την ανάπτυξη και παραγωγή πυρηνικών όπλων. Τέλος, μετά την πτώση του συνασπισμού της Σοβιετικής Ένωσης και τις κοσμογονικές αλλαγές που συνέβησαν στο διεθνές περιβάλλον, άρχισε να προσεγγίζει τις Η.Π.Α. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι η Ινδία εξακολουθεί να προστατεύει έντονα την ανεξαρτησία της πολιτικής της και διαχρονικά αποφεύγει τις επίσημες συμμαχίες. Όμως επειδή οι δύο χώρες έχουν κοινά συμφέροντα στην Ασία, χωρίς αμφιβολία οι στρατιωτικοί δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών θα εξελιχθούν εις βάθος.

Το συμπέρασμα που θα μπορούσε να εξαχθεί από τις αλλαγές στην στάση της Ινδίας αναφορικά με τις δύο μεγάλες δυνάμεις αλλά και οι διάφορες με το Πακιστάν και την Κίνα, οι οποίες οδήγησαν πολλές φορές σε συρράξεις, είναι ότι δεν υπάρχουν περιθώρια για συνεργασία μεταξύ τους. Ο John Mearsheimer, αν και αναφερόταν στις δύο μεγάλες δυνάμεις, έγραψε ότι «Τα κράτη μπορούν να συνεργαστούν, μολονότι η συνεργασία είναι ενίοτε δύσκολο να επιτευχθεί και πάντοτε δύσκολο να διατηρηθεί. Δύο παράγοντες εμποδίζουν τη συνεργασία: οι συλλογισμοί περί σχετικών κερδών και ο φόβος εξαπάτησης⁵⁵». Η θεωρία αυτή έχει εφαρμογή σε οποιοδήποτε ζεύγος χωρών. Συνήθως για τις μεγάλες δυνάμεις τα κέρδη από την συνεργασία με άλλες χώρες είναι σχετικά μικρά. Στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον τα κράτη προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τις συνεργασίες προκειμένου να επωφεληθούν σε βάρος άλλων κρατών. Θα πρέπει να αναφερθεί επίσης ότι υπάρχει και η άποψη ότι η Ινδία δεν είχε ποτέ την ιδεολογική-ηθικιστική διάσταση που της αποδίδεται. Αλλά «Η ινδική εξωτερική πολιτική περισσότερο

---

⁵⁵ Mearsheimer, J., 2009. The Tragedy of Great Power Politics-Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων (επιμέλεια: Ήφαιστος Π. & Κουσκουβέλης Ηλ.). Αθήνα: Ποιότητα.

εμπνέεται από τον κλασικό ρεαλισμό: όσο η οικονομική και στρατιωτική ισχύς της χώρας αυξανόταν τόσο το Νέο Δελχί επέλεγε περισσότερο «συγκρουσιακές» πολιτικές»⁵⁶.

Εκτός της στροφής της χώρας προς τον ρεαλισμό, μετά την εκλογή του Narendra Modi στην εξουσία το 2014, φαίνεται να αλλάζει και η ινδική εξωτερική πολιτική. Η κυβέρνηση έχει δώσει μια μεγάλη βαρύτητα στην ανάπτυξη των διπλωματικών σχέσεων της χώρας έχοντας προσεγγίσει την Αυστραλία, την Ιαπωνία αλλά και την Ινδονησία και το Βιετνάμ συνάπτοντας διμερείς οικονομικές και αμυντικές συμφωνίες. Η σημαντικότερη όμως μεταστροφή στην στρατηγική της Ινδίας είναι η αλλαγή της στάσης ως προς το Πακιστάν. Τα τελευταία χρόνια έχοντας πιο μεγάλες φιλοδοξίες έχει θέσει το Πακιστάν σε δεύτερη μοίρα καθώς θεωρεί ότι έχει απομακρυνθεί ο κίνδυνος ενός γενικευμένου πολέμου.

Όσον αφορά τις σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), αυτές περιορίζονται κυρίως στον εμπορικό τομέα καθώς η ΕΕ αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους επενδυτές στην Ινδία με πολλές ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται στην χώρα⁵⁷. Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή επιτροπή, η ΕΕ αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές στην Ινδία, με συνολικό απόθεμα επενδύσεων πάνω από 72 δισ. ευρώ. Η Ινδία αναδεικνύεται επίσης ως ενεργός επενδυτής στην ΕΕ, με απόθεμα επενδύσεων ύψους 4,9 δισ. ευρώ το 2016. Σχεδόν 6 000 εταιρείες της ΕΕ βρίσκονται στην Ινδία, παρέχοντας συλλογικά άμεση απασχόληση σε 1,2 εκατ. εργαζομένους και έμμεση απασχόληση σε 5 εκατ. εργαζομένους. Όμως, όπως αναφέρει ο Allen: «Η υποτιθέμενη «στρατηγική εταιρική σχέση» ΕΕ-Ινδίας δεν έχει μεγάλο βάθος: «δεν είναι ούτε πολύ στρατηγική ούτε πολύ εταιρική». Αυτό όμως είναι δομικό πρόβλημα της ΕΕ καθώς δεν είναι η Ινδία η μοναδική περίπτωση όπου δεν μπορεί να εκφράσει τα αντιτιθέμενα συμφέροντα των κρατών-μελών της. Η Ινδία ως από τους μεγαλύτερους εισαγωγείς οπλικών συστημάτων επέφερε ανταγωνισμό μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών με πιο πρόσφατο παράδειγμα την επιλογή του νέου της μαχητικού, όπου προτίμησε το Γαλλικό Rafale έναντι του Eurofighter Typhoon της

---

⁵⁶ Πετρόπουλος, Σ., 2018. Η Ινδία και οι Άλλοι: Όψεις της εξωτερικής πολιτικής μιας «αναδυόμενης» δύναμης. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Σελ. 67-86.

⁵⁷ European Commission, 2018. Επεξήγηση της εταιρικής σχέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ινδία. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/MEMO_18_6483[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

κοινοπραξίας των άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία και Ιταλία)⁵⁸.

Όσον αφορά στις σχέσεις με την Ελλάδα, οι διπλωματικές σχέσεις ξεκίνησαν επίσημα τον Μάιο του 1950 όταν εγκαταστάθηκε η ελληνική διπλωματική αποστολή στην Ινδία και άνοιξε η πρεσβεία. Η αντίστοιχη ινδική άνοιξε στην Αθήνα το 1978. Οι σχέσεις των δύο χωρών είναι ισχνές και περιορίζονται στον εμπορικό τομέα, καθώς στον πολιτικό τομέα η Ελλάδα δρα στο πλαίσιο της ΕΕ. Αναντίρρητα, η Ελλάδα δεν βρίσκεται ως τώρα σε κανένα στρατηγικό σχεδιασμό της Ινδίας.

Κατόπιν των παραπάνω διαφαίνεται ότι η Ινδία αναζητά τρόπους για να αντιμετωπίσει τη νέα κατάσταση ανταγωνισμού ισχύος που έχει δημιουργηθεί στην Νοτιοανατολική Ασία. Η ίδια έχει αναδειχθεί σε μεγάλη αναδύμενη δύναμη μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου και ιδιαίτερα μετά το 1998 όπου έκανε το μεγάλο βήμα να εκτελέσει εκ νέου πυρηνικές δοκιμές. Παρακολουθεί την Κίνα όσον αφορά στην αναζήτηση ισχύος και θέσης στο Διεθνές Σύστημα. Ως μεγάλη αναδύμενη δύναμη δεν αμφισβητεί την ηγεμονία των Η.Π.Α. σε περιφερειακό ή και σε παγκόσμιο επίπεδο άλλα στέκεται στο πλευρό τους, επί του παρόντος στην προσπάθεια τους να ανακόψουν την επέκταση της Κίνας.

Σημαντικό στοιχείο των μεγαλόπνοων σχεδίων της Ινδίας είναι ότι επιθυμεί και θεωρεί ότι δικαιούται μια θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας (Σ.Α.) του Ο.Η.Ε δεδομένου του πληθυσμού της και της συμβολής της στις ειρηνευτικές αποστολές των Ηνωμένων Εθνών. Σημειώνεται επίσης ότι η Ινδία έχει συμμετάσχει τα τελευταία 70 χρόνια συνολικά με 200.000 προσωπικό σε αποστολές των Ηνωμένων Εθνών⁵⁹. Σύμφωνα με την Ινδία, μία έδρα ως μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας θα αντανάκλα την αυξανόμενη δύναμη μιας οικονομίας \$ 1 τρις. που τροφοδοτεί την παγκόσμια ανάπτυξη και η κυβέρνηση της οποίας ασκεί όλο και πιο μεγάλη επιρροή. Η επιδίωξη αυτή έχει ως συμπαραστάτη τις Η.Π.Α., οι οποίες δήλωσαν με τον πιο

---

⁵⁸ The Eurasian Times, 2020. More Rafales For India But Why Do Eurofighter Typhoons. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://eurasianimes.com/more-rafales-for-india-but-why-does-eurofighter-typhoons-still-triumph-french-dassault-jets-in-global-sales/>[Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

⁵⁹ United Nations, 2020. United Nations Peacekeeping-India.[Ηλεκτρονικό] Available at: <https://peacekeeping.un.org/en/india>[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

επίσημο τρόπο την υποστήριξή τους μέσω του Προέδρου Μπαράκ Ομπάμα⁶⁰. Παρά του ότι μια τέτοια εξέλιξη εξυπηρετεί τα συμφέροντα και των δυο χωρών, καθώς μειώνει την επιρροή της Κίνας, δεν έχει υπάρξει καμία πρόοδος από τότε, παρά τις συζητήσεις για την διεύρυνση του Σ.Α. με νέα μόνιμα μέλη. Δεν έχει υπάρξει συμφωνία καθώς τουλάχιστον άλλες 3 χώρες (Γερμανία, Βραζιλία, και Ιαπωνία) διεκδικούν μόνιμη θέση. Η Ινδία έχει την ευκαιρία να προβάλλει τις δυνατότητες και την ικανότητα της να συμβάλει στο έργο του Ο.Η.Ε. καθώς εξελέγη ως μη μόνιμο μέλος του Συμβούλιο Ασφάλειας του Ο.Η.Ε. για την περίοδο 2021-2022 με πολύ μεγάλη υποστήριξη από όλα τα έθνη λαμβάνοντας 184 από τις 192 ψήφους. Επιπροσθέτως, κατά την διάρκεια της διετούς θητείας της στο Συμβούλιο Ασφάλειας τον Αύγουστο του 2021⁶¹ θα ασκήσει την προεδρεία του.

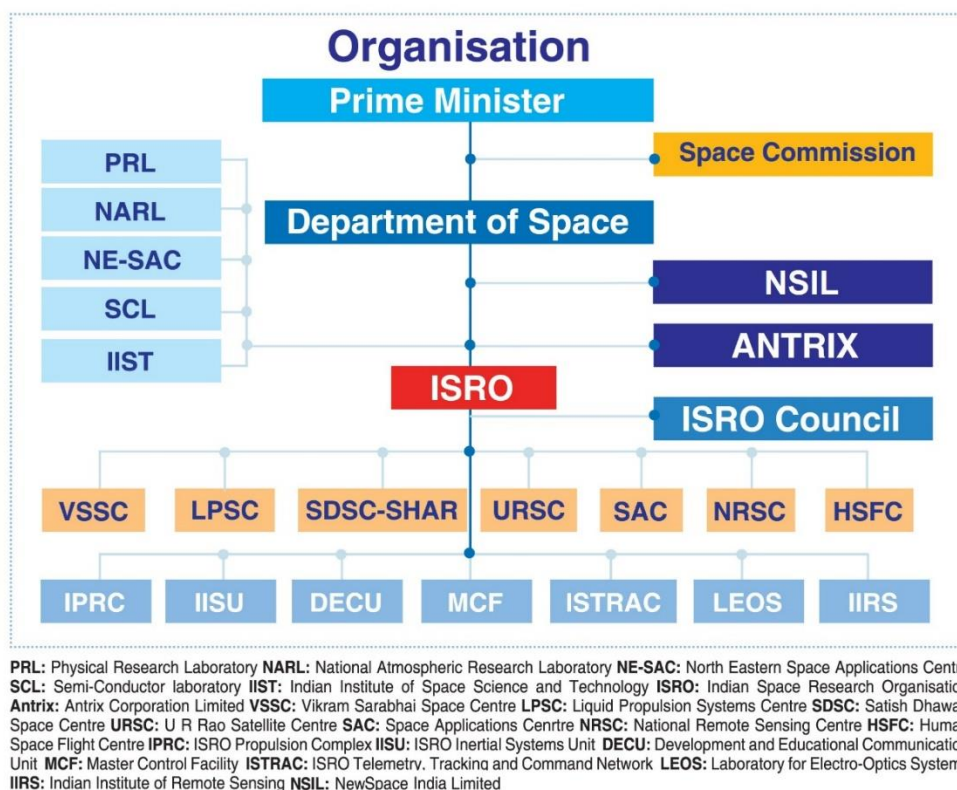
---

⁶⁰ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2010. Η ιδιότητα της Ινδίας ως μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2010-9898_EL.html?redirect[Πρόσβαση 17 Νοε 2020].

⁶¹ UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, 2020. Security Council Presidency. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.un.org/securitycouncil/content/presidency> [Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

6. Το διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας

Η Ινδία αποφάσισε να εμπλακεί στην εξερεύνηση του διαστήματος στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Το 1962 ίδρυσε την Ινδική Εθνική Επιτροπή Διαστημικής Έρευνας (Indian National Committee for Space Research - INCOSPAR) με επικεφαλής τον Dr. Vikram Sarabhai⁶², ο οποίος είχε οραματιστεί ότι αυτός ο νέος τεχνολογικός τομέας θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας. Ο Sarabhai θεωρείται διεθνώς ο πατέρας του Ινδικού Διαστημικού Προγράμματος. Ο Ινδικός Οργανισμός Διαστημικής Έρευνας (Indian Space Research Organization – ISRO), που ιδρύθηκε το 1969, αντικατέστησε την παλαιά INCOSPAR, υπάγεται απευθείας στον πρωθυπουργό και η οργάνωσή του φαίνεται αναλυτικά παρακάτω:

Οργανόγραμμα 1: Indian Space Research Organization – ISRO Πηγή: <https://www.isro.gov.in/>

⁶²Vikram Ambalal Sarabhai: Ινδός φυσικός και αστρονόμος που ξεκίνησε τη διαστημική έρευνα και βοήθησε στην ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας στην Ινδία.

Ο Vikram Sarabhai, έχοντας αναγνωρίσει το ρόλο και τη σημασία της διαστημικής τεχνολογίας στην ανάπτυξη ενός Έθνους, παρείχε στον ISRO την απαραίτητη κατεύθυνση για να λειτουργήσει ως παράγοντας ανάπτυξης. Στη συνέχεια, ο ISRO ξεκίνησε την αποστολή του: να παρέχει στο ινδικό έθνος διαστημικές υπηρεσίες και να αναπτύξει τα τεχνολογικά μέσα για την παροχή αυτών των υπηρεσιών ανεξάρτητα από ξένη υποστήριξη και διαθέτοντας διαχρονικά στο στελεχιακό δυναμικό του μία από τις μεγαλύτερες και πιο επιτυχημένες ομάδες επιστημόνων και τεχνοκρατών της χώρας.

6.1. Εξέλιξη του προγράμματος

Το διαστημικό πρόγραμμα επικεντρώθηκε στην χρήση όσον το δυνατόν εγχώριας τεχνολογίας και πόρων με στόχο να καταστεί αυτοδύναμο σε βάθος χρόνου, καθώς υπάρχει διαρκής φόβος ότι η ξένη τεχνική βοήθεια μπορεί να διακοπεί ξαφνικά εάν υπάρχει εκτροπή του προγράμματος από πολιτικούς σε στρατιωτικούς σκοπούς ή ακόμα απλά και σε περίπτωση αλλαγής της πολιτικής των άλλων χωρών. Η ανάπτυξη των εγχώριων τεχνολογικών ικανοτήτων στο διαστημικό πρόγραμμα, αλλά παράλληλα και στο πυρηνικό, ήταν πολύ πιο γρήγορη από ό,τι στα συμβατικά αμυντικά προγράμματα⁶³. Μολαταύτα, στην γέννηση του προγράμματος η εξωτερική βοήθεια ήταν απαραίτητη. Έτσι, η Ινδία υπέγραψε την πρώτη διαστημική συμφωνία της το 1962 με την Σοβιετική Ένωση. Οι σχέσεις των δύο χωρών ήταν παραδοσιακά ισχυρές οπότε ήταν αναμενόμενο να επεκταθούν και στον τομέα της διαστημικής συνεργασίας. Επίσης, ακόμα μια βασική διαστημική συμφωνία υπεγράφη μεταξύ των δύο κρατών το 1972 που άνοιξε το δρόμο για μια ινδική εκτόξευση δορυφόρου πάνω σε έναν σοβιετικό πύραυλο και τη χρήση σοβιετικής βάσης για την εκτόξευση των πυραύλων. Τα πρώτα διαστημικά έργα αφορούσαν στην κατασκευή και εκτόξευση δορυφόρων οι οποίοι καλύπταν τις επικοινωνιακές, τηλεοπτικές και μετεωρολογικές ανάγκες της χώρας καθώς και εφαρμογές που βοηθούσαν στην καλύτερη διαχείριση των φυσικών πόρων. Η Διαστημική Επιτροπή της Ινδίας διαμορφώνει την πολιτική εκμετάλλευσης του διαστημικού προγράμματος και επιβλέπει την εφαρμογή του για την προώθηση της ανάπτυξης και της εφαρμογής της διαστημικής επιστήμης και τεχνολογίας για το κοινωνικοοικονομικό όφελος

---

⁶³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σύνθεση των πολεμικών αεροσκαφών πρώτης γραμμής, όπου τα αεροσκάφη ινδικής κατασκευής αποτελούν μικρό ποσοστό της συνολικής δύναμης.

της χώρας. Άλλωστε αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο αναπτύχθηκε το διαστημικό πρόγραμμα της χώρας.

Η Ινδία τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν την ανεξαρτησία της, αγωνιζόταν ως χώρα τρίτου κόσμου με πολλά προβλήματα, να οικοδομήσει το κράτος. Την εποχή που η Σοβιετική Ένωση εκτόξευσε τον πρώτο δορυφόρο, τον Sputnik 1⁶⁴ που σημάδεψε την έναρξη της κούρσας των μεγάλων δυνάμεων για την κατάσταση του διαστήματος, η Ινδία βρισκόταν σε πολύ δυσμενή θέση σε όλους τους οικονομικούς δείκτες με μεγάλο μέρος του πληθυσμού να δοκιμάζεται από την ακραία φτώχεια. Τόσο οι Η.Π.Α. όσο και η Σοβιετική Ένωση ξόδεψαν ασύλληπτα ποσά για τα διαστημικά τους προγράμματα και φαινόταν πολύ αισιόδοξη η προσδοκία ότι η Ινδία θα είναι σε θέση να ξοδέψει από τον χαμηλό της προϋπολογισμό για ένα διαστημικό πρόγραμμα. Παρόλα αυτά, στις 21 Νοεμβρίου 1963 το Διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας ξεκινούσε με την εκτόξευση του πρώτου πύραυλου από Ινδικό έδαφος, συγκεκριμένα από τον Ισημερινό Σταθμό Εκτόξευσης Πυραύλων «Thumba Equatorial Rocket Launch Station -TERLS».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την δεκαετία του 1960 όπου ξεκίνησε την ανάπτυξη του διαστημικού προγράμματος, η Ινδία πολέμησε σε δυο πολέμους, με την Κίνα και το Πακιστάν, το 1962 και το 1965 αντίστοιχα. Παρά τις επιπτώσεις που είχαν οι παραπάνω συρράξεις στην οικονομία και στην κοινωνία, η Ινδία δεν απεμπόλησε την προοπτική να γίνει μια ισχυρή διαστημική δύναμη. Έτσι, στοχεύοντας σε δύο κατευθύνσεις, πρώτον στην δημιουργία κρατικών υποδομών αλλά και επιστημονικού στελεχιακού δυναμικού και δεύτερον στη συνεργασία με άλλες χώρες που της παρείχαν την απαραίτητη τεχνογνωσία, κατάφερε να εξελίξει το διαστημικό της πρόγραμμα σε αυτό που είναι τώρα. Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης ότι την περίοδο που η αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου ήταν πιο έντονη από ποτέ, καθώς μαινόταν ο πόλεμος στο Βιετνάμ και κυρίως ο πυρηνικός ανταγωνισμός, η Ινδία κατάφερε να διαπραγματευτεί, να συνεργαστεί αλλά κυρίως να επωφεληθεί τόσο από τις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και από τη Σοβιετική Ένωση.

---

⁶⁴ Εκτοξεύτηκε από τη ΕΣΣΔ και μπήκε σε τροχιά στις 4 Οκτωβρίου 1957. Αποτελέσε το πρώτο βήμα για την εξερεύνηση του διαστήματος.

6.2. Οχήματα Εκτόξευσης

Οι εκτοξευτές, οχήματα εκτόξευσης ή πύραυλοι είναι οι φορείς που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά διαστημικού σκάφους στο διάστημα. Η Ινδία διαθέτει δύο λειτουργικούς εκτοξευτές: Polar Satellite Launch Vehicle (PSLV)⁶⁵ και Geosynchronous Satellite Launch Vehicle (GSLV)⁶⁶. Το PSLV είναι όχημα εκτόξευσης τρίτης γενιάς και είναι το πρώτο ινδικό όχημα εκτόξευσης με κινητήρες υγρού καυσίμου. Μετά την πρώτη επιτυχημένη εκτόξευση που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1994, το PSLV αναδείχθηκε ως το πιο αξιόπιστο και ευέλικτο όχημα εκτόξευσης της Ινδίας με 39 διαδοχικά επιτυχημένες αποστολές έως τον Ιούνιο του 2017. Κατά την περίοδο 1994-2017, το όχημα έθεσε σε τροχιά 48 ινδικούς δορυφόρους και 209 δορυφόρους άλλων χωρών. Πλέον των δορυφόρων, με το PSLV εκτοξεύθηκαν με επιτυχία τα δύο πρώτα διαστημικά σκάφη της Ινδίας, το Chandrayaan-1 το 2008 και το Mars Orbiter το 2013 για την Σελήνη και τον Άρη αντίστοιχα. Το GSLV Mk II είναι το μεγαλύτερο όχημα εκτόξευσης που αναπτύχθηκε από την Ινδία και το οποίο βρίσκεται σε λειτουργία. Είναι όχημα εκτόξευσης τέταρτης γενιάς από τρεις ορόφους με κινητήρες υγρού καυσίμου ενώ διαθέτει 4 ενισχυτικούς πυραύλους (strap-on motors) για την αρχική βάση. Το GSLV, με κρυογονικό ανώτερο όροφο, επέτρεψε την εκτόξευση φορτίων έως και 2 τόνων κατηγορίας δορυφόρων επικοινωνίας. Η επόμενη παραλλαγή του GSLV είναι το GSLV Mk III, με κρυογονικό κινητήρα υψηλής ώσης στον ανώτερο όροφο, έχει την δυνατότητα εκτόξευσης φορτίου 4 τόνων κατηγορίας δορυφόρων επικοινωνίας. Στην πρώτη επιχειρησιακή αποστολή του στις 05 Ιουνίου 2017 ο GSLV Mk III⁶⁷ τοποθέτησε με επιτυχία τον δορυφόρο GSAT-19 σε γεωστατική τροχιά και στην δεύτερη αποστολή του στις 14 Νοεμβρίου 2018, τον GSAT-29, έναν δορυφόρο υψηλής απόδοσης επικοινωνίας. Ο GSLV MkIII-M1 ήταν επίσης ο φορέας που στις 22 Ιουλίου 2019 έθεσε σε τροχιά το διαστημικό σκάφος Chandrayaan-2, προκειμένου αυτό να συνεχίσει την αποστολή του για την Σελήνη. Οι εκτοξευτές αλλά και τα χρησιμοποιούμενα καύσιμα αναπτύσσονται αποκλειστικά από τον ISRO.

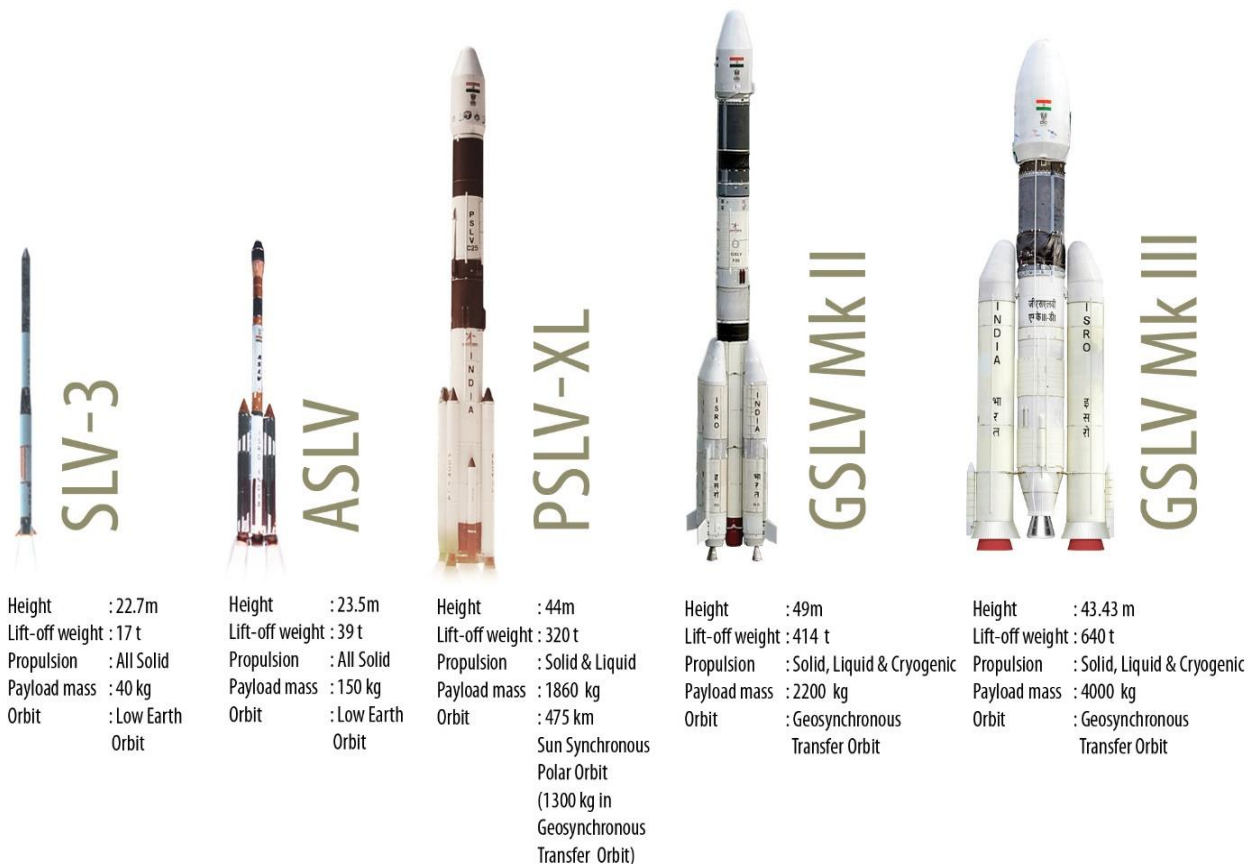
---

⁶⁵ Indian Space Research Organisation, 2020. PSLV successfully launches EOS-01 and nine customer satellites from Sriharikota. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/launcher/pslv-c49-eos-01> [Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

⁶⁶ Indian Space Research Organisation, 2020. Geosynchronous Satellite Launch Vehicle. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/gslv> [Πρόσβαση 2 Νοε 2020].

⁶⁷ Indian Space Research Organisation, 2020. Geosynchronous Satellite Launch Vehicle Mk III. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/gslv-mk-iii> [Πρόσβαση 7 Ιουλ 2020].

Τα τεχνικά χαρακτηριστικά και οι δυνατότητες των φορέων φαίνονται αναλυτικά παρακάτω, όπου επίσης παρουσιάζονται και πύραυλοι-φορείς οι οποίοι έχουν πλέον αποσυρθεί και δεν χρησιμοποιούνται στο διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας:

Εικόνα 1: Πύραυλοι-Φορείς Ινδικού Διαστημικού Προγράμματος Πηγή: <https://www.isro.gov.in/>

6.3. Δορυφορικό Πρόγραμμα

Αναφορικά με την εξέλιξη του Ινδικού δορυφορικού προγράμματος είναι εμφανές ότι βελτιώνεται και αναπτύσσεται με πιο γοργούς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια. Ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης είναι το γεγονός ότι έχει εκτοξεύσει 328 δορυφόρους επ'ωφελεία 33 χωρών⁶⁸, μετά και την τελευταία εκτόξευση που πραγματοποιήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2020 και έθεσε σε τροχιά ακόμα 9 ακόμα δορυφόρους επ'ωφελεία άλλων κρατών [Λιθουανία, (1), Λουξεμβούργο (4) και ΗΠΑ (4)]⁶⁹. Αν και θα περίμενε κανείς να εξυπηρετεί ανάγκες χωρών που

⁶⁸Indian Space Research Organisation, 2020. Department of Space, Indian Space Research Organisation. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/>[Πρόσβαση 22 Αυγ 2020].

⁶⁹ Indian Space Research Organisation, 2020. PSLV successfully launches EOS-01 and nine customer satellites from Sriharikota. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/launcher/pslv-c49-eos-01>[Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

δεν έχουν πρόσβαση σε διαστημικές υπηρεσίες, εντούτοις παρατηρούμε ότι ανάμεσα στις χώρες που απευθύνθηκαν στην Ινδία για την εξυπηρέτηση των διαστημικών αναγκών τους είναι και οι Η.Π.Α., η Γερμανία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και ο Καναδάς. Αξίζει να σημειωθεί, επιπλέον, ότι το 2017 εκτόξευσε επίσης με επιτυχία 104 δορυφόρους με έναν πύραυλο-φορέα⁷⁰, ενώ το 2019 εκτόξευσε 29 δορυφόρους σε τρεις διαφορετικές τροχιές⁷¹, καταγράφοντας ρεκόρ και στις δύο περιπτώσεις. Η πρώτη εκτόξευση περιελάμβανε δορυφόρους των ΗΠΑ (συνολικά 96 nano satellites), του Ισραήλ, του Καζακστάν, της Ολλανδίας, της Ελβετίας, αλλά και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, ενώ στην δεύτερη περιελάμβανε δορυφόρους της Λιθουανίας, της Ελβετίας της Ισπανίας και των Η.Π.Α.. Η Ινδία έχει σε χρήση όλων των ειδών δορυφόρους. Φαίνεται ότι υπάρχει σχεδιασμός για την εκτόξευση εμπορικών δορυφόρων, μια αγορά η οποία αναπτύσσεται, καθώς οι ανάγκες για περισσότερα μέσα επικοινωνίας (τηλεπικοινωνίες, διαδίκτυο) απαιτούν διαρκώς νέους φορείς.

6.3.1. Επικοινωνιακοί Δορυφόροι

Το ινδικό εθνικό δορυφορικό σύστημα Indian National Satellite (INSAT) είναι ένα από τα μεγαλύτερα δορυφορικά συστήματα επικοινωνιών στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού και περιλαμβάνει εννέα επιχειρησιακούς δορυφόρους επικοινωνίας τοποθετημένους σε γεωστατική τροχιά (Geostationary Satellite - GSAT). Με την έναρξη λειτουργίας του INSAT-1B το 1983, ξεκίνησε μια μεγάλη επανάσταση στον τομέα των επικοινωνιών της Ινδίας η οποία συνεχίστηκε με 15 δορυφόρους του συστήματος INSAT και πλέον αποτελείται από 15 λειτουργικούς δορυφόρους της σειράς GSAT. Οι δορυφόροι GSAT που αναπτύχθηκαν από την Ινδία, συνθέτουν ένα σύστημα πολλαπλών χρήσεων καθώς είναι δορυφόροι επικοινωνίας και χρησιμοποιούνται για ψηφιακό ήχο, μετάδοση δεδομένων και βίντεο, πρόγνωση καιρού τόσο για πολιτικούς όσο και για στρατιωτικούς σκοπούς.

---

⁷⁰ Barry, E., 2017. India Launches 104 Satellites From a Single Rocket, Ramping Up a Space Race. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.nytimes.com/2017/02/15/world/asia/india-satellites-rocket.html> [Πρόσβαση 28 Σεπ 2020].

⁷¹ Sinha, A., 2019. What makes PSLV-C45 special. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://indianexpress.com/article/explained/pslv-c45-rocket-launch-indian-space-research-organisation-isroc-5653610/> [Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

6.3.2. Δορυφόροι Πλοήγησης

Ως τώρα η Ινδία έχει κατασκευάσει και εκτοξεύσει 9 δορυφόρους πλοήγησης, εκ των οποίων οι 8 είναι λειτουργικοί καθώς υπήρξε μια αποτυχημένη εκτόξευση. Μέσω αυτού του πλέγματος παρέχονται υπηρεσίες πλοήγησης μέσω δορυφόρου για την κάλυψη των συνεχώς αυξανόμενων απαιτήσεων των χρηστών για τη θέση και την πλοήγηση βάσει ενός εθνικού και ανεξάρτητου συστήματος δορυφορικής πλοήγησης. Για να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Πολιτικής Αεροπορίας, το ISRO συνεργάζεται με την Αρχή Αεροδρομίων της Ινδίας Airports Authority of India για τη δημιουργία του συστήματος GPS Aided GEO Augmented Navigation (GAGAN). Οι κύριοι στόχοι του GAGAN είναι η παροχή υπηρεσιών πλοήγησης που απαιτούνται για εφαρμογές πολιτικής αεροπορίας και η καλύτερη διαχείριση της εναέριας κυκλοφορίας του Ινδικού εναέριου χώρου. Το σύστημα είναι διαλειτουργικό με άλλα διεθνή συστήματα και θα είναι σε θέση να παρέχει απρόσκοπτη πλοήγηση πέρα από τα περιφερειακά σύνορα. Το Δορυφορικό σύστημα πλοήγησης της Ινδίας Indian Regional Navigation Satellite System (IRNSS): NavIC (Navigation with Indian Constellation)⁷², είναι ένα ανεξάρτητο ινδικό δορυφορικό σύστημα εντοπισμού θέσης για κρίσιμες εθνικές εφαρμογές. Έχει σχεδιαστεί για να παρέχει ακριβή υπηρεσία πληροφοριών θέσης σε χρήστες στην Ινδία, καθώς και στην περιοχή που εκτείνεται έως και 1500 χλμ. από τα όριά της, που είναι η εμβέλεια της εφαρμογής. Στα παρακάτω σχήματα φαίνονται οι περιοχές κάλυψης του συστήματος αλλά και οι θέσεις των δορυφόρων του συστήματος. Οι περιοχές περιλαμβάνουν τον τομέα στρατηγικού ενδιαφέροντος του Ινδικού Ναυτικού, που είναι από τον Περσικό Κόλπο μέχρι τα Στενά της Μάλακας.

Εικόνα 2 Κάλυψη Indian Regional Navigation Satellite

⁷² Indian Space Research Organisation, 2019. Indian Regional Navigation Satellite System (IRNSS): NavIC. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/irnss-programme>[Πρόσβαση 3 Νοε 2020].

Το IRNSS αναμένεται να παρέχει δύο τύπους υπηρεσιών, συγκεκριμένα, την υπηρεσία Standard Positioning Service (SPS) που θα παρέχεται σε όλους τους χρήστες και την υπηρεσία περιορισμένης πρόσβασης (RS), η οποία θα είναι μια κρυπτογραφημένη υπηρεσία για πρόσβαση μόνο σε εξουσιοδοτημένους χρήστες. Το σύστημα IRNSS αναμένεται να παρέχει ακρίβεια θέσης μεγαλύτερη των 20m στην περιοχή της κύριας υπηρεσίας.

Εικόνα 3 Δορυφόροι του Συστήματος Indian Regional Navigation Satellite

Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα εξέλιξη αναφορικά με το IRNSS είναι η απόφαση των Η.Π.Α. να το συμπεριλάβουν ως συμμαχικό σύστημα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στην Ινδία του Αμερικανού πρόεδρου D. Trump τον Φεβρουάριο του 2020 οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ινδία υπέγραψαν μια κοινή δήλωση στην οποία η εξερεύνηση του διαστήματος και η επίγνωση του διαστημικού τομέα επισημάνθηκαν ως κρίσιμοι τομείς για τις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών⁷³.

⁷³ The White House - Foreign Policy, 2020. Joint Statement: Vision and Principles for the United States-India Comprehensive Global Strategic Partnership. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-vision-principles-united-states-india-comprehensive-global-strategic-partnership/> [Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

6.3.3. Δορυφόροι Παρατήρησης

Η Ινδία διαθέτει έναν μεγάλο αριθμό δορυφόρων παρατήρησης σε λειτουργία. Προς το παρόν βρίσκονται σε λειτουργία 12 σε σύγχρονη τροχιά και 4 σε γεωστατική τροχιά. Η τεχνολογία που διαθέτουν τους επιτρέπει να παρέχουν τα απαραίτητα δεδομένα σε διαφοροποιημένες χωρικές, φασματικές και χρονικές αναλύσεις για την κάλυψη διαφορετικών απαιτήσεων χρηστών στη χώρα, αλλά και για παγκόσμια χρήση. Τα δεδομένα από αυτούς τους δορυφόρους χρησιμοποιούνται για διάφορες εφαρμογές που αφορούν τη γεωργία, τους υδάτινους πόρους, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, την αγροτική ανάπτυξη, την αναζήτηση ορυκτών, το περιβάλλον, τη δασοκομία, τους ωκεάνιους πόρους και τη διαχείριση καταστροφών⁷⁴. Παραδείγματα εκμετάλλευσης είναι η χαρτογράφηση πλημμυρισμένων και μη πλημμυρισμένων περιοχών κατά τη διάρκεια των μουσώνων και οι εκτιμήσεις για την περιεκτικότητα υγρασίας στην ατμόσφαιρα και τον ρυθμό βροχόπτωσης στους ωκεανούς⁷⁵.

6.4. Αποστολές σε Σελήνη και Άρη

Το 2008 η χώρα εκτέλεσε την πρώτη αποστολή στην Σελήνη (Chandrayaan-1), δίνοντας σημαντική ώθηση και κύρος στο διαστημικό πρόγραμμα καθώς ανέπτυξε εγχώρια τεχνολογία προκειμένου να εξερευνήσει τη Σελήνη. Ενώ αρχικά το Chandrayaan-1 είχε σχεδιαστεί να λειτουργεί για δύο χρόνια, διάφορα τεχνικά προβλήματα και αστοχίες τερμάτισαν την αποστολή σε λιγότερο από ένα χρόνο, όμως κατάφερε να φέρει εις πέρας τους περισσότερους από τους επιστημονικούς της στόχους, όπως η παραγωγή ενός πλήρους χάρτη της χημικής σύνθεσης στην επιφάνεια και της τρισδιάστατης τοπογραφικής απεικόνισης του σεληνιακού εδάφους. Επιπλέον για πρώτη φορά ανακαλύφθηκε η παρουσία μορίων νερού στο σεληνιακό έδαφος.

Το 2014 έθεσε ένα δορυφόρο σε τροχιά γύρω από τον Άρη, με προϋπολογισμό μόλις 74 εκατομμυρίων δολαρίων έναντι 671 εκατομμυρίων δολαρίων που δαπάνησε η NASA για

---

⁷⁴ Indian Space Research Organisation, 2019. Earth Observation Satellites. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/spacecraft/earth-observation-satellites>[Πρόσβαση 3 Νοε 2020].

⁷⁵ Thomas, R., 1986. India's Nuclear and Space Programs: Defense or Development?. World Politics - Cambridge University Press, Iαν, pp. 315-342.

παρόμοια αποστολή. Ήταν η πρώτη διαπλανητική αποστολή της Ινδίας και κατέστη η τέταρτη διαστημική υπηρεσία που έφτασε στον Άρη.

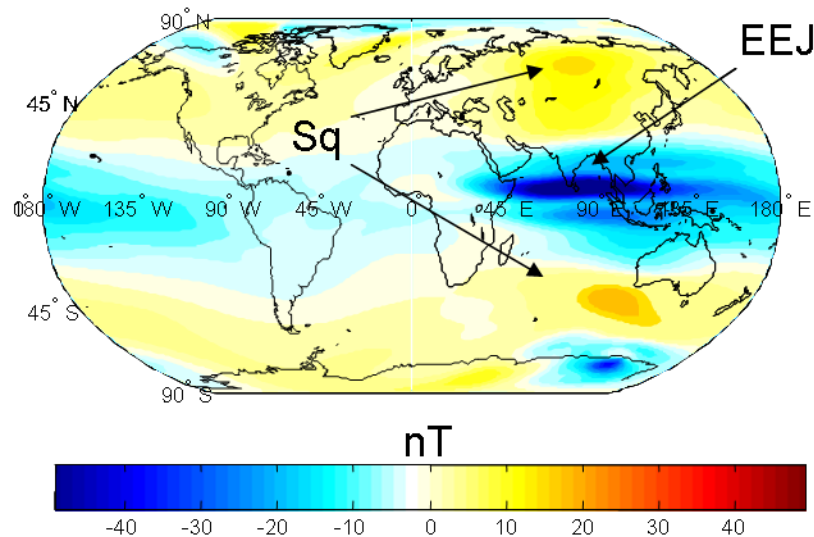
Η δεύτερη αποστολή στην Σελήνη, Chandrayaan-2, ήταν πιο πολύπλοκη προσπάθεια καθώς περιελάμβανε προσσελήνωση, εξερεύνηση της εξώσφαιρας, του εδάφους και του υπεδάφους της Σελήνης. Η αποστολή ξεκίνησε με την εκτόξευση από το Διαστημικό Κέντρο Satish Dhawan στις 22 Ιουλίου 2019 και έφτασε στην τροχιά της Σελήνης στις 20 Αυγούστου 2019. Όμως, όταν το όχημα προσσελήνωσης (Vikram Lander) ξεκίνησε ελιγμούς για την προσσελήνωσή του παρέκλινε από την προβλεπόμενη τροχιά του ενώ προσπαθούσε να προσσεληνωθεί γεγονός που προκάλεσε «σκληρή προσγείωση» με αποτέλεσμα να καταστραφούν το όχημα προσσελήνωσης (Vikram Lander), το όχημα εξερεύνησης (Pragyan Rover) όπως και το σύνολο του εξοπλισμού. Έτσι, η Ινδία έχασε την ευκαιρία να είναι η τέταρτη χώρα που κατάφερνε να προσσεληνωθεί, μετά τις Η.Π.Α., τη Σοβιετική Ένωση και την Κίνα. Παρά τη μερική αποτυχία της αποστολής έχει ανακοινώσει ότι προτίθεται να επανέλθει στην Σελήνη, αφού καθώς μπορεί να επιχειρήσει εκ νέου προσγείωση μέχρι το δεύτερο τρίμηνο του 2021 με την αποστολή Chandrayaan-3. Είχε αρχικά σχεδιαστεί για τον Νοέμβριο του 2020, αλλά έχει καθυστερήσει εξαιτίας των δυσχερειών που προκάλεσε η πανδημία λόγω του COVID-2019.

6.5. Βάσεις Εκτόξευσης – Συστήματα Εδάφους

Η πραγμάτωση διαστημικών αποστολών δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την υποστήριξη ολοκληρωμένων συστημάτων στο έδαφος. Ως εκ τούτου, η συνεχής ανάπτυξη της τεχνολογίας και οι δυνατότητες που πρέπει να έχουν τα επίγεια συστήματα ενός διαστημικού προγράμματος είναι ζωτικής σημασίας. Όσο τα διαστημικά συστήματα γίνονται πιο περίπλοκα, τόσο και τα επίγεια συστήματα γίνονται πιο προηγμένα και εξελιγμένα. Γενικά, η τεχνολογία των επίγειων συστημάτων διαχωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: Εγκαταστάσεις εκτόξευσης πυραύλων, Εγκαταστάσεις ελέγχου και παρακολούθησης διαστημικών σκαφών και Εγκαταστάσεις αξιοποίησης και εκμετάλλευσης (επικοινωνιών, μετεωρολογικών εφαρμογών και στρατιωτικών εφαρμογών). Στην Ινδία, οι εγκαταστάσεις εκτόξευσης πυραύλων καθώς και εγκαταστάσεις ελέγχου και παρακολούθησης διαστημικών σκαφών υπάγονται απευθείας υπό τον έλεγχο του Ινδικού Οργανισμού Διαστημικής Έρευνας (ISRO), ενώ η τελευταία κατηγορία βρίσκεται υπό του από κοινού ελέγχου του ISRO και αντίστοιχών υπηρεσιών που τις εκμεταλλεύονται. Ο τομέας της

τεχνολογίας των επίγειων συστημάτων ήταν ο τομέας με τον οποίο η Ινδία ξεκίνησε την προσπάθεια του διαστημικού προγράμματος βασιζόμενη σε δικούς της πόρους και τεχνογνωσία, καθώς τα επίγεια συστήματα είναι σχετικά λιγότερο περίπλοκα. Αρχικά, εκμεταλλεύτηκε ευκαιρίες που προσφέρονται μέσω διεθνούς συνεργασίας. Στη συνέχεια κατάφερε να συνδυάσει την εγχώρια υποδομή σε επιστημονικό προσωπικό και τεχνολογία με την βοήθεια ξένων παραγόντων. Τελικά, κατάφερε να αυτονομηθεί και στα τέλη της δεκαετίας του 1990, με τη βοήθεια του ISRO, η ινδική βιομηχανία είχε αποκτήσει τις δυνατότητες να σχεδιάζει και να κατασκευάζει σχεδόν κάθε απαραίτητο σύστημα εδάφους για το διαστημικό πρόγραμμα, με ελάχιστες εισαγωγές.

Όπως προαναφέρθηκε, η πρώτη εκτόξευση πυραύλου από ινδικό έδαφος έγινε από τον Ισημερινό Σταθμό Εκτόξευσης Πυραύλων της Thumba (TERLS). Ο TERLS κατασκευάστηκε μετά από συμφωνία μεταξύ του Ινδικού Υπουργείου Ατομικής Ενέργειας (DAE) και της Εθνικής Διοίκησης Αεροναυτικής και Διαστήματος των ΗΠΑ (NASA) με σκοπό να πραγματοποιηθούν ορισμένα επιστημονικά πειράματα. Μέχρι να ξεκινήσει το TERLS, δεν υπήρχαν εγκαταστάσεις οπουδήποτε στον κόσμο για την εκτόξευση πυραύλων από τον μαγνητικό ισημερινό⁷⁶ όπως φαίνεται στην παρακάτω εικόνα:

Εικόνα 4: Μαγνητικός Ισημερινός Πηγή: Geomagnetism http://geomag.org/info/equatorial_electrojet.html

⁷⁶ Ο μαγνητικός ισημερινός της Γης συνιστά την ουδέτερη μαγνητική ζώνη με την μικρότερη ένταση μαγνητικού του πεδίου. Αντίθετα, οι μαγνητικοί πόλοι της Γης συνιστούν τα γήινα εκείνα σημεία με τη μεγαλύτερη μαγνητική ένταση, και βρίσκονται αρκετά κοντά στα αντίστοιχα γεωγραφικά σημεία.

Ο συγκεκριμένος σταθμός εκτόξευσης τα επόμενα χρόνια αναπτύχθηκε ως εγκατάσταση για επιστήμονες από όλο τον κόσμο που ενδιαφερόταν να μελετήσουν το φαινόμενο «equatorial electrojet»⁷⁷. Στο εγχείρημα αυτό η Ινδία έλαβε βοήθεια και υποστήριξη τόσο από την Σοβιετική Ένωση όσο και από τη Δύση, τις Η.Π.Α. και τη Γαλλία. Το 1968 οι εγκαταστάσεις παραχωρήθηκαν στα Ηνωμένα Έθνη. Η Ινδία εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία και προσέφερε τον TERLS, καθώς ήταν η μοναδική θέση εκτόξευσης στο μαγνητικό ισημερινό και τον παραχώρησε στον ΟΗΕ για χρήση ως διεθνή εγκατάσταση⁷⁸.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, η ISRO συνειδητοποίησε ότι χρειαζόταν έναν σταθμό εκτόξευσης δορυφόρων στην ανατολική ακτή της Ινδίας. Οι Ινδοί επιστήμονες μελέτησαν όλες τις σημαντικότερες θέσεις εκτόξευσης παγκοσμίως και κατέληξαν στο νησί Sriharikota⁷⁹. Έτσι, ξεκίνησε την κατασκευή του του Διαστημικού Κέντρου Satish Dhawan Space Centre (SHAR). Για την κατασκευή του Διαστημικού Κέντρου η Ινδία ενέπλεξε σε μεγάλο βαθμό την εγχωρία βιομηχανία της αλλά και κρατικούς φορείς προκειμένου να καταφέρει να αναπτύξει με ίδια μέσα το μεγαλύτερο μέρος του έργου και να εισάγει μόνο αυτά που δεν μπορεί να παράγει τοπικά. Από το SHAR πραγματοποιήθηκε η εκτόξευση του πρώτου οχήματος εκτόξευσης δορυφόρου (Satellite Launch Vehicle - SLV) που κατασκευάστηκε από την Ινδία.

Στη συνέχεια, καθώς οι εγκαταστάσεις συνεχώς αναβαθμιζόταν και επεκτεινόταν, ξεκίνησε η χρησιμοποίηση του και τους υπόλοιπους φορείς εκτόξευσης: το βελτιωμένο όχημα εκτόξευσης δορυφόρου Augmented Satellite Launch Vehicle (ASLV), το πολικό όχημα εκτόξευσης Polar Satellite Launch Vehicle (PSLV) και το Geosynchronous Satellite Launch Vehicle (GSLV). Το Satish Dhawan Space Centre είναι το κύριο κέντρο εκτόξευσης της Ινδίας μέχρι σήμερα.

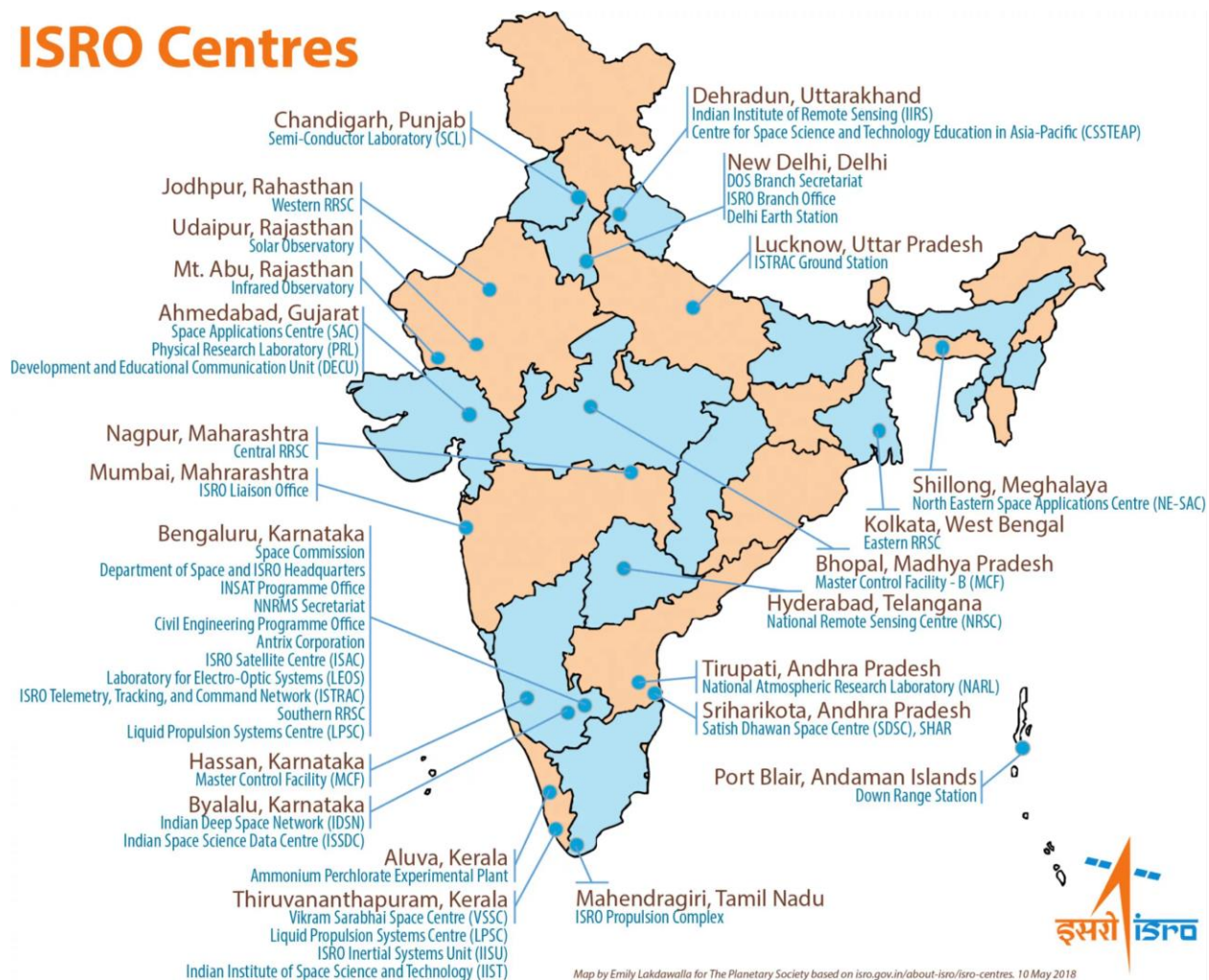
---

⁷⁷ Το ισημερινό electrojet (EEJ) είναι μια στενή κορδέλα ρεύματος που ρέει ανατολικά στην ισημερινή περιοχή της ιονόσφαιρας της Γης. Αν και το φαινόμενο παρατηρείται σε όλο το μήκος του μαγνητικού ισημερινού, είναι πιο έντονο στη περιοχή της νότιας Ινδίας.

⁷⁸ Jha, M., 2018. ISRO and UN: 50 years together. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.livemint.com/Opinion/mX1vv6uPptvbX4Y5P2cS4I/ISRO-and-UN-50-years-together.html>[Πρόσβαση 6 Νοε 2020].

⁷⁹ Το Sriharikota είναι ένα νησί στην νότια Ινδία, στα ανοικτά των ακτών του κόλπου της Βεγγάλης.

Εκτός από τις τοποθεσίες εκτόξευσης η Ινδία έχει πλέον αναπτύξει διοικητικές και τεχνικές εγκαταστάσεις σε ολόκληρη την επικράτεια, όπως φαίνεται στην εικόνα:

Εικόνα 5: Εγκαταστάσεις του ISRO Πηγή: <https://www.isro.gov.in/>

6.6. Στρατιωτικές Εφαρμογές

Πέραν των παραπάνω δραστηριοτήτων, η Ινδία κατάφερε ένα ακόμα τεχνολογικό επίτευγμα το οποίο ως τώρα έχει επιτύχει μόνο ένας στενός κύκλος χώρων (Η.Π.Α, Ρωσία και Κίνα): Τον Μάρτιο του 2019 κατάφερε να καταρρίψει με επιτυχία έναν δικό της δορυφόρο που βρισκόταν σε χαμηλή τροχιά περίπου σε ύψος 300 χλμ. Η «αποστολή Shakti», όπως ονομάστηκε η πρώτη αντιδορυφορική δοκιμή [Anti-satellite (ASAT)], έγινε με μέριμνα του Οργανισμού Έρευνας και Ανάπτυξης Άμυνας της Ινδίας (Defence Research and Development Organization of India) που

υπάγεται στο Υπουργείο Άμυνας της Ινδίας. Η Ινδία μέσω του διαγγέλματος του πρωθυπουργού της Ναρέντρα Μόντι για την δοκιμή δήλωσε ότι «δεν επιθυμούμε να δημιουργήσουμε πολεμική ατμόσφαιρα» και **«Σκοπός μας είναι να εγκαθιδρύσουμε την ειρήνη και όχι να δημιουργήσουμε πολεμική ατμόσφαιρα. Αυτό δεν στρέφεται εναντίον καμίας χώρας»⁸⁰**. Εκτός των δηλώσεων και των προθέσεων που εκφράζονται από τις παραπάνω δηλώσεις, είναι γεγονός ότι το εν λόγω τεχνολογικό επίτευγμα μπορεί να αποτελέσει θεμέλιο για την δημιουργία αμυντικών συστημάτων με αντιβαλλιστικούς πυραύλους. Η δοκιμή δεν πέρασε φυσικά απαρατήρητη από τις μεγάλες δυνάμεις, αλλά και από το Πακιστάν, το οποίο τήρησε επικριτική στάση. Η παραπάνω επιτυχημένη δοκιμή, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η Ινδία είναι πυρηνική δύναμη, αναβαθμίζει την θέση ισχύος και την καθιστά ισχυρότερο σύμμαχο και υπολογίσιμο αντίπαλο σε σχέση με τις ανταγωνίστριες δυνάμεις της περιοχής, που δεν είναι άλλοι από την Κίνα και το Πακιστάν. Επιπλέον, θα λειτουργήσει ως αποτροπή για δορυφόρους που βρίσκονται σε χαμηλότερη ατμόσφαιρα, κυρίως κατάσκοποι δορυφόροι. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της Ινδίας, η επιχείρηση δεν άφησε συντρίμια στο διάστημα, κάτι που θα μπορούσε να προκαλέσει προβλήματα σε άλλους δορυφόρους.

Είναι σημαντικό, όπως έχει προαναφερθεί, ότι καθίσταται μόλις η τέταρτη χώρα στον κόσμο που αποκτά δυνατότητα κατάρριψης δορυφόρων. Η ASAT βοήθησε την Ινδία να αποκτήσει μια καλή παγκόσμια θέση και μεγαλύτερο ρόλο στις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το διάστημα. Μετά τη επιτυχή διεξαγωγή της δοκιμής ASAT, τον Νοέμβριο του 2019, η ινδική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι η Αμυντική Υπηρεσία Διαστήματος [Defense Space Agency (DSA)] που αποτελείται από μέλη του Στρατού, του Ναυτικού και της Πολεμικής Αεροπορίας και υποστηρίζεται από έναν νέο ερευνητικό οργανισμό, γνωστό ως Υπηρεσία Διαστημικής Έρευνας του Διαστήματος [Defence Space Research Agency (DSRO)]⁸¹, κατέστη πλέον πλήρως επιχειρησιακή. Αυτή η ενέργεια σηματοδοτεί την αλλαγή της στρατηγικής της Ινδίας όσον αφορά τη χρήση της διαστημικής τεχνολογίας για στρατιωτικές εφαρμογές καθώς ήταν η πρώτη φορά που το DRDO συμμετείχε εμφανώς σε μια διαστημική αποστολή, η οποία είναι συνήθως ο αποκλειστικός τομέας του

---

⁸⁰The New York Times, 2019. India Shot Down a Satellite, Modi Says, Shifting Balance of Power in Asia. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.nytimes.com/2019/03/27/world/asia/india-weather-satellite-missile.html>[Πρόσβαση 15 Σεπ 2020].

⁸¹ RS, P., 2019. India's Defence Space Agency: The Way Forward. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://takshashila.org.in/indias-defence-space-agency-the-way-forward/>[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

πολιτικού ISRO. Στην Υπηρεσία Διαστημικής Έρευνας του Διαστήματος (DSRO) έχει ανατεθεί το καθήκον της δημιουργίας στρατιωτικών συστημάτων και τεχνολογιών στο διάστημα. Ο οργανισμός θα παρέχει υποστήριξη έρευνας και ανάπτυξης στον Οργανισμό Διαστήματος Άμυνας (DSA) και θεωρείται αντίστοιχος του ISRO, αλλά με εξειδίκευση σε στρατιωτικές εφαρμογές. Ο DSA σχεδιάζεται να έχει στο μέλλον έναν σαφώς καθορισμένο ρόλο για να λειτουργεί ως ανεξάρτητος φορέας στην εθνική αρχιτεκτονική ασφάλειας και να είναι σε θέση να αναλάβει το ρόλο της διατήρησης της αποτροπής στο διάστημα μέσω της χρήσης επιθετικών δυνατοτήτων, ενώ ταυτόχρονα να παρέχει υποστήριξη στις ένοπλες δυνάμεις σε ξηρά, θάλασσα και αέρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε παρόμοια κίνηση είχαν προχωρήσει το προηγούμενο έτος οι Η.Π.Α. με την ίδρυση της Διοίκησης Διαστήματος United States Space Command (USSPACECOM), μια υπηρεσία που υπάγεται στο Υπουργείο Άμυνας και έχει αποστολή να «διεξάγει επιχειρήσεις, από και προς το διάστημα, για να αποτρέψει τις συγκρούσεις και, εάν είναι απαραίτητο, να νικήσει την επιθετικότητα, να παράσχει διαστημική δύναμη μάχης για την Διακλαδική / Συνδυασμένη Δύναμη και να υπερασπιστεί τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ με συμμάχους και εταίρους»⁸².

Η Γαλλία προέβη επίσης σε αντίστοιχη ανακοίνωση τον Ιούλιο του 2019 που αφορούσε στην ίδρυση αντίστοιχης στρατιωτικής διοίκησης διαστήματος⁸³ με αποστολή την επιχειρησιακή λειτουργία των εξοπλισμένων δορυφόρων που θα αναπτυχθούν στο πλαίσιο της νέας διαστημικής στρατηγικής της Γαλλίας.

6.7. Διαστημικό Πρόγραμμα και πυρηνικά

Ο πρώτος Ινδός πρωθυπουργός, Jawaharlal Nehru, ξεκίνησε ένα φιλόδοξο πυρηνικό πρόγραμμα για να ενισχύσει το κύρος και την αυτονομία της χώρας στην ενέργεια με πρωταρχική εστίαση στην παραγωγή φθηνής ηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι, το 1954 ίδρυσε το Τμήμα Ατομικής Ενέργειας (Department of Atomic Energy – DAE)⁸⁴ το οποίο υπάγεται απευθείας στον πρωθυπουργό. Επιπλέον, η απόφαση για ανάπτυξη του πλήρους κύκλου πυρηνικών καυσίμων

---

⁸² Department Of Defence, 2018. United States Space Command (USSPACECOM). [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.spacecom.mil/Mission/>[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

⁸³ Poncet, G., 2019. Espace : la France va armer ses prochains satellites militaires. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.lepoint.fr/societe/espace-la-france-va-armer-ses-prochains-satellites-militaires-25-07-2019-2326872_23.php[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

⁸⁴Department of Atomic Energy, 2020. Department of Atomic Energy. [Ηλεκτρονικό] Available at: <http://www.dae.gov.in/>[Πρόσβαση 19 Αυγ 2020].

έδωσε επίσης στην Ινδία την τεχνική ικανότητα να επιδιώκει την ανάπτυξη πυρηνικών όπλων⁸⁵. Είναι πλέον ευρέως παραδεκτό ότι «Η κατάκτηση του διαστήματος ήταν απόρροια της κούρσας των εξοπλισμών στα πλαίσια της σοβιετικής προσπάθειας για στρατηγική εξισορρόπηση των ΗΠΑ, καθώς τα συστήματα εκτόξευσης των δορυφόρων ήταν διηπειρωτικοί βαλλιστικοί πύραυλοι»⁸⁶, όποτε η Ινδία, ως πυρηνική δύναμη, δεν θα αργούσε να συνδυάσει το διαστημικό της πρόγραμμα με τα πυρηνικά όπλα που ανέπτυξε. Η πρώτη πυρηνική δοκιμή της Ινδίας έγινε τον Μάιο του 1974 για ειρηνικούς σκοπούς, κατά δήλωσή της, αλλά θορύβησε τη διεθνή κοινότητα και κυρίως την Κίνα και το Πακιστάν.

Όσον αφορά τους εκτοξευτές των δύο προγραμμάτων (πυρηνικό και διαστημικό) διαθέτουν πολλά κοινά τεχνολογικά στοιχεία. Οι εξελίξεις στην τεχνολογία και οι δυνατότητες των πυραύλων όχι μόνο δύνανται να βελτιώνουν τα δορυφορικά τηλεπικοινωνιακά και μετεωρολογικά συστήματα της Ινδίας, αλλά και της παρέχουν πιθανά συστήματα παράδοσης βαλλιστικών πυραύλων. Είναι αρκετό ένας πύραυλος να σταλεί μόνο σε μια βαλλιστική τροχιά για να χτυπήσει στόχους στη γη, αντί να θέσει ένα διαστημικό φορτίο σε τροχιά. Το βάρος του φορτίου που έχουν την δυνατότητα να εκτοξεύσουν οι πύραυλοι, καθορίζει το πιθανό ωφέλιμο φορτίο των πυρηνικών κεφαλών που μπορεί να μεταφέρει ο πύραυλος. Στην περίπτωση της Ινδίας οι τεχνολογικές εξελίξεις έδρασαν αντιστρόφως από ότι στις Η.Π.Α., όπου η εξέλιξη των βαλλιστικών πυραύλων βοήθησε στην κατάκτηση του διαστήματος. Όπως αναφέρεται στο έργο του καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Ηλία Κουσκουβέλη «Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο» ο Αμερικανός στρατηγός Σρίβερ εξήγησε ήδη πριν από την εκτόξευση του Σπούτνικ πώς τα αμερικανικά προγράμματα ανάπτυξης πυραύλων μέσου και μεγάλου βεληνεκούς συνέβαλαν στο πρόγραμμα κατάκτησης του διαστήματος και ποια είναι η μεταξύ τους τεχνολογική σχέση. Κατά τον Σρίβερ τα προγράμματα συνέβαλαν στην ανάπτυξη βιομηχανικής υποδομής και γνώσεων παραγωγής, στην ανάπτυξη συστημάτων αεροναυτικής, προώθησης και πλοήγησης και στην απόκτηση τεχνικών δεδομένων για τη συμπεριφορά των πυραύλων από τις δοκιμαστικές πτήσεις. Για να στηρίξει τον λόγο του, χρησιμοποιεί δυο παραδείγματα, το σύστημα προώθησης και το σύστημα πλοήγησης των πυραύλων τα οποία είναι κοινά στα δύο συστήματα, απλά αλλάζει

---

⁸⁵Martin, J., 2020. Nuclear Threat Initiative. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.nti.org/learn/countries/india/nuclear/>[Πρόσβαση 2 Νοε 2020].

⁸⁶ Κουσκουβέλης, Η., 2000. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ.103

η στόχευση. Στην ίδια άποψη καταλήγουν και οι Σοβιετικοί καθώς σε μελέτη του 1959 αναγράφεται ότι: «ένας διηπειρωτικός βαλλιστικός πύραυλος με την προοδευτική αύξηση της ακτίνας δράσης του μετατρέπεται σε τεχνητό δορυφόρο της γης. Στην πράξη ο σοβιετικός τεχνητός δορυφόρος εκτοξεύτηκε πάνω σε έναν διηπειρωτικό βαλλιστικό πύραυλο»⁸⁷.

Τον Ιούλιο του 1974, ο Διευθυντής της Ινδικής Επιτροπής Διαστήματος, Δρ. Satish Dhawan, δήλωσε ότι η χώρα είχε ήδη την ικανότητα να παράγει πυραύλους μεσαίου βεληνεκούς με στερεά καύσιμα και συστήματα καθοδήγησης τα οποία είχαν αναπτυχθεί στην Ινδία⁸⁸. Η ανάπτυξη οχημάτων εκτόξευσης στο διάστημα αποσκοπούσε στη μείωση της εξάρτησης της Ινδίας από σοβιετικά, αμερικανικά και ευρωπαϊκά οχήματα εκτόξευσης για τον εντοπισμό αυτών των δορυφόρων στο διάστημα.

Η Ινδία έθεσε σε τροχιά τον πρώτο δορυφόρο της το 1980 χρησιμοποιώντας τον φορέα Satellite Launch Vehicle 3 (SLV-3)⁸⁹, που αναπτύχθηκε με βάση το όχημα εκτόξευσης Scout⁹⁰ των ΗΠΑ το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1960⁹¹. Η Ινδία δεν είχε προηγούμενο πρόγραμμα βαλλιστικών πυραύλων, ωστόσο τμήματα του SLV-3 ενσωματώθηκαν αργότερα στον Agni⁹², τον πρώτο βαλλιστικό πύραυλο μεσαίας εμβελείας (IRBM- Intermediate-range ballistic missile) της Ινδίας. Συγκεκριμένα, η οικογένεια εκτοξευτών Agni, που εξελίσσεται από τον Ινδικό Αμυντικό Οργανισμό Έρευνας και Εξέλιξης (Research and Development Organisation), χρησιμοποιεί τον κινητήρα πρώτου ορόφου (stage 1) του SLV-3. Μολονότι δεν είναι γνωστό το μέγεθος του πυρηνικού οπλοστασίου της Ινδίας, ανεξάρτητες εκτιμήσεις προσεγγίζουν ένα απόθεμα περίπου 130-140 πυρηνικών κεφαλών⁹³.

---

⁸⁷ Κουσκουβέλης, Η., 2000. *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Ποιότητα.

⁸⁸ Marwah, O., 1977. India's Nuclear and Space Programs: Intent and Policy. *International Security*, Fall, Σελ. Σελ 103.

⁸⁹ Department of Space, Indian Space Research Organisation, 2020. Satellite Launch Vehicle-3 (SLV-3) Launcher. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.isro.gov.in/launchers/sl>[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

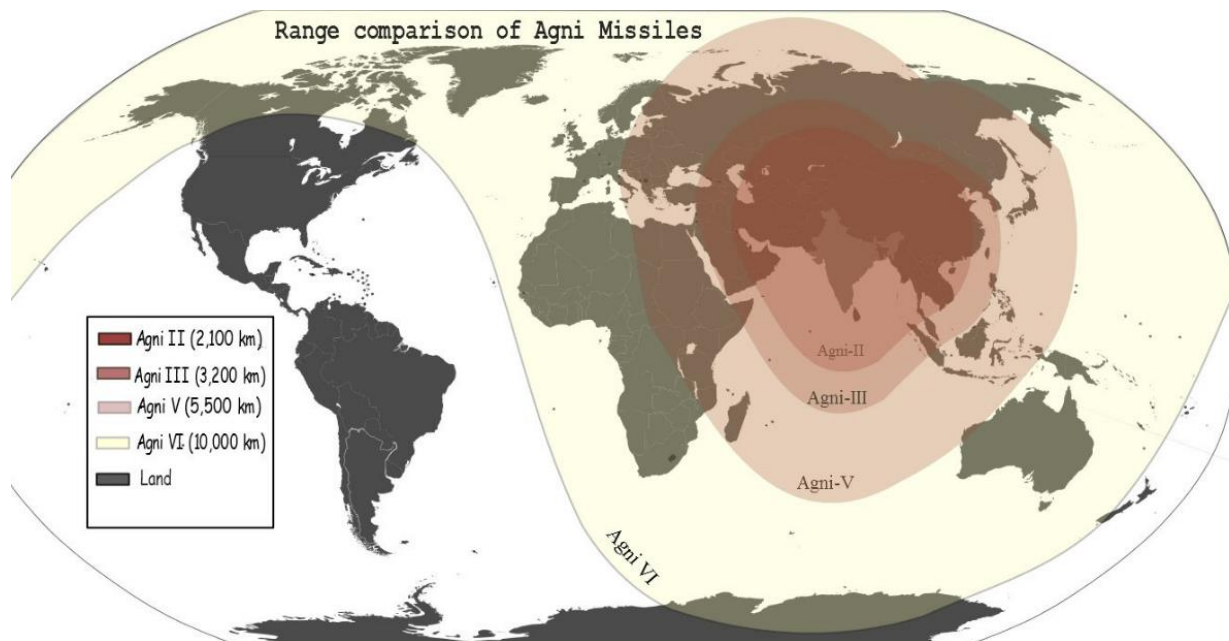
⁹⁰ Η οικογένεια των πυραύλων Scout ήταν αμερικανικά οχήματα εκτόξευσης σχεδιασμένα να τοποθετούν μικρούς δορυφόρους σε τροχιά γύρω από τη Γη. Η πρώτη εκτόξευση έγινε το 1965 ενώ χρησιμοποιήθηκαν μέχρι το 1994.

⁹¹ Britannica, 2020. Launch Vehicles Of The World. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.britannica.com/technology/launch-vehicle/Launch-vehicles-of-the-world>[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

⁹² Στο ίδιο

⁹³ Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2019. India's Nuclear Capabilities. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://armscontrolcenter.org>[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

Παρακάτω απεικονίζονται οι εκτιμώμενες δυνατότητες εμβέλειες των ινδικών βαλλιστικών πυραύλων της οικογενείας Agni:

Εικόνα 6: Εμβέλεια Πυραύλων Agni

6.8. Μελλοντικός Σχεδιασμός

Από την δεκαετία του 1960 η Ινδία έχει διανύσει πολύ δρόμο και έχει καταφέρει πολλά στην προσπάθειά της για την κατάκτηση του διαστήματος. Όσον αφορά στα νούμερα, έχει πραγματοποιήσει ως τώρα 77 εκτοξεύσεις για την διενέργεια συνολικά 109 αποστολών. Ανατρέχοντας στον επίσημο δικτυακό τόπο της Ινδικής Κυβέρνησης διαπιστώνουμε τα μακρόπνοα και φιλόδοξα σχέδια που έχει εκπονήσει η χώρα σχετικά με το διαστημικό της πρόγραμμα. Το όραμα αναφέρει: «αξιοποίηση της διαστημικής τεχνολογίας για την εθνική ανάπτυξη, συνεχίζοντας την έρευνα στο τομέα της επιστήμης του διαστήματος καθώς και την εξερεύνηση άλλων πλανητών». Κυριότεροι στόχοι του προγράμματος, όπως αυτοί παρουσιάζονται στην επίσημη ιστοσελίδα, είναι ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη και η υλοποίηση κατασκευής δορυφόρων, που εξυπηρετούν ολόκληρο το φάσμα των υπηρεσιών όπως συστήματα πλοήγησης, επικοινωνίας, πλανητικής εξερεύνησης, συστημάτων εκτόξευσης και οχημάτων για χρήση σε άλλους πλανήτες. Επιπλέον, δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην κατάρτιση, την ανάπτυξη

ικανοτήτων, την εκπαίδευση του προσωπικού και στην προώθηση της διαστημικής τεχνολογίας της χώρας. Όλα αυτά σε ένα πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας το οποίο συνεχώς διευρύνεται.

Ο Dr K. Sivan, επικεφαλής του ISRO την 1 Ιανουαρίου του 2020 δήλωσε, μεταξύ άλλων, ότι προτεραιότητα για την Ινδία αποτελεί η αποστολή Chandrayaan-3 στην Σελήνη, έχει εγκριθεί από την κυβέρνηση και οι δραστηριότητες για την πραγματοποίησή της βρίσκονται σε εξέλιξη. Όσο για την πρώτη επανδρωμένη αποστολή της Ινδίας, δήλωσε: «Έχουμε σημειώσει ικανοποιητική πρόοδο στην αποστολή. Ολοκληρώθηκε η διαδικασία επιλογής αστροναύτη για την αποστολή». Πρόσθεσε επίσης ότι έχουν επιλεγεί τέσσερις αστροναύτες, οι οποίοι θα υποβληθούν σε εκτεταμένη εκπαίδευση.⁹⁴ Την εκπαίδευση των 4 αστροναυτών, στελεχών της Ινδικής Πολεμικής Αεροπορίας, θα την αναλάβει η Ρωσία.

6.9. Σύγκριση Διαστημικών Προγραμμάτων

Τα διαστημικά προγράμματα της Ινδίας και της Κίνας έχουν ιδιαίτερη σημασία για σύγκριση, εξαιτίας των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών και τον συνεχώς αυξανόμενο ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ τους, στο οποίο τα διαστημικά προγράμματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Τα διαστημικά προγράμματα και των δύο χωρών έχουν εξελιχθεί τεχνολογικά σε μεγάλο βαθμό, τόσο που θεωρούνται εφάμιλλα και σε μερικούς τομείς καλύτερα από τα δυτικά. Αρχικά οι στόχοι των δύο χωρών διέφεραν, καθώς το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα είχε σαν στόχο την βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης του λαού της Ινδίας ενώ αυτό της Κίνας είχε εξ αρχής την μεγιστοποίηση της ισχύος και ακολουθούσε τα βήματα των δυο υπερδυνάμεων. Με την πάροδο του χρόνου όμως και το διαστημικό πρόγραμμα της Κίνας ενεπλάκη σε δραστηριότητες παρόμοιες με το μη στρατιωτικό διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας, δηλαδή μη στρατιωτικές εφαρμογές που παρέχουν κοινωνικοοικονομικά οφέλη. Και τα δύο έθνη έχουν καταφέρει να αναπτύξουν τα διαστημικά προγράμματά τους σε τέτοιο βαθμό που μειώνουν το κενό από τις πρωτοπόρες Η.Π.Α. Ο ανταγωνισμός των δύο μεγάλων δυνάμεων της Ασίας στην διαστημική προσπάθεια απέδωσε προηγμένες διαστημικές τεχνολογίες παρέχοντας εφαρμογές διττής εκμετάλλευσης, τόσο στον πολιτικό-εμπορικό τομέα όσο και στον στρατιωτικό.

---

⁹⁴ Press Meet - Briefing by Dr. K Sivan, Chairman, ISRO, 2020. Press Meet - Briefing by Dr. K Sivan, Chairman, ISRO. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.isro.gov.in/update/01-jan-2020/press-meet-briefing-dr-k-sivan-chairman-isro>[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

Όσον αφορά στο διαστημικό πρόγραμμα του Πακιστάν δεν συγκρίνεται με τα άλλα δύο όσον αφορά το μέγεθος και δεν είναι ανταγωνιστικό. Αφορά όμως άμεσα την Ινδία γιατί η εξέταση των διαστημικών δυνατοτήτων του εμπίπτει στην ασφάλεια την Ινδίας, επειδή το Πακιστάν είναι πυρηνική δύναμη και βρίσκεται σε στενή συνεργασία με την Κίνα.

6.9.1. Διαστημικό Πρόγραμμα Κίνας

Σύμφωνα με την Λευκή Βίβλο που εξέδωσε η Κίνα το 2019, «το διάστημα είναι ένας κρίσιμος τομέας στον διεθνή στρατηγικό ανταγωνισμό. Η ασφάλεια του διαστήματος παρέχει στρατηγική διασφάλιση για την εθνική και την κοινωνική ανάπτυξη»⁹⁵. Η Κίνα έχει ως σκοπό να εδραιωθεί ως ηγετική δύναμη στην εκμετάλλευση του διαστήματος τόσο στον στρατιωτικό όσο και στον οικονομικό τομέα, καθώς θεωρεί ότι το διαστημικό όνειρο αποτελεί βασικό συστατικό της αναζωογόνησης του Κινέζικου Έθνους⁹⁶. Επιπλέον, η Κίνα θεωρεί τον χώρο του διαστήματος οικονομικά και εμπορικά ενδιαφέροντα λόγω του τεράστιου στρατηγικού και οικονομικού δυναμικού του, γι' αυτό έχει επενδύσει σημαντικούς πόρους στην εξέλιξη του διαστημικού προγράμματός της.

Για να προσεγγίσει σε αυτές τις επιτυχίες πέρασαν πολλές δεκαετίες προσπαθειών. Σε πρώτη φάση η Κίνα ξεκίνησε το πυρηνικό της πρόγραμμα με αφορμή τις απειλές που δέχθηκε το 1953 από τις Η.Π.Α. προκειμένου να συνδράμει στον τερματισμό του Πολέμου της Κορέας. Το 1957 και ενώ είχε αρχίσει να απομακρύνεται από το 1948 από την Σοβιετική Ένωση, η εκτόξευση του δορυφόρου Sputnik από την Σοβιετική Ένωση, στάθηκε η αφορμή για την έναρξη του δικού της διαστημικού προγράμματος. Το 1958 ξεκίνησε την κατασκευή του δικού της διαστημικού κέντρου, του Jiuquan Satellite Launch Center⁹⁷, δίνοντας όρθωση στο διαστημικό της πρόγραμμα. Το ίδιο έτος η Κίνα, αντιγράφοντας τον Σοβιετικό πύραυλο R-2, κατάφερε να κατασκευάσει τον Dongfeng-1 (DF-1). Η πρώτη επιτυχημένη διαστημική αποστολή της Κίνας έγινε το 1964, όταν κατάφερε να εκτοξεύσει τον T-7A (S1) ο οποίος μετέφερε 12 ποντίκια, προκειμένου να διεξαχθεί

---

⁹⁵ The State Council Information Office of the People's Republic of China, First Edition 2019. China's National Defense in the New Era. Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd.

⁹⁶ U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2019. China's Global Ambitions. Στο: 2019 Annual Report to Congress. Washington, DC: U.S.-China Economic and Security Review Commission, Σελ. 370-400.

⁹⁷ Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2019. India's Nuclear Capabilities. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://armscontrolcenter.org/>[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

ένα βιολογικό πείραμα που είχε σχεδιαστεί και στην συνέχεια να επανακτηθεί επιτυχώς στην βάση εκτόξευσης Guangde. Παρά τις προσπάθειές της κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η Κίνα δεν μπορούσε ακόμα να ακολουθήσει τον ρυθμό των διαστημικών προγραμμάτων των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης. Μέχρι το 1979 η μοναδική άξια λόγου επιτυχία της ήταν η εκτόξευση του πρώτου επανακτήσιμου δορυφόρου το 1975. Το ίδιο έτος έθεσε σε λειτουργία το ερευνητικό πλοίο Yuanwang-1, ενώ η επιτυχημένη ανάπτυξη των ICBM (Intercontinental Ballistic Missile) πυραύλων, προσέδωσε την δυνατότητα στην Κίνα να εκτοξεύσει δορυφόρους, δυνατότητα την οποία εκμεταλλεύτηκε εμπορικά την δεκαετία του 1980 εκτοξεύοντας δορυφόρους συμφερόντων άλλων χωρών, τόσο ασιατικών όσο και ευρωπαϊκών.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αλλά και των γεγονότων που προηγήθηκαν στην πλατεία Tiananmen, όπου διαδηλώσεις εκατοντάδων χιλιάδων πολιτών με αίτημα κυρίως τον εκδημοκρατισμό της χώρας κατεστάλησαν με βίαιο τρόπο, η Κίνα αναγκάστηκε να προβεί σε διάφορες ενέργειες προκειμένου να εξασφαλίσει την επιβίωση της αρχικά, αλλά και την εδραίωση του καθεστώτος στη συνέχεια. Οι μεταρρυθμίσεις στις οποίες προχώρησε σε όλους τους τομείς της διοίκησης της χώρας, επηρέασαν και το διαστημικό πρόγραμμα. Το 1993 ίδρυσε τις China National Space Administration (CNSA) και China Science and Industry Aerospace Corporation (CASIC) με αρμοδιότητα την ανάπτυξη διαστημικών δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη τεχνολογιών που σχετίζονται με το διάστημα αντίστοιχα. Το 2003 έγινε η 3^η χώρα, μετά τις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση που κατάφερε να στείλει άνθρωπο στο διάστημα, ενώ το 2013 κατάφερε να «κατακτήσει» την Σελήνη στέλνοντας το διαστημικό όχημα Yutu, το οποίο είχε σχεδιαστεί και κατασκευαστεί από την Κινέζικη Ακαδημία Διαστημικής Τεχνολογίας-China Academy of Space Technology (CAST)⁹⁸. Τότε ξεκίνησε και το πρόγραμμα εξερεύνησης της Σελήνης Chang'e, ενώ παράλληλα με αυτό ξεκίνησε και η ανάπτυξη και εξέλιξη βαρέων φορέων-πυραύλων, όπως οι Long March 3B και 3C, προκειμένου να υποστηριχθούν οι απαιτήσεις των εν λόγω αποστολών. Επιπλέον, το 2011 έθεσε σε τροχιά από δικό της διαστημικό σταθμό τον Tiangong-1 και το 2016 έθεσε σε τροχιά τον πειραματικό Tiangong-2, καταφέροντας να τους ενώσει στο διάστημα αλλά και να τους συντηρεί και ανεφοδιάζει τα επόμενα χρόνια. Ο διαστημικός σταθμός βρίσκεται σε πειραματικό επίπεδο δοκιμών των συστημάτων, όμως μετά την ως τώρα επιτυχία του

---

⁹⁸ NASA , 2013. Chang'e 3 Rover. [Ηλεκτρονικό]

Διαθέσιμο:<https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraft/display.action?id=2013-070C>[Πρόσβαση 25 Οκτ 2020].

εγχειρήματος σχεδιάζει την εκτόξευση μόνιμα επανδρωμένου διαστημικού σταθμού το 2022. Σύμφωνα με τις δηλώσεις του επικεφαλής του προγράμματος Wang Zhaoyao, η κατασκευή του διαστημικού σταθμού «...δηλώνει τη φιλοδοξία και την επιθυμία αναζωογόνησης του κινεζικού λαού και την αποφασιστικότητά μας να γίνουμε μια μεγάλη διαστημική δύναμη»⁹⁹. Ο Xi Jinping, ο Πρόεδρος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας δήλωσε επίσης στο Xinhua News Agency, το επίσημο πρακτορείο ειδήσεων της Κίνας, ότι έχει δοθεί προτεραιότητα στην προώθηση του διαστημικού προγράμματος της Κίνας καθώς ενδυναμώνει την εθνική ασφάλεια¹⁰⁰.

Τα τελευταία χρόνια το διαστημικό πρόγραμμα της Κίνας είχε ιδιαίτερες επιτυχίες. Το 2019 εκτόξευσε με επιτυχία τον φορέα Long March-5 (LM-5), ο οποίος μπορεί να μεταφέρει μέχρι 25 τόνους σε χαμηλές τροχιές ή 9 τόνους για αποστολές στην Σελήνη¹⁰¹. Εκτόξευσε 9 δορυφόρους BeiDou-3 (σύνολο 44) και έναν BeiDou-2 (σύνολο 30), ενισχύοντας περαιτέρω το δορυφορικό της πλέγμα το οποίο έχει διττό ρόλο, καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο σε πολιτικές-εμπορικές όσο και σε στρατιωτικές εφαρμογές. Επιπλέον, έστειλε τον πρώτο δορυφόρο στο πλανήτη Άρη, τον Tianlian-2 προκειμένου να εξασφαλίσει τα επάρκεια των επικοινωνιών για τις αποστολές που θα ακολουθήσουν. Τέλος, συνεχίζοντας της εξερεύνηση της Σελήνης έστειλε δύο οχήματα τα Tianlian-2 και Yutu-2 τον Ιανουάριο και Μάιο του 2019 αντίστοιχα, με στόχο την συλλογή και επιστροφή δειγμάτων από το έδαφος στα τέλη της τρέχουσας δεκαετίας με απώτερο στόχο την κατασκευή και λειτουργία μόνιμης στελεχωμένης βάσης μέχρι το 2050¹⁰².

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση του 2020 του Αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας¹⁰³, «η Κίνα έχει αφιερώσει σημαντικούς πόρους για την ανάπτυξη όλων των πτυχών του διαστημικού προγράμματος, στρατιωτικές, πολιτικές και εμπορικές εφαρμογές καθώς και επιστημονικές προσπάθειες και εξερεύνηση του διαστήματος». Επιπλέον, η Κίνα περιέγραψε τον χώρο ως «κρίσιμο τομέα διεθνούς στρατηγικής» και δήλωσε ότι «η ασφάλεια του διαστήματος παρέχει

---

⁹⁹ Reuters, 2017. China to begin construction of manned space station in 2019. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <https://www.reuters.com/article/us-china-space-idUSKBN17U0GG>[Πρόσβαση 28 Οκτ 2020].

¹⁰⁰ Στο ίδιο

¹⁰¹ Yu Fei, Q. X., 2019. Xinhua. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: http://www.xinhuanet.com/english/2019-12/27/c_138662139.htm[Πρόσβαση 25 Οκτ 2020].

¹⁰² China National Space Administration, 2020. China National Space Administration. [Ηλεκτρονικό] Διαθέσιμο: <http://www.cnsa.gov.cn/english/index.html>[Πρόσβαση 22 Οκτ 2020].

¹⁰³ Department of Defence, 2020. Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. Washington D.C.: OFFICE OF THE SECRETARY OF DEFENSE. Σελ. viii

στρατηγική διασφάλιση στη χώρα καθώς και εθνική και κοινωνική ανάπτυξη»¹⁰⁴. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού στο διαστημικό πρόγραμμα έχουν εμπλακεί τόσο κρατικοί όσο και πολιτικοί φορείς, όπως πανεπιστήμια αλλά και ο επιχειρηματικός τομέας της. Σχεδιάζει μέχρι το 2022 να έχει μόνιμη παρουσία με τον δικό της διαστημικό σταθμό. Όσον αφορά στην εκμετάλλευση του διαστημικού προγράμματος, θα συνεχίσει την ανάπτυξη τόσο των στρατιωτικών εφαρμογών όσο και των εμπορικών οι οποίες αποφέρουν κέρδη.

6.9.2. Διαστημικό Πρόγραμμα Πακιστάν

Η Πακιστανική διαστημική υπηρεσία, Space Upper Atmosphere Research Commission (SUPARCO), ιδρύθηκε το 1961 με κύριο καθήκον την διεξαγωγή έρευνας στη διαστημική επιστήμη και τη διαστημική τεχνολογία και την ανάπτυξη ειρηνικών εφαρμογών προς όφελος της χώρας. Το διαστημικό πρόγραμμα του Πακιστάν που ξεκίνησε τότε, το κατέστησε μια από τις πρώτες χώρες που ξεκίνησαν την εμπλοκή τους με το διάστημα. Την εποχή εκείνη, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ο ανταγωνισμός στην διαστημική κούρσα μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ήταν πολύ έντονος και το Πακιστάν κατάφερε να εκμεταλλευτεί μια ευκαιρία που παρουσιάστηκε, όταν Αμερικανοί επιστήμονες διαπίστωσαν ότι ο Ινδικός Ωκεανός είναι η καλύτερη τοποθεσία για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τη δομή του ανέμου της ανώτερης ατμόσφαιρας¹⁰⁵. Τον Σεπτέμβριο του 1961 υπογράφηκε μνημόνιο συνεργασίας με τις Η.Π.Α, βάσει του οποίου οι δύο υπηρεσίες συμφώνησαν να ανταλλάξουν τεχνολογία αλλά και πόρους. Η πρώτη διαστημική αποστολή του Πακιστάν ήταν η εκτόξευση του πρώτου πυραύλου που ονομάστηκε Rehbar-1¹⁰⁶, ο οποίος ήταν πύραυλος 2 ορόφων, προϊόν συνεργασίας της SUPARCO με τη Αμερικανική Διαστημική Υπηρεσία (NASA- National Aeronautics and Space Administration). Η εκτόξευση του Rehbar-1 πραγματοποιήθηκε στις 7η Ιουνίου 1962, ενώ την 9η Ιουνίου 1962 ακολούθησε η εκτόξευση του Rehbar-2. Οι εκτοξεύσεις αυτές σηματοδότησαν την ένταξη του Πακιστάν στην μικρή ομάδα κρατών που απέκτησαν την δυνατότητα διαστημικών αποστολών καθιστώντας το την τρίτη χώρα στην Ασία, μετά το Ισραήλ και την Ιαπωνία, και τη 10η στον κόσμο. Η συνεργασία των διαστημικών φορέων των δύο συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1970. Σε αυτό το χρονικό

---

¹⁰⁴ Στο ίδιο

¹⁰⁵ Miqdad Mehdi*, J. S., 2018. Pakistan Space Programme and International Cooperation: History and Prospects. ELSEVIER, 30 Οκτ.

¹⁰⁶ Ο πύραυλος Rehbar-1 μετέφερε ωφέλιμο φορτίο 80 κιλών και έφτασε περίπου στα 130 χλμ. στην ατμόσφαιρα.

διάστημα συλλέγησαν πληροφορίες από τους Rehbar-1 και Rehbar-2 που αφορούσαν τη διάτμηση και τη δομή του ανέμου των στρωμάτων της ανώτερης ατμόσφαιρας που εκτείνονται πέρα από τη στρατόσφαιρα.

Μετά την επιτυχημένη πρώτη δεκαετία τους προγράμματος, τα επόμενα χρόνια το Πακιστάν είχε πολλές αποτυχίες και καθυστερήσεις εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών, αλλά κυρίως λόγω της πολιτικής αστάθειας. Το 1977 επεβλήθη στρατιωτικός νόμος στο Πακιστάν και 2 χρόνια αργότερα η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στο γειτονικό Αφγανιστάν. Το γεγονός αυτό θορύβησε την κυβέρνηση της χώρας, καθώς οι σχέσεις της με την Σοβιετική Ένωση δεν υπήρξαν ποτέ ιδιαίτερα καλές και δεν απέκλειε την πιθανότητα να εισβάλει η μια από τις υπερδυνάμεις της εποχής στο Πακιστάν σε περίπτωση που αποφάσιζε να επιζητήσει πρόσβαση στον Ινδικό Ωκεανό μέσω των πακιστανικών λιμένων. Δεν μπορούσε να εκτιμηθεί ακόμα το αποτέλεσμα της εισβολής της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν και λίγοι φανταζόταν ότι θα αναγκαζόταν μετά από 10 χρόνια πολεμικών επιχειρήσεων να εγκαταλείψει το εγχείρημα. Οι δυσκολίες περαιτέρω ανάπτυξης συνεχίστηκαν διότι, πέραν των ανωτέρω, το Πακιστάν μέσω της SUPARCO έγινε αποδέκτης πολλαπλών κυρώσεων από τις Η.Π.Α. γιατί κατηγορήθηκε ότι έκανε χρήση της τεχνογνωσίας και των μέσων του διαστημικού προγράμματος για την ανάπτυξη του πυραυλικού της προγράμματος για χρήση πυρηνικών όπλων.

Οι κυρώσεις από τις Η.Π.Α. έστρεψαν το Πακιστάν προς την Κίνα με την οποία διατηρούσε καλές σχέσεις και είχε συνάψει διάφορες εμπορικές συμφωνίες από την δεκαετία του 1950¹⁰⁷ που κατέληξε στην δημιουργία κοινής επιτροπής για την οικονομία, το εμπόριο και την τεχνολογία: την China-Pakistan Joint Committee of Economy, Trade and Technology το 1982. Έτσι, το διαστημικό πρόγραμμα του Πακιστάν συνεχίστηκε μετά από πολλά χρόνια στασιμότητας, όταν με την βοήθεια της Κίνας την 16^η Ιουλίου 1990 εκτόξευσε τον πειραματικό δορυφόρο από το κινεζικό διαστημικό κέντρο εκτόξευσης «Xichang». Ο εν λόγω δορυφόρος είχε αναπτυχθεί εξ ολοκλήρου από το Πακιστάν. Παρά την πρόοδο που συντελέστηκε όσον αφορά την ανάπτυξη των δορυφόρων, το Πακιστάν δεν έπαψε να εξαρτάται από την Κίνα καθώς δεν διαθέτει φορέα εκτόξευσης. Το 2011, η κυβέρνηση του Πακιστάν ενέκρινε το πρόγραμμα «Space Vision 2040»

---

¹⁰⁷ Azeemi, H. R., 2007. 55 Years of Pakistan-China Relationship. Στο: PAKISTAN'S FOREIGN POLICY ANALYSIS . s.l.: Pakistan Institute of International Affairs, Σελ. 109-124.

που αφορά στην αντικατάσταση των παλαιότερων και εκτόξευση νέων δορυφόρων. Συνεχίζει όμως να μην έχει πρόβλεψη για κατασκευή δικού του φορέα-εκτοξευτή, περιορίζοντας έτσι τις περαιτέρω δυνατότητες του διαστημικού του προγράμματος.

6.10. Συμπεράσματα

Κατόπιν των παραπάνω, γίνεται φανερό ότι μεταξύ των Ασιατικών κρατών που εξετάζονται στην παρούσα, η πρωτοκαθεδρία στο διάστημα ανήκει στην Κίνα. Η Ινδία όμως κατάφερε να επιτύχει κάποιες πρωτιές, οι οποίες έχουν μεγάλη σημασία και προσδίδουν κύρος στον Ινδικό Οργανισμό Έρευνας Διαστήματος (Indian Space Research Organisation (ISRO)). Το 2009 ήταν η πρώτη χώρα που εντόπισε νερό στη Σελήνη, η πρώτη χώρα της Ασίας που κατάφερε να εκτελέσει επιτυχημένη αποστολή στον πλανήτη Άρη και η τρίτη στον κόσμο, μετά τις Η.Π.Α. και την πρώην Σοβιετική Ένωση. Αξιομνημόνευτο είναι επίσης το γεγονός ότι το κατάφερε με την πρώτη προσπάθεια. Σημαντικό, επίσης, είναι ότι το κόστος της αποστολής ήταν υποπολλαπλάσιο των υπολοίπων. Τέλος, διατηρεί από το 2017 το ρεκόρ ταυτόχρονης εκτόξευσης δορυφόρων (104) με ένα πυραυλικό φορέα. Παρά τις αξιοσημείωτες επιτυχίες της Ινδίας, το μέγεθος και οι δυνατότητες του διαστημικού προγράμματος της Κίνας την κατατάσσουν σε πιο προηγμένη θέση από την Ινδία σε όλους σχεδόν τους τομείς, εκτός ίσως από αυτόν του κόστους των διαστημικών αποστολών, στον οποίο η Ινδία υπερτερεί καθώς καταφέρνει να το διατηρεί σε πάρα πολύ χαμηλά επίπεδα.

Όσον αφορά το Πακιστάν προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι, αν και έχει εισέλθει στην ομάδα των Εθνών που έχουν αναπτύξει διαστημικό πρόγραμμα, βρίσκεται να υστερεί σε μεγάλο βαθμό σε σχέση την Ινδία. Όπως έχει αναλυθεί, έχει καταφέρει να αναπτύξει κυρίως την δυνατότητα σχεδιασμού και κατασκευής δορυφόρων. Παρά την εξωτερική βοήθεια που έλαβε από τις Η.Π.Α. αρχικά και στη συνέχεια από την Κίνα, είχε να αντιμετωπίσει πολλές οικονομικές και πολιτικοκοινωνικές δυσχέρειες στο εσωτερικό της χώρας. Οι κυρώσεις από τις Η.Π.Α., όταν κινήθηκε προς την κατεύθυνση ανάπτυξης του πυρηνικού του οπλοστασίου στάθηκαν τροχοπέδη στις προσπάθειές του για ανάπτυξη του διαστημικού του προγράμματος στο τομέα των πυραύλων. Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται εποπτικά το κόστος των διαστημικών προγραμμάτων όλων των χωρών με προϋπολογισμό πάνω από \$10 εκ. Είναι εμφανές ότι η Ινδία έχει καταφέρει πολύ περισσότερα από αυτά που θα αντιστοιχούσαν στα κονδύλια που διαθέτει για το διαστημικό της πρόγραμμα.

7. Το Ινδικό Διαστημικό Πρόγραμμα ως Συντελεστής Ισχύος

Τα αρχικά κίνητρα για την ανάπτυξη του ινδικού διαστημικού προγράμματος είχαν ως στόχο την βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης του λαού. Ο απώτερος στόχος ήταν μέσω της τεχνολογίας και κυρίως της διαστημικής τεχνολογίας να επιταχυνθεί η ανάπτυξη του κράτους, να ξεπεραστούν γρήγορα τα στάδια προς την οικονομική ανάπτυξη και να καταστεί σε σύντομο χρονικό διάστημα μια αναπτυγμένη τεχνολογικά και βιομηχανικά χώρα, εφάμιλλη των δυτικών χωρών. Επιπλέον, το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα ήταν προϊόν ισχυρών πολιτικών κινήτρων. Αν και αρχικά, το διαστημικό πρόγραμμα δεν ήταν ένα έργο κύρους, στην συνέχεια όμως, μετά από κάθε επιτυχημένη εκτόξευση, το διαστημικό πρόγραμμα έγινε μια εξαιρετική πηγή υπερηφάνειας. Το διαστημικό πρόγραμμα είχε πάντα την δημόσια υποστήριξη από όλα τα πολιτικά κόμματα και δεν αμφισβητήθηκε ποτέ, διότι όχι μόνο προσέδιδε διεθνές κύρος στην Ινδία αλλά ενίσχυε την εικόνα των πολιτικών και των κομμάτων τους.

Ειδικό βάρος δόθηκε εξ αρχής στους γηγενείς υλικούς πόρους αλλά και στο ανθρώπινο δυναμικό. Απότοκος αυτής της στρατηγικής ήταν οι δορυφορικές επικοινωνίες, η μετεωρολογία, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, η διαχείριση των φυσικών πόρων και η έρευνα να είναι, και να εξακολουθούν να αποτελούν βασικούς τομείς εστίασης για το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα¹⁰⁹. Ο Vikram Sarabhai υποστήριξε ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να προχωρήσουν στην προηγμένη τεχνολογία, καθώς δεν είχαν την πολυτέλεια μιας σταδιακής ανάπτυξης για να γεφυρωθεί το διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ της Ινδίας και των αναπτυγμένων εθνών. Αναβαθμίζοντας την οικονομία θα βελτιωνόταν και η θέση των κατωτέρων οικονομικά τάξεων της Ινδίας που αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Το 1968 έκανε την ακόλουθη δήλωση στον Ισημερινό Σταθμό Εκτόξευσης Πυραύλων της Thumba (TERLS): «Υπάρχουν μερικοί που αμφισβητούν τη σημασία των διαστημικών δραστηριοτήτων σε ένα αναπτυσσόμενο έθνος, για εμάς δεν υπάρχει αμφισημία του σκοπού. Δεν έχουμε φανταστεί να ανταγωνιζόμαστε τα οικονομικά προηγμένα έθνη στην εξερεύνηση της Σελήνης ή των πλανητών ή μιας επανδρωμένης διαστημικής πτήσης. Αλλά είμαστε πεπεισμένοι ότι εάν θέλουμε να διαδραματίσουμε σημαντικό ρόλο σε εθνικό επίπεδο και στην κοινότητα των εθνών, δεν πρέπει

---

¹⁰⁹ Bholá, G., 2009. India And China Space Programs: From Genesis Of Space Technologies To Major Space Programs And What That Means For The Internati, Orlando: University of Central Florida.

να υστερούμε καθόλου στις εφαρμογές των προηγμένων τεχνολογιών στα πραγματικά προβλήματα του ανθρώπου και της κοινωνίας, τα οποία υπάρχουν στη χώρα μας»¹¹⁰.

7.1. Η επίδραση του διαστημικού προγράμματος

Η διαστημική ισχύς συνδέεται στενά με τη συνολική εθνική δύναμη ενός κράτους. Η επένδυση της Ινδίας στο διάστημα εξυπηρετεί δύο σαφείς σκοπούς: πρώτον, οι διαστημικές ικανότητες ενισχύουν τους εθνικούς αναπτυξιακούς στόχους και, δεύτερον, παρουσιάζουν τις τεχνολογικές δυνατότητες και τις φιλοδοξίες της χώρας ως μια μεγάλη δύναμη, καθώς αποτελεί έναν από τους κυριότερους μοχλούς της οικονομικής ανάπτυξης στις προηγμένες οικονομίες. Η Ινδία πλέον μεταφράζει την οικονομική της ισχύ σε στρατιωτική ισχύ.

7.1.1. Συντελεστές «σκληρής ισχύος»

Τα διαστημικά συστήματα ενισχύουν τις συμβατικές δυνατότητες μάχης των ενόπλων δυνάμεων και κατά συνέπεια την «σκληρή ισχύ του». Πέραν της ύπαρξης των διαστημικών μέσων για την εκτέλεση της αποστολής τους, αντίστοιχη σπουδαιότητα έχει και η δυνατότητα ενός κράτους να αποτρέπει τον αντίπαλο από το να αποκτούν τη δυνατότητα υποβάθμισης ή καταστροφής αυτών των συστημάτων. Ωστόσο, ο κίνδυνος δεν είναι ο ίδιος για όλα τα διαστημικά συστήματα σε όλους τους τύπους κρίσεων ή σε όλα τα επίπεδα πολέμου. Ορισμένα συστήματα είναι πιο ευάλωτα από άλλα, και διαφορετικοί τύποι επιθέσεων προσφέρουν διαφορετικές αποδόσεις κόστους-οφέλους στους εισβολείς.

7.1.1.1. Δορυφορικό Πρόγραμμα

«Η εκμετάλλευση της διαστημικής τεχνολογίας επηρεάζει ουσιαστικά την στρατιωτική ισχύ ενός κράτους αφού υποστηρίζει ενεργά τις επιχειρήσεις σε ξηρά, αέρα και θάλασσα και πολλαπλασιάζει την ισχύ των ΕΔ. Οι στρατιωτικοί δορυφόροι έχουν ως αποστολή την συλλογή πληροφοριών, την έγκαιρη προειδοποίηση για επίθεση, την υποστήριξη των τηλεπικοινωνιών, την πλοήγηση, την πρόγνωση του καιρού και την χαρτογραφία»¹¹¹.

---

¹¹⁰ Behera, B. K., 2020. India's Initiative in Defense and Development: The Case of Space Program, Hyderabad: The IUP Journal of International Relations.

¹¹¹ Κολοβός, Α., 2003. Διάστημα και Διεθνής Ασφάλεια: Η Στρατιωτική Χρήση του Διαστήματος. Στο: Θ. Ντόκος, επιμ. Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Διακρίνονται σε:

- Αναγνωριστικούς Δορυφόρους
- Δορυφόρους Υποκλοπής Σημάτων
- Δορυφόρους Παρακολούθησης Ωκεανών
- Δορυφόρους Εντοπισμού Πυρηνικών Εκρήξεων
- Δορυφόρους Έγκαιρης Προειδοποίησης
- Τηλεπικοινωνιακούς Δορυφόρους
- Δορυφόρους Πλοήγησης
- Μετεωρολογικούς Δορυφόρους
- Δορυφόρους Γεωδαισίας

Τα δορυφορικά συστήματα σχεδιάστηκαν αρχικά για χρήση σε στρατηγικό επίπεδο. Όμως, με την εξέλιξη της τεχνολογίας και την μείωση του κόστους η χρήση τους επεκτάθηκε τόσο σε επιχειρησιακό όσο και σε τακτικό επίπεδο. Η χρησιμοποίηση των δορυφόρων έχει αναβαθμίσει τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ινδίας, κυρίως στα παρακάτω:

- Με τους δορυφόρους επιτήρησης έχει αναβαθμίσει την ασφάλεια των συνόρων της. Επιπρόσθετα, έχει ενισχύσει την εθνική ασφάλεια όσον αφορά στην τρομοκρατία καθώς έχει την δυνατότητα όχι μόνο να επιτηρεί και να ελέγχει πιθανά στρατόπεδα εκπαίδευσης τρομοκρατών στο Πακιστάν ή και άλλου αλλά και να εκτελεί επιθέσεις ακρίβειας για την καταστροφή αυτών. Ισχυρή ένδειξη αυτού είναι η επιτυχημένη αεροπορική επιδρομή της Ινδικής Πολεμικής Αεροπορίας (IAF) που έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 2019 με στόχους στρατόπεδα εκπαίδευσης τρομοκρατών στο πακιστανικό έδαφος, καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα αναγνώρισης του στόχων με άλλα μέσα.

- Οι δορυφόροι πλοήγησης του συστήματος Indian Regional Navigation Satellite System (IRNSS) δίνουν την δυνατότητα στις Ινδικές Ένοπλες Δυνάμεις και κυρίως στο Ινδικό Πολεμικό Ναυτικό να διεξάγει επιχειρήσεις αυτόνομα και ανεξάρτητα από οπουδήποτε άλλο σύστημα πλοήγησης άλλης χώρας.

- Αν και δεν είναι γνωστές οι δυνατότητες της Ινδίας όσον αφορά στις υποκλοπές εκτιμάται ότι κατ' ελάχιστον είναι σε θέση να υποκλέπτει μη κωδικοποιημένες εκπομπές σημάτων.

- Οι επικοινωνιακοί δορυφόροι παρέχουν στις Ινδικές Ένοπλες Δυνάμεις, ασφαλείς και αξιόπιστες επικοινωνίες σε ολόκληρη.
- Τέλος, οι μετεωρολογικοί δορυφόροι και οι δορυφόροι γεωδαισίας παρέχουν κρίσιμες πληροφορίες για επιχειρησιακούς σκοπούς, όπως σχεδίαση και εκτέλεση αποστολών όσο και στρατηγικούς, αντίστοιχα. Οι δορυφόροι γεωδαισίας είναι απαραίτητο εργαλείο για την χαρτογράφηση.

7.1.1.2. Αντι-δορυφορικοί Πύραυλοι

Μετά τη δοκιμή ASAT της Κίνας το 2007, η Ινδία εκτίμησε ότι έπρεπε να επισπεύσει την επαύξηση των δυνατοτήτων της στον τομέα της διαστημικής άμυνας. Με μέριμνα του Οργανισμού Άμυνας Έρευνας και Ανάπτυξης (DRDO) εκτέλεσε το 2019 την δοκιμή ASAT, ενώ εκτιμάται ότι είχε αποκτήσει δυνατότητες ASAT από το 2012. Η επιτυχημένη δοκιμή της εξασφάλισε μια θέση στην μικρή ομάδα των τεσσάρων κρατών καθώς απέδειξε στην πράξη ότι είναι σε θέση να καταστρέψει με σχετική ευκολία δορυφόρο σε χαμηλή τροχιά. Η αναβάθμιση αυτή των δυνατοτήτων του διαστημικού της προγράμματος άλλαξε τις ισορροπίες και την αντιμετώπιση της Ινδίας από τις άλλες, διότι μπορεί να αντιδράσει πλέον ενάντια σε απειλές που προέρχονται από το διάστημα.

Πέραν του επιχειρησιακού πλεονεκτήματος που δίνει η παραπάνω δυνατότητα, η Ινδία θα αναβαθμίσει την θέση της ως συνομιλήτρια χώρα στις διεργασίες της ομάδας των ειδικών του ΟΗΕ [UN Group of Governmental Experts (GGE)] για την πρόληψη της κούρσας εξοπλισμών του διαστήματος Prevention of Arms Race in Outer Space (PAROS)¹¹².

7.1.1.3. Πύραυλοι – Φορείς

Το διαστημικό πρόγραμμα της Ινδίας, όπως και όλων των χωρών άλλωστε, δεν υπόκειται σε κανενός είδους διεθνή έλεγχο. Όμως, η εξέλιξη της τεχνολογίας στους πυραύλους- φορείς αλλά και στα συστήματα τηλεπικοινωνιών και μετεωρολογικών προβλέψεων, υποβοηθούν την τεχνογνωσία για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων μεταφοράς πυρηνικών όπλων. Η εξέλιξη της

---

¹¹² Department Of Defence, 2018. United States Space Command (USSPACECOM). [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.spacecom.mil/Mission/>[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

διαστημικής τεχνολογίας, ιδίως του πυραυλικού τομέα, εξυπηρετεί διπλό σκοπό είτε αρχικά προοριζόταν και για τους δύο είτε όχι.

Οι πυραυλικοί φορείς του διαστημικού προγράμματος που φέρουν διαστημικά φορτία δίνονται πολύ εύκολα να αλλάξουν το φορτίο αλλά και την τροχιά σε βαλλιστική με αποτέλεσμα αντί να μπουν σε τροχιά γύρω από την Γη να μεταφέρουν το πυρηνικό τους φορτίο στην επιφάνειά της.

7.1.2. Συντελεστές «ήπιας ισχύος»

Η έννοια της ήπιας ισχύος διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Αμερικανό αναλυτή διεθνών σχέσεων Joseph Nye. Η τακτική και ο τρόπος άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, μαζί με την κουλτούρα, τον πολιτισμό και τις πολιτικές αξίες είναι οι σημαντικότερες πηγές της ήπιας ισχύος. Η βελτίωση των συντελεστών της ήπιας ισχύος της Ινδίας μέσω του διαστημικού της προγράμματος έγκειται στην ίδια την φύση του. Η Ινδία παρουσιάζει την εικόνα ενός «υπεύθυνου» κράτους που εκφράζει την πρόθεση του να χρησιμοποιεί την διαστημική τεχνολογία με σκοπό την επίλυση κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων. Ως εκ τούτου, οι δορυφορικές επικοινωνίες, η μετεωρολογία, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, η τηλεϊατρική, η διαχείριση των φυσικών πόρων και η έρευνα εξακολουθούν να αποτελούν βασικούς τομείς εστίασης για το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα και συντελούν στην επαύξησή της ήπιας ισχύος. Η χρήση διαστημικών τεχνολογιών είναι εργαλείο για την κοινωνική και οικονομική βελτίωση της Ινδίας και του λαού της. Η Ινδία με την χρήση των δορυφόρων της είναι σε θέση να προσφέρει υπηρεσίες στον ινδικό λαό αντίστοιχες των μεγάλων δυνάμεων.

Παρόλα αυτά, η κυβερνητική πολιτική μιας χώρας δύναται σε ορισμένες περιπτώσεις να υπονομεύσει την ήπια ισχύ της. Επί παραδείγματι, η δοκιμή καταστροφής δορυφόρου (ASAT) ενώ εκ των πραγμάτων αφορούσε σε στρατιωτική εφαρμογή της διαστημικής τεχνολογίας, φανέρωσε διεθνώς ότι η Ινδία ίσως να μην είναι η ιδεαλιστική δύναμη του παρελθόντος. Όμως, ακριβώς λόγω της επιτυχημένης εφαρμογής της στρατηγικής ήπιας ισχύος που εφαρμόζει, αντιμετώπιστηκε πολύ χλιαρά από την διεθνή κοινότητα, εκτός βέβαια από το Πακιστάν. Αντίθετα από ό,τι συνέβη με την Ινδία το 2019, η αντίστοιχη δοκιμή από την Κίνα το 2007 δημιούργησε θύελλα αντιδράσεων σε ολόκληρη την διεθνή κοινότητα, επειδή η Κίνα είχε δώσει δείγματα ότι είναι μια αναθεωρητική δύναμη που προσπαθεί με την προβολή της ισχύος να αλλάξει το «status quo» του διεθνούς συστήματος.

8. Συμπεράσματα

Η σημερινή θέση της Ινδίας στο διεθνές σύστημα, και ειδικότερα στο περιφερειακό υποσύστημα της νοτιοανατολικής Ασίας, παρουσιάζει πολύ σημαντικές μεταβολές σε σύγκριση με το παρελθόν. Όπως προαναφέρθηκε η Ινδία έχει στραφεί σε μια ρεαλιστική προσέγγιση του διεθνούς συστήματος, χωρίς όμως να απεμπολήσει τις ιδεαλιστικές καταβολές της. Κατά τον Mearsheimer στο έργο του «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», αναφέρονται τα εξής για την ισχύ: «Η βασική κινητήρια δύναμη στη διεθνή πολιτική είναι η θέληση για ισχύ, η οποία είναι εγγενής σε κάθε κράτος του συστήματος και σπρώχνει όλα τα κράτη να επιδιώκουν κυριαρχία.»¹¹³. Ο συγγραφέας έχοντας λάβει βέβαια υπόψη την επεκτατική πολιτική των Η.Π.Α. τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας τους Αμερικανικού Έθνους, αναφέρει σχετικά με τον ιδεαλισμό: «Αναφορικά με τον ιδεαλισμό, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολλοί Αμερικανοί πίστευαν ένθερμα ότι η επέκταση ήταν ηθικά δικαιολογημένη. Όμως η ιδεαλιστική ρητορική παρείχε επίσης και ένα κατάλληλο προσωπείο για τις βίαιες πολιτικές που βρίσκονταν πίσω από την τεράστια ανάπτυξη της αμερικανικής ισχύος κατά τον 19ο αιώνα.»¹¹⁴.

Όσον αφορά στην Ινδία κατά την διάρκεια της νεότερης ιστορίας της, από την ανεξαρτησία της και μετά υιοθέτησε μια ιδεαλιστική προσέγγιση του διεθνούς συστήματος μέσω ενεργειών όπως η Κίνηση των Αδέσμευτων και μέσω αυτής την υποστήριξη της αποαποικιοποίησης των εναπομεινάντων αποικιών και την προβολή των ενεργειών της για την καταπολέμηση της φτώχειας μέσω της ανάπτυξης της τεχνολογίας. Όμως παρά τις δηλώσεις και την προσπάθεια εμφάνισης της ως «καλή δύναμη», δεν δίστασε να εμπλακεί σε πολλές περιπτώσεις σε πολέμους και συρράξεις για συνοριακές διαφορές, κυρίως όμως δεν δίστασε να αναπτύξει ένα μεγάλο πυρηνικό οπλοστάσιο έχοντας μάλιστα την ανοχή και την υποστήριξη των μεγάλων δυνάμεων που δεν την θεώρησαν άμεση απειλή.

Όσον αφορά τον τομέα που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία στην στρατηγική που περιγράφει παραπάνω. Οι δηλώσεις Sarabhai, πατέρα του ινδικού διαστημικού προγράμματος στην έναρξη του, αφορούσαν στην προσπάθεια του Ινδικού έθνους να καλύψει το κενό που υπήρχε στην ανάπτυξη ανάμεσα στην χώρα του και στην αναπτυσσόμενη Δύση. Αντίθετα με αυτόν, ο σημερινός πρωθυπουργός Narendra Modi δήλωσε αμέσως μετά την πρώτη δοκιμή

---

¹¹³ Mearsheimer, J., 2009. The Tragedy of Great Power Politics-Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων (επιμέλεια: Ήφαιστος Π. & Κουσκουβέλης Ηλ.). Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 57

¹¹⁴ Στο ίδιο. Σελ. 501

ASAT: «Στο ταξίδι κάθε έθνους υπάρχουν στιγμές που φέρνουν απόλυτη υπερηφάνεια και έχουν ιστορικό αντίκτυπο στις επόμενες γενιές. Μια τέτοια στιγμή είναι σήμερα. Η Ινδία έχει δοκιμάσει επιτυχώς τον Πύραυλο Anti-Satellite (ASAT). Συγχαρητήρια σε όλους για την επιτυχία του #MissionShakti.»¹¹⁵ προσδίδοντας έτσι την σημασία που δίνει η Ινδία στην στρατιωτική εκμετάλλευση τους διαστημικού προγράμματος για την ασφάλεια και την ισχύ του κράτους.

---

¹¹⁵ Modi, N., 2019. #MissionShakti. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://twitter.com/narendramodi/status/1110800868058660864>[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

9. Οι σχέσεις της Ινδίας με την Ελλάδα – Προτάσεις

Όπως προαναφέρθηκε η Ινδία δεν είχε επιδείξει στο παρελθόν κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναφορικά με την Ελλάδα, πέραν κάποιων οικονομικών – εμπορικών συναλλαγών. Με αφορμή την εκλογή της Ινδίας ως μέλος του Σ.Α. του Ο.Η.Ε. για τα επόμενα έτη (2021-2022) η Ελλάδα προσέγγισε την Ινδία όπου έλαβε την διαβεβαίωση από το Ινδικό Υπουργείο Εξωτερικών ότι η Ινδία θεωρεί την Ελλάδα ως «στρατηγικό εταίρο» με την οποία τη συνδέει «μακρόχρονη φιλία». Είναι γεγονός ότι σε αρκετά πολιτικά ζητήματα οι δύο χώρες υποστηρίζουν η μια τη θέση της άλλης, όπως για παράδειγμα η Ινδία στο Κυπριακό ζήτημα και η Ελλάδα στην αναδιάρθρωση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η προσέγγιση Ελλάδος – Ινδίας είναι σημαντική και θα έπρεπε να έχει ενταθεί σε προγενέστερο χρόνο, όταν η Τουρκία είχε προσεγγίσει το Πακιστάν, υποστηρίζοντας όλες τις θέσεις του έναντι αυτών της Ινδίας. Μάλιστα σε ομιλία του ο Τούρκος Πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ενώπιον του πακιστανικού κοινοβουλίου δήλωσε ότι για την Τουρκία το Κασμίρ είναι ένα νέο Τσανάκκαλε, αναφερόμενος στην μάχη της Καλλίπολης το 1915. Η Ελλάδα θα πρέπει να μπορέσει να εκμεταλλευτεί τόσο τις καλές σχέσεις με την Ινδία όσο και τις κακές σχέσεις της Ινδίας με την Τουρκία, εξαιτίας της υποστήριξης που παρέχει δεύτερη στο Πακιστάν.

Ο τομέας που πρέπει να επιδιώξει η Ελλάδα, στα πλαίσια του θέματος της παρούσης εργασίας, είναι η εκμετάλλευση του Ινδικού διαστημικού προγράμματος και κυρίως των δορυφορικών δυνατοτήτων. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα παροχής πληροφοριών στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις τόσο από τους ινδικούς επικοινωνιακούς δορυφόρους με σκοπό την υποκλοπή πληροφοριών, όσο και από τους αναγνωριστικούς δορυφόρους που είναι σε θέση να παρέχουν πληροφορίες για την διάταξη και τις κινήσεις των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, την παροχή στρατηγικής και τακτικής έγκαιρης προειδοποίησης για τυχόν επίθεση, την στοχοποίηση και τη διάταξη μάχης με την βοήθεια των πληροφοριών των φωτοαναγνωριστικών δορυφόρων, αλλά και των δορυφόρων υποκλοπής σημάτων, με τους οποίους καθίσταται δυνατός ο εντοπισμός της αμυντικής και ηλεκτρονικής διάταξης μάχης που έχει ο αντίπαλος¹¹⁶.

---

¹¹⁶¹¹⁶ Κολοβός, Α., 2003. Διάστημα και Διεθνής Ασφάλεια: Η Στρατιωτική Χρήση του Διαστήματος. Στο: Θ. Ντόκος, επιμ. Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

10. Επίλογος

Είναι γεγονός ότι «η εκμετάλλευση της διαστημικής τεχνολογίας επηρεάζει ουσιαστικά την στρατιωτική ισχύ ενός κράτους αφού υποστηρίζει ενεργά τις επιχειρήσεις σε ξηρά, αέρα και θάλασσα και πολλαπλασιάζει την ισχύ των ΕΔ.»¹¹⁷ Η τεχνολογία και η καινοτομία θα συνεχίσουν να είναι οι πρωταρχικοί μοχλοί που επιδρούν στον ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των εθνών στο διάστημα.

Ο ανταγωνισμός ισχύος στο διάστημα αναμένεται να ενταθεί στο μέλλον. Εξαρτάται από την επιθυμία των μεγάλων δυνάμεων το πώς θα εξελιχθεί. Η χειρότερη εκδοχή η οποία εκτιμάται τι δεν είναι πιθανή είναι το διάστημα να θεωρηθεί προέκταση του πεδίου μάχης στο έδαφος, στον αέρα και στην θάλασσά με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Η περίπτωση ο χώρος να απαλλαγεί από οποιαδήποτε μορφή όπλων είναι ουτοπία καθόσον αυτό ήδη συμβαίνει. Το πιθανότερο είναι να συνεχιστεί η παρούσα κατάσταση όπου ναι μεν η στρατιωτικοποίηση και ο εξοπλισμός του διαστήματος είναι αναπόφευκτα αλλά ο βαθμός στρατιωτικοποίησης στο διάστημα μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσω συμφωνιών ελέγχου. Είναι προφανές ότι οι παραδοσιακές θεωρίες αποτροπής εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μελέτη του ανταγωνισμού ισχύος στο διάστημα. Ο ορισμός που δίδεται στο έργο του καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Ηλία Κουσκουβέλη «Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο» για την αποτροπή και πυρηνική αποτροπή « [...] ισορροπία της ισχύος ή αποτροπή εν προκειμένω σημαίνει τον συσχετισμό εκείνο των δυνάμεων που επιτρέπει στους δύο αντιπάλους να εμποδίσουν, ο καθένας χάρη στα δικά του μέσα, μία επίθεση γενικά και μία επίθεση με πυρηνικά όπλα ειδικότερα.»¹¹⁸ ισχύει και για το διάστημα. Όμως, αυτή η αποτρεπτική σχέση περιπλέκεται από τις ιδιωτικές εταιρείες και τους μη κρατικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στο διάστημα καθώς μπορούν να δρουν κεκαλυμμένα εκ μέρους των κρατών χωρίς οι πράξεις να «χρεώνονται» στα πληρεξούσια κράτη.

---

¹¹⁷ Κολοβός, Α., 2003. Διάστημα και Διεθνής Ασφάλεια: Η Στρατιωτική Χρήση του Διαστήματος. Στο: Θ. Ντόκος, επιμ. Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

¹¹⁸ Κουσκουβέλης, Η., 2000. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο. Αθήνα: Ποιότητα.

Μέσα στα πλαίσια του ανταγωνισμού των διαστημικών προγραμμάτων, το ινδικό διαστημικό πρόγραμμα θεωρείται ένα από τα πιο προηγμένα όχι μόνο μεταξύ των ασιατικών χωρών, αλλά και ολόκληρου του κόσμου. Οι διαστημικές δυνατότητες της Ινδίας, τόσο στον πολιτικό-εμπορικό τομέα όσο και στον στρατιωτικό, περιλαμβάνουν αποστολές στη Σελήνη και τον Άρη, παρατήρηση και πλοήγηση στη Γη, ικανότητα κατάρριψης δορυφόρων (ASAT) και ικανότητα εκτόξευσης δορυφόρων σε πολλές τροχιές ταυτόχρονα. Επιπροσθέτως, το 2019 έφτασε πολύ κοντά στην προσελήνωση κοντά στο σεληνιακό νότιο πόλο.

Τα επόμενα χρόνια η Ινδία αναμένεται συνεχίσει με την ίδια ένταση την ανάπτυξη του διαστημικού της προγράμματος. Έχει προγραμματίσει να στείλει τον πρώτο Ινδό αστροναύτη στο διάστημα (2022), την αποστολή στην Σελήνη με τον ονομασία Chandrayaan-3 (2022–24) καθώς και αποστολές στον Ήλιο (2021), τον Άρη (2023) και την Αφροδίτη (2023).

Εν κατακλείδι, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ινδία είναι από τις χώρες που έχουν χτυπηθεί με μεγάλη ένταση από την πανδημία που προκάλεσε ο ιός COVID-19. Την στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές έχουν ασθενήσει πάνω από 9 εκατομμύρια Ινδοί πολίτες και έχουν πεθάνει πάνω από 134.000¹¹⁹. Αν και βρίσκεται στην δίνη την πανδημίας, στις 7 Νοεμβρίου του 2020 προχώρησε στην εκτέλεση της αποστολής PSLV-C49/EOS-01 που αφορούσε στην εκτόξευση 9 δορυφόρων. Λόγω της πρωτόγνωρης και απειλητικής για τον άνθρωπο έξαρσης της κορονοϊού που βρίσκεται σε εξέλιξη δεν είναι εφικτό να εκτιμηθεί στην παρούσα φάση η δυνατότητα τυποποίησης του διαστημικού της προγράμματος εντός των χρονοδιαγραμμάτων που έχουν τεθεί.

---

¹¹⁹ Johns Hopkins, 2020. COVID-19 Data in motion: Monday, November 23, 2020. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://coronavirus.jhu.edu/region/india>[Πρόσβαση 24 Νοε 2020].

Βιβλιογραφία

China Great Wall Industry Corporation, 2020. *Jiuquan Satellite Launch Center*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.cgwic.com/launchservices/launchsite/jslc.html>

[Πρόσβαση 22 Οκτ 2020].

Indian Space Research Organisation, 2020. *Department of Space, Indian Space Research Organisation*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.isro.gov.in/>

[Πρόσβαση 22 Αυγ 2020].

Indian Space Research Organisation, 2020. *PSLV successfully launches EOS-01 and nine customer satellites from Sriharikota*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.isro.gov.in/launcher/pslv-c49-eos-01>

[Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

Reuters, 2017. *China to begin construction of manned space station in 2019*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.reuters.com/article/us-china-space-idUSKBN17U0GG>

[Πρόσβαση 28 Οκτ 2020].

Ayres, A., 2018. *Η Ινδία θα αρχίσει να ενεργεί σαν μια παγκόσμια δύναμη*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71905/alyssa-ayres/i-india-tha-arxisei-na-energei-san-mia-pagkosmia-dynami>

[Πρόσβαση 2 Νοε 2020].

Azeemi, H. R., 2007. 55 Years of Pakistan-China Relationship. Στο: *PAKISTAN'S FOREIGN POLICY ANALYSIS*. s.l.: Pakistan Institute of International Affairs, pp. 109-124.

Bank, T. W., 2020. *Military expenditure*. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?most_recent_value_desc=true

[Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

Barry, E., 2017. *India Launches 104 Satellites From a Single Rocket, Ramping Up a Space Race*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.nytimes.com/2017/02/15/world/asia/india-satellites-rocket.html>

[Πρόσβαση 28 Σεπ 2020].

Baskaran, A., 2001. Technology accumulation in the ground systems of India's space program: the contribution of foreign and indigenous inputs. *Technology in Society - Middlesex University Business School*.

Behera, B. K., 2020. *India's Initiative in Defense and Development: The Case of Space Program*, Hyderabad: The IUP Journal of International Relations.

Bhola, G., 2009. *India And China Space Programs: From Genesis Of Space Technologies To Major Space Programs And What That Means For The Internati*, Orlando: University of Central Florida.

Burns, J. F., 1998. *The New York Times*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nytimes.com/1998/05/12/world/india-sets-3-nuclear-blasts-defying-a-worldwide-ban-tests-bring-a-sharp-outcry.html?auth=login-google>
[Πρόσβαση 17 Οκτ 2020].

Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2019. *India's Nuclear Capabilities*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://armscontrolcenter.org/>
[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

Central Intelligence Agency (CIA), 2019. *The World Factbook*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
[Πρόσβαση 22 Σεπ 2020].

Chang, G., 2020. *China In The Mediterranean*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.hoover.org/research/china-mediterranean>
[Πρόσβαση 12 Νοε 2020].

China Manned Space, 2020. *China Manned Space*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://en.cmse.gov.cn/>
[Πρόσβαση 22 Οκτ 2020].

China National Space Administration, 2020. *China National Space Administration*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.cnsa.gov.cn/english/index.html>
[Πρόσβαση 22 Οκτ 2020].

Clary, C. & Narang, V., 2019. *'No first use' nuke policy isn't dead, but losing sanctity*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.hindustantimes.com/analysis/no-first-use-isn-t-dead-but-it-s-now-meaningless/story-Hyq9Uo78OmqpLqN7iP1zEJ.html>
[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

Corruption Perceptions Index, 2020. *Corruption Perceptions Index*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/ind>
[Πρόσβαση 15 9 2020].

Coutu, D., 2008. *Smart Power*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://hbr.org/2008/11/smart-power>
[Πρόσβαση 10 Νοε 2020].

Department of Atomic Energy, 2020. *Department of Atomic Energy*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.dae.gov.in/>
[Πρόσβαση 19 Αυγ 2020].

Department Of Defence, 2018. *United States Space Command (USSPACECOM)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.spacecom.mil/Mission/>
[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

Department of Defence, 2020. *Department of Defence*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.mod.gov.in/>
[Πρόσβαση 5 Σεπ 2020].

Department of Defence, 2020. *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*. Washington D.C.: OFFICE OF THE SECRETARY OF DEFENSE.

Department of Space, Indian Space Research Organisation, 2020. *Satellite Launch Vehicle-3 (SLV-3) Launcher*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/slv>
[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

Dumas, L., 1990. Economic Power, Military Power, and National Security. *JOURNAL OF ECONOMIC ISSUES*, 2 Ιουν, pp. 653-661.

Gilpin, R., 1981. *War and Change in World Politics*. Cambridge : Cambridge University Press.

Global Firepower, 2020. *Global Firepower 2020*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.globalfirepower.com/>
[Πρόσβαση 2 Νοε 2020].

Hellas Journal, 2019. *Η Ινδία, τέταρτη χώρα στον κόσμο που μπορεί να καταστρέψει δυρφορούς στο διάστημα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://hellasjournal.com/2019/03/i-india-tetarti-chora-ston-kosmo-poy-mporei-na-katastrepsei-dyryforoys-sto-diastim/>
[Πρόσβαση 23 Αυγ 2020].

Horimoto, T., 2017. *Explaining India's Foreign Policy: From Dream to Realization of Major Power*. Gifu: Oxford University Press in association with the Japan Association of International Relations.

Indian Space Research Organisation, 2019. *Earth Observation Satellites*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.isro.gov.in/spacecraft/earth-observation-satellites>
[Πρόσβαση 3 Νοε 2020].

Indian Space Research Organisation, 2020. *Geosynchronous Satellite Launch Vehicle*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/gslv>
[Πρόσβαση 2 Νο2 2020].

Indian Space Research Organisation, 2020. *Geosynchronous Satellite Launch Vehicle Mk III*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/gslv-mk-iii>
[Πρόσβαση 7 Ιούλ 2020].

Indian Space Research Organisation, 2020. *Polar Satellite Launch Vehicle (PSLV)*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.isro.gov.in/launchers/pslv>
[Πρόσβαση 3 Νοε 2020].

International Monetary Fund, 2020. *GDP, current prices*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
<https://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>
[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

Jha, M., 2018. *ISRO and UN: 50 years together*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.livemint.com/Opinion/mX1vv6uPptvbX4Y5P2cS4I/ISRO-and-UN-50-years-together.html>
[Πρόσβαση 6 Νοε 2020].

Johns Hopkins, 2020. *COVID-19 Data in motion: Monday, November 23, 2020*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://coronavirus.jhu.edu/region/india>
[Πρόσβαση 24 Νοε 2020].

Kerttunen, M., 2009. *'A Responsible Nuclear Weapons Power' – Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy*. Helsinki: National Defence University Department of Strategic and Defence Studies.

Kumar, S., 2016. *India's Defence Diplomacy in 21st Century Problem & Prospects*. New Delhi: G.B.BOOKS.

Martin, J., 2020. *Nuclear Threat Initiative*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.nti.org/learn/countries/india/nuclear/>
[Πρόσβαση 2 Νοε 2020].

Marwah, O., 1977. India's Nuclear and Space Programs: Intent and Policy. *International Security*, Fall, pp. 96-121.

Mearsheimer, J., 2009. *The Tragedy of Great Power Politics-Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων (επιμέλεια: Ήφαιστος Π. & Κουσκουβέλης Ηλ.)*. Αθήνα: Ποιότητα.

- Ministry of External Affairs, G. o. I., 2003. *The Cabinet Committee on Security Reviews perationalization of India's Nuclear Doctrine*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/20131/The+Cabinet+Committee+on+Security+Reviews+perationalization+of+Indias+Nuclear+Doctrine>
[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].
- Miqdad Mehdi, J. S., 2018. Pakistan Space Programme and International Cooperation: History and Prospects. *ELSEVIER*, 30 Οκτ.
- Modi, N., 2019. *#MissionShakti*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://twitter.com/narendramodi/status/1110800868058660864>
[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].
- Morgenthau, H. J., 1978. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5η επιμ. Νέα Υόρκη: Alfred A. Knopf.
- NASA , 2013. *Chang'e 3 Rover*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraft/display.action?id=2013-070C>
[Πρόσβαση 25 Οκτ 2020].
- National Informatics Centre, 2020. *Government of India*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://knowindia.gov.in/>
[Πρόσβαση 15 Οκτ 2020].
- Office of the Secretary of Defence, 2020. *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*.
<https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF> επιμ. Washignton DC: Office of the Secretary of Defence.
- Office of the Secretary of Defense, 2001. *Proliferation: Threat and Response*. Washington, D.C.: Office of the Secretary of Defense.
- Panagariya, A., 2018. *Τέσσερα χρόνια Modinomics*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71846/arvind-panagariya/tessera-xronia-modinomics>
[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].
- Poncet, G., 2019. *Espace : la France va armer ses prochains satellites militaires*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.lepoint.fr/societe/espace-la-france-va-armer-ses-prochains-satellites-militaires-25-07-2019-2326872_23.php
[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

Press Meet - Briefing by Dr. K Sivan, Chairman, ISRO, 2020. *Press Meet - Briefing by Dr. K Sivan, Chairman, ISRO*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.isro.gov.in/update/01-jan-2020/press-meet-briefing-dr-k-sivan-chairman-isro>

[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

Rajagopalan, D. R. P., 2019. *World Economic Forum*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2019/08/indias-strategy-in-space-is-changing-heres-why/>

[Πρόσβαση 17 Σεπ 2020].

RS, P., 2019. *India's Defence Space Agency: The Way Forward*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://takshashila.org.in/indias-defence-space-agency-the-way-forward/>

[Πρόσβαση 24 Οκτ 2020].

Seminari, S., 2019. *Global government space budgets continues multiyear rebound*.

[Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://spacenews.com/op-ed-global-government-space-budgets-continues-multiyear-rebound/>

[Πρόσβαση 3 Νοε 2020].

Shahi, D., 2014. India in the Emerging World Order: A status quo power or a revisionist force?. Στο: *Critical perspectives on emerging economies*. Άμστερνταμ.: Transnational Institute.

Sinha, A., 2019. *What makes PSLV-C45 special*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://indianexpress.com/article/explained/pslv-c45-rocket-launch-indian-space-research-organisation-isroc-5653610/>

[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) , 2020. *South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC)*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.saarc-sec.org/>

[Πρόσβαση 2 Οκτ 2020].

Stockholm International Peace Research Institute, 2020. *World military expenditure, by region, 1988–2019*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>

[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

Tharoor, D. S., 2015. *Britain Does Owe Reparations*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=f7CW7S0zxv4>

[Πρόσβαση 11 Νοε 2020].

The Eurasian Times, 2020. *More Rafales For India But Why Do Eurofighter Typhoons.*

[Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eurasianimes.com/more-rafales-for-india-but-why-does-eurofighter-typhoons-still-triumph-french-dassault-jets-in-global-sales/>

[Πρόσβαση 9 Νοε 2020].

The New York Times, 2019. *India Shot Down a Satellite, Modi Says, Shifting Balance of Power in Asia.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.nytimes.com/2019/03/27/world/asia/india-weather-satellite-missile.html>

[Πρόσβαση 15 Σεπ 2020].

The State Council Information Office of the People's Republic of China, First Edition 2019. *China's National Defense in the New Era.* Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd..

The White House - Foreign Policy, 2020. *Joint Statement: Vision and Principles for the United States-India Comprehensive Global Strategic Partnership.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-vision-principles-united-states-india-comprehensive-global-strategic-partnership/>

[Πρόσβαση 1 Νοε 2020].

Thomas, R., 1986. India's Nuclear and Space Programs: Defense or Development?. *World Politics - Cambridge University Press*, Ιαν, pp. 315-342.

U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2019. China's Global Ambitions. Στο: *2019 Annual Report to Congress.* Washington, DC: U.S.-China Economic and Security Review Commission, pp. 370-400.

United Nations , 2020. *United Nations Peacekeeping -India.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://peacekeeping.un.org/en/india>

[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

United Nations Security Council, 2020. *Security Council Presidency.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.un.org/securitycouncil/content/presidency>

[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

United Nations, 2002. *United Nations Treaties and Principles on outer Space.* New York: 2002.

United Nations, 2019. *Group of Governmental Experts.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.un.org/disarmament/group-of-governmental-experts/>

[Πρόσβαση 17 Νοε 2020].

Waltz, K., 1959. *Man, the State and War.* Columbia: Columbia University Press.

Waltz, K. N., 2010. *Theory of International Politics.* Long Grove: Waveland Press.

Xinhuanet, 2020. *Xinhuanet*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.xinhuanet.com/english/>
[Πρόσβαση 2020].

Yu Fei, Q. X., 2019. *Xinhua*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: http://www.xinhuanet.com/english/2019-12/27/c_138662139.htm
[Πρόσβαση 25 Οκτ 2020].

Αρβανιτόπουλος, Κ., 2020. Η Διαδικασία της Συστημικής Αλλαγής στις Διεθνείς Σχέσεις. Στο: *Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019*. Αθήνα: Πεδίο, pp. 48-57.

Britannica, 2020. *Launch Vehicles Of The World*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.britannica.com/technology/launch-vehicle/Launch-vehicles-of-the-world>
[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

Ευαγόρου, Ε., 2018. *Αμερικανικός ηγεμονισμός και ανάδυση νέων περιφερειακών δυνάμεων: Ανακατατάξεις στο σύγχρονο διεθνές*. Αθήνα: Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018. *Επεξήγηση της εταιρικής σχέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ινδία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/MEMO_18_6483
[Πρόσβαση 20 Νοε 2020].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2010. *Η ιδιότητα της Ινδίας ως μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2010-9898_EL.html?redirect
[Πρόσβαση 17 Νοε 2020].

Ηνωμένα Έθνη, 2020. *Ηνωμένα Έθνη*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.un.org/en/member-states/>
[Πρόσβαση 18 Οκτ 2020].

Ηρακλείδης, Α., 2015. *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Ήφαιστος, Π., 2001. *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κολοβός, Α., 2003. Διάστημα και Διεθνής Ασφάλεια: Η Στρατιωτική Χρήση του Διαστήματος. Στο: Θ. Ντόκος, επιμ. *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Κουσκουβέλης, Η., 1991. *Τουρκικό Διαστημικό Πρόγραμμα*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

- Κουσκουβέλης, Η., 1996. *Διπλωματία και στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουσκουβέλης, Η., 1997. *Λήψη αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουσκουβέλης, Η., 2000. *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης, Η., 2004. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης, Η., 2018. *Παραδόσεις μαθήματος Διεθνείς Σχέσεις I και II*. s.l.:s.n.
- Λίτσας, Σ., 2012. Τα αίτια εκδήλωσης του Ψυχρού Πολέμου: μια απο-ιδεολογικοποιημένη θεωρητική προσέγγιση. Στο: *Η Έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή Ιδεολογικά Αίτια*. Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων - Πάντειο Πανεπιστήμιο, pp. 321-354.
- Ντόκος, Θ., 2003. Το Διεθνές Σύστημα: Χαρακτηριστικά και Τάσεις. Στο: *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Πετρόπουλος, Σ., 2018. Η Ινδία και οι Άλλοι: Όψεις της εξωτερικής πολιτικής μιας «αναδυόμενης» δύναμης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, pp. 67-86.
- Πλατιάς, Α., 2010. *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκιδίδη*. Αθήνα: Εστία.